

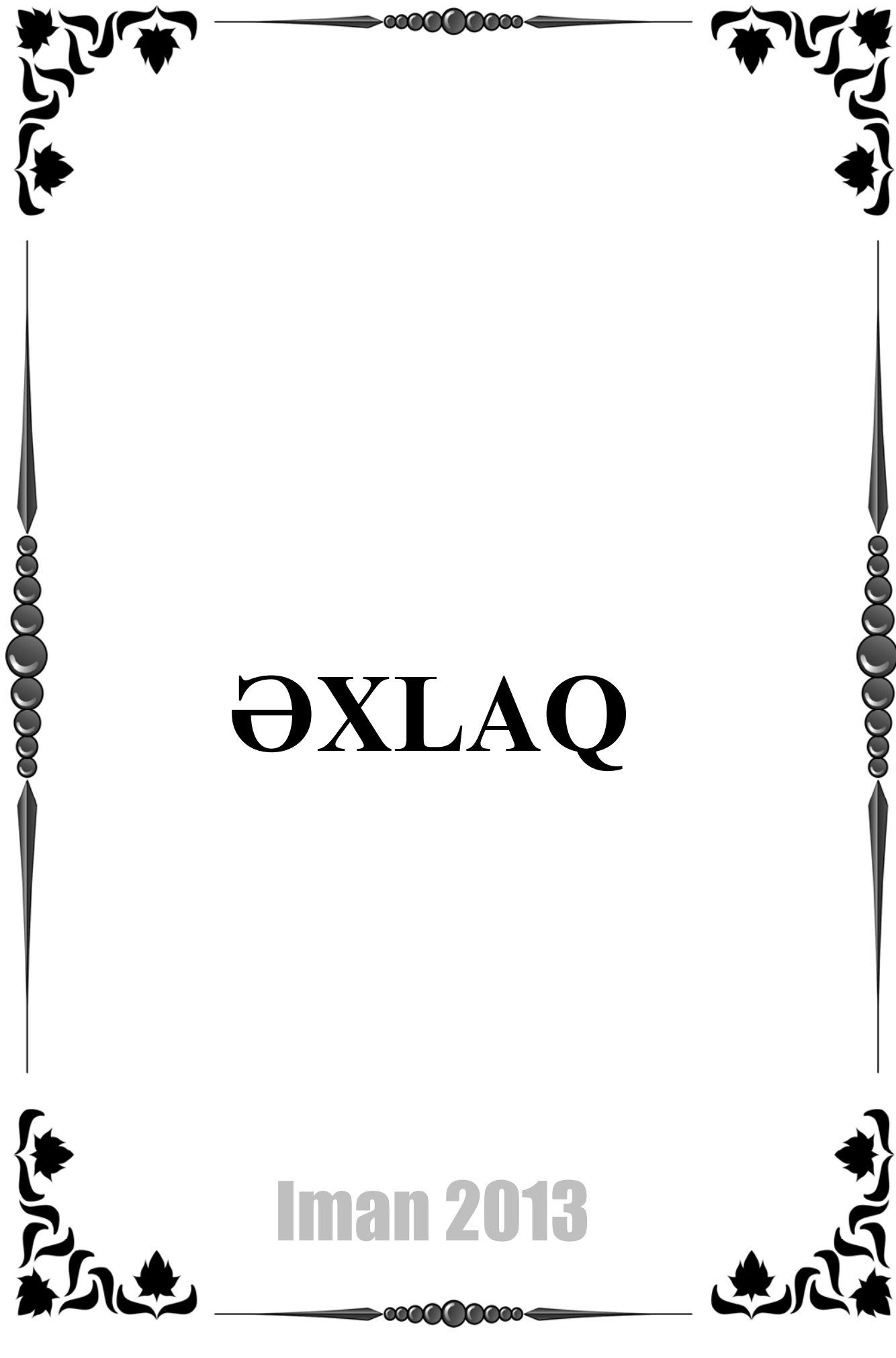


İman

ƏXLAQ

Din təlimləri silsiləsindən





ƏXLAQ

Iman 2013

İSLAMDA ELM VƏ ALİMİN FƏZİLƏTİ

İslam dini həyatın bütün sahələrində olduğu kimi, təlim və təhsil sahəsinə də xüsusi diqqət yetirmişdir. Peyğəmbərə (s) nazil olan ilk ayələrdə Allah-taala yaradılışın necəliyi haqda xəbər verdikdən sonra, bəşəriyyətə bəxş olunan ilk nemətin məhz elm olmasını buyurur.

“[Ya Peyğəmbər! Qurani-kərimi bütün məxluqatı] yoxdan yaradan Rəbbinin adı ilə [Bismillah deyərək] oxu!

O, insanı laxtalanmış qandan yaratdı.

[Ya Peyğəmbər!] Oxu! Sənin Rəbbin ən böyük kərəm sahibidir!

O Rəbbin ki, qələmlə [yazmağı] öyrətdi.

O Rəbbin ki, insana bilmədiklərini öyrətdi”.

Allah-taala elm sahiblərini başqalarından üstün tutur:

“...Allah da sizdən iman gətirənlərin və [xüsusilə] elm bəxş edilmiş kimsələrin dərəcələrini ucaltsın...”

“...Kimə hikmət bəxş edilmişsə, ona çoxlu xeyir (əbədi səadət) verilmişdir...”

Hikmətə nail olmağın yollarından biri də elm və ağıllıq əldə etməkdir.

“...Elmdə qüvvətli olanlar isə: «Biz onlara iman gətirdik, onların hamısı Rəbbimiz tərəfindəndir», - dedilər...”

“Ondan əvvəl elmə çatmış kəslər yanlarında Quran oxunduğu zaman üzü üstə səcdəyə qapanarlar”.

“...Allahdan bəndələri içərisində ancaq alimlər qorxar...”

PEYĞƏMBƏRİN (s) KƏLAMLARINDA ELM VƏ ALİMİN DƏYƏRİ

«Allah-taala xeyir və səadətini istədiyi şəxsləri öz dinində idrak və düşüncə sahibi edər.

“Ümmətimin alimləri Bəni-İsrail peyğəmbərləri ilə bərabərdirlər”.

“Alimlər peyğəmbərlərin varisləridir”.

“Göylərdə və yerdə olanların hamısı alimlərin bağışlanmasını istəyər”.

“Alimlər insanları peyğəmbərlərin gətirdikləri şəriətlə hidayət etdikləri, mücahidlər isə peyğəmbərlərin gətirdiklərinin təlim olunmasının keşiyində durduqları üçün peyğəmbərlik məqamına ən yaxın olan kəslərdir”.

“Qiyamət günü alimlərin mürəkkəbi şəhidlərin qanı ilə ölçülər”.

“Həqiqətən yer üzünün alimləri göydəki ulduzlara bənzəyərlər. Onların gecənin qaranlığında dəniz və quruda saçıqları işıqla insanlar öz yollarına davam edər, söndükdə isə yolu azmaq təhlükəsi ilə qarşılaşarlar”.

Allah-taala İbrahimə (ə) vəhy edərək buyurdu: “Ey İbrahim! Həqiqətən Mən Özüm aliməm, alimləri də sevirəm”.

“Bir alimin ölümü bir qəbilənin ölümündən daha ağırdır”.

“Alimlərin məqamı abid və pəhrizkarların məqamından yetmiş dəfə ucadır. Onlar arasındakı məsafə o qədər böyükdür ki, çapar atlar bu iki məqamın arasını yetmiş ilə qət edərlər. Alimlərin onlardan üstün olmaları bundan irəli gəlir ki, abidlər ibadətlə məşğul olduqları bir halda, şeytan bidətçilik məqsədilə onları haqq yoldan azdırmaq istərkən, yayılmaqda olan bidətin qarşısını məhz alimlər alarlar”.

PEYĞƏMBƏRİN (s) KƏLAMLARINDA ŞAGİRD VƏ TƏLƏBƏLƏRƏ VERİLƏN QİYMƏT

“Elm öyrənmək hər bir müsəlmana vacibdir”.

“Elm Çində olsa belə öyrənin. Çünki elm öyrənmək hər bir müsəlmana vacibdir”.

“Allah-taala elm dalınca gedib onu əldə edən şəxslərə iki mükafat, elm dalınca gedib onu əldə edə bilməyənlərə isə bir mükafat bəxş edər”.

“Allahın cəhənnəm odundan nicat tapmış şəxsləri görmək istəyənlər tələbələrə nəzər salsın. And olsun canım əlində olan Allaha! Elə bir tələbə yoxdur ki, elm əldə etmək üçün alimlərin yanına gediş-gəliş etdikləri zaman atdıqları hər bir addımda bir illik ibadətin savabını qazanmamış olsun. Atdığı hər bir addımın müqabilində Cənnətdə onunçün bir ev tikilər. Üzərinə qədəm basdığı yer belə Allah-

taaladan onun bağışlanmasını istər. Gününü başa vurmaqla Allah-taala onun bütün günahlarını bağışlayıb əfv edər. Mələklər şəhadət verərlər ki, onlar Allahın cəhənnəm odundan nicat verən kəsəldir”.

“Elmə yiyələnənlər sanki gündüzləri oruc tutub gecələrini ibadətlə keçirərlər. Elmdən nəyisə öyrənmək onun üçün Əbu Qubeys dağı boyda qızıl ehsan etməkdən daha xeyirlidir”.

“Elm məqsədilə evindən çıxan şəxs qayıdanadək Allah yolunda olar”.

“Nadanlar arasında olan tələbə, ölümlər arasında olan diriye bənzəyər».

“Elm öyrənərkən dünyasını dəyişən tələbə şəhadətə nail olmuş olar”.

“İslamın dirçəlişinə səbəb olan, elmə yiyələnən şəxslərlə Cənnətdə peyğəmbərlər arasında yalnız bir dərəcə fasilə olar”.

“Mələklər tələbələrin əldə etdiklərini elmə razılıq əlaməti olaraq öz qanadlarını onların ayaqları altına salarlar”.

“Elm öyrənmək məqsədilə səfərə çıxan şəxsləri Allah-taala Cənnətin yollarından birinə hidayət edər”.

Nəql olunmuş hədislərdən birində deyilir:

Bir gün Peyğəmbər (s) məscidə daxil olub orada bəzilərinin ibadət, bəzilərinin də elm öyrənməklə məşğul olduğunu görüb buyurur: “Onlar ibadət edib Allahı çağırır, bunlar isə elm öyrənməklə nadan və cahilləri həqiqətdən agah edirlər. Mən də Allah tərəfindən elm öyrədib həqiqəti agah etmək üçün göndərilmişəm”.

Peyğəmbər (s) sözlərini bitirib elm öyrənənlərə tərəf gedir.

VALIDEYNİN HÜQUQU

İslam dini ictimai bir dindir. Onun davamçıları Allaha xatir bir-birlərini sevir və səmimi dostluq əlaqələri qururlar.

Bu dərstdən etibarən valideyn-övlad, möminlər və saleh insanlar, qohum-əqrəbə, ər-arvad, dost-tanış və qonşuların qarşılıqlı olaraq bir-birinin üzərində olan hüquqları haqda söhbət açacağıq.

ATA-ANAYA YAXŞILIQ

Müqəddəs islam dinində bu məsələyə xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, Allaha ibadətdən sonra ata-anaya yaxşılıq hər bir insanın üzərinə düşən ən ümdə vəzifələrdən biri sayılır. İsrə surəsinin 23-25-ci ayələrində bu haqda deyilir:

"Rəbbin yalnız Ona ibadət etməyi və valideynlərə yaxşılıq etməyi [onlara yaxşı baxıb, gözəl davranmağı] buyurmuşdur. Əgər onların biri və ya hər ikisi sənin yanında [yaşayıb] qocalığıın ən düşgün çağına yetərsə, onlara: "uf!" - belə demə, üstlərinə qışqırıb acı söz söyləmə. Onlarla xoş danış!»

Onların hər ikisinə acıyaraq mərhəmət qanadının altına alıb: "Pərvərdigara! Onlar mənə körpəliyimdən [nəvazişlə] tərbiyə edib bəslədikləri kimi, Sən də onlara rəhm et!" - de.

Rəbbiniz ürəklərinizdə olanları [qəlblərinizin sirlərini] ən yaxşı biləndir. Əgər əməlisaleh olsanız [ata-ananıza bilmədən etdiyiniz pisləkdən peşman olub tövbə etsəniz və bundan sonra onlarla yaxşı davranarsanız, bilin ki] Rəbbiniz, həqiqətən, tövbəkarları bağışlayandır!"

Göründüyü kimi Allah-taala insanları ibadətə əmr etdikdən sonra dərhal onlara ata-anaya yaxşılıq etməyi tövsiyə edir. İmam Sadiq (ə) ayənin izahında buyurur:

"Yaxşılıq və xeyirxahlıq bundan ibarətdir ki, onlarla [valideynlərlə] xoş rəftar etmiş olasan.

Onlara o qədər diqqət yetirməlisən ki, ehtiyac duyduqları şeyləri onlar istəməzdən əvvəl dərk edib onların ixtiyarına qoymalısan".

Hədislərdən birində deyilir:

"Peyğəmbərdən (s) ata-ananın övladın üzərində hansı hüquqa malik olduğu haqda soruşduqda dedi:

"Onlar sənə həm cənnətin, həm də cəhənnəmindirlər".

Yəni, insanın cənnət və cəhənnəmə getməsi valideynlərinə göstərdikləri qayğıdan asılıdır.

Peyğəmbərdən (s) bu məzmununda nəql olunmuş başqa bir hədisdə deyilir:

"Cənnət anaların ayaqları altındadır". (Yəni, cənnətə analara layiqincə qayğı göstərməklə nail olun).

Başqa sözlə desək, övladlar öz üzərinə düşən borclarını yerinə yetirməli və layiqincə anaların haqlarını ödəməlidirlər.

Başqa bir hədisdə cənnətin valideynlərin ayaqları altında olduğu göstərilir. Yəni, insan cənnətə nail olmaq üçün ata-ananın qarşısında öz övladlıq borcunu layiqincə yerinə yetirməlidir.

İmam Səccaddan (ə) "Hüquq risaləsi" adı ilə nəql olunmuş məşhur bir hədisdə deyilir:

"Üzərinə düşən ən başlıca vəzifə ananın, sonra atanın, sonra da övladlarının haqqını ödəməkdir".

Hədisin davamında imam Səccad (ə) ananın haqqının ödənilməsinin əhəmiyyəti barədə buyurur:

"Ananın sənə üzərində olan haqqı hər şeydən böyükdür. O, kimsənin nəvaziş etməsi mümkün olmayan bir yerdə sənə nəvaziş etmiş və kimsənin yemək verməsi mümkün olmayan bir yerdə öz canı və qanı ilə qidalandırmışdır. Bil ki, o, sənə gözü, qulağı, əl-ayağı, dərisi və bir sözlə bütün varlığı ilə qorumuş, dünyaya gəldiyin vaxtadək ağrı və çətinliklərə dözüb, səbr və təmkinlə keşiyində durmuşdur. Özü ac olsa da sənə doyurmuş, susuz olsa da sənə su vermiş, yarı çılpaq olsa da sənə geyindirmiş, qızmar günəşin altında dursa da öz bədənini sənə üçün kölgə etmiş, gecələri yatmayıb sənə şirin yuxuya dalmağın üçün əzab-əziyyətlərə dözmüşdür. Unutma ki, ana bətni sənə ilk evin, qucağı ilk beşiyin, sinəsi qidan, bədənini isə sipərin olmuşdur. Ağrı və çətinlikləri uzaqlaşdırmaq üçün sənə görə istiyə-soyuğa dözməli olmuşdur. Elə isə onun qədrini bil və layiqincə haqqını ödə. Və yadında saxla ki, onun haqqını yalnız Allahın köməyi ilə ödəyə bilərsən".

Sonra imam Səccad (ə) övladın atanın qarşısında öz borcunu necə ödəməsi haqda buyurur:

"Bil ki, atan sənə kök və gövdən, sənə onun budağısan; O olmasaydı, sən də olmazdın; Səndə olan bütün gözəl xüsusiyyətlərin kökü və mənşəyi atandır. Elə isə bütün bu nemətlərin qarşısında onun layiqincə qədrini bil və Allaha şükr və səna et".

XOŞAGƏLMƏZ RƏFTARLARDAN ÇƏKİNMƏK

Allah-taala Maidə surəsinin 23-cü ayəsində insanlara ata-ana ilə gözəl rəftar etməyin vacib olmasını xatırladıqdan sonra onlarla kobud rəftar etməyi qəti qadağan edərək buyurur:

"...Uf! - belə demə, üstlərinə qışqırıb acı söz söyləmə..."

Diqqət yetirmək lazımdır ki, insanın hər hansı bir səhv və ya kobudluqla rastlaşarkən etiraz əlaməti olaraq dilə gətirdiyi ən sadə və münasib söz «uf!» kəlməsidir. Demək Allah-taala bizlərə valideynlərə qarşı hətta belə bir kiçik kobudluğa yol verməməyimizi də qəti qadağan etmişdir.

İmam Sadiq (ə) bu haqda buyurur:

"Ən sadə kobudluq "uf!" deməkdir. Əgər bundan da sadə ifadə olsaydı, Allah-taala onu da qadağan edərdi". Əgər valideynlərə "uf!" deməklə narazılıq bildirmək kobudluq sayılırsa, onda onları döymək, söymək və təhqir etməyin nə dərəcədə qəbahət və haram olması məlum məsələdir.

Məsum imamlardan (ə) nəql olunmuş bir çox hədislərdə valideynə qarşı kobudluq edənlərin ağır əzablarla cəzalandırılacaqları göstərilir.

Peyğəmbərdən (s) nəql olunmuş hədisdə ata-anaya qarşı pis rəftar etmək Allaha şərik qoşmaq, döyüş meydanını tərk etmək kimi böyük günahlardan biri sayılır.

"Qiyamət günü Allah dərğahında böyük günahlardan biri də Allaha şərik qoşmaq, günahsız mömin bir şəxsi öldürmək, fərarilik və valideynə qarşı pis rəftar etməkdir".

Başqa bir hədisdə deyilir:

"Allah tərəfindən (valideynlərlə pis rəftar edənlərə) belə bir xitab olunur: İstədiyini hər bir işi gör və bil ki, sənə bağışlamayacağam!".

Yəni, valideynin üzünə qayıdanlar nə qədər xeyirxah işlər görsələr də belə, Allahın nəzərindən uzaq olarlar. Lakin unutmaq olmaz ki, bütün günahları tövbə etməklə aradan aparmaq mümkündür və bu günah nə qədər böyük olsa da insan peşman olaraq Allah-taaladan bağışlanmasını diləyə bilər.

Valideynlərə qarşı edilən kobud rəftarlar haqda iki mühüm mətləbə işarə etmək lazımdır:

1. Hədislərdə göstərilən valideynlərə qarşı kobud rəftarların nümunələri;

İmam Səccaddan (ə) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Ata-anaya acıqla baxmaq və onlara qəzəblənmək valideynə qarşı kobudluq hesab olunur".

Peyğəmbərdən (s) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Valideyni kədərləndirən şəxs onlara qarşı kobud rəftar etmiş olur".

İsra surəsinin 24-cü ayəsindən və bu məzmununda nəql olunmuş bir çox hədis və hədislərdən bu nəticəyə gəlmək olur ki, valideynə qarşı olunan hər hansı bir hörmətsizlik və kobud rəftar islam nöqtəyi-nəzərindən haram və böyük günahlardan hesab olunur. Valideyn övladına qarşı haqsızlığa yol versə belə, övlad onlara qarşı kobudluğa yol verməməlidir.

İmam Sadiqdən (ə) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Allah-taala valideynə - övladına qarşı haqsızlığa yol versə belə - acıqla baxan şəxslərin namazlarını qəbul etmər".

2. Kobud rəftar etməkdən çəkinmək və gözəl davranmağın vacibliyi təkcə mömin və müsəlman valideynlərə deyil, eləcə də qeyri-müsəlman və müşrik valideynlərə də aid olunur. Yəni, valideyn qeyri-müsəlman və müşrik olsa da belə, onlarla gözəl rəftar edilməli və heç bir kobudluğa yol verilməməlidir. Loğman surəsinin 14-15-ci ayələrində bu haqda buyrulur:

"Biz insana ata-anasına yaxşılıq etməyi [valideyninə yaxşı baxmağı, onlarla gözəl davranmağı] tövsiyə etdik. Anası onu [bətnində] çox zəif bir halda daşımışdı. Uşağın süddən kəsilməsi isə iki il ərzində olur. [Biz insana buyurduq]: Mənə və ata-anana şükr et. Axır dönüş Mənədir!

Əgər ata-anan bilmədiyin bir şeyi Mənə şərik qoşmağına cəhd göstərsələr, [bu işdə] onlara itaət etmə. [Qalan] dünya işlərində onlarla gözəl keçin [onlara itaət et]...»

Ayənin məzmunundan belə bir qənaətə gəlmək olur ki, valideyn qeyri-müsəlman, müşrik olsa və övladını Allaha şərik qoşmağa və ya Onu inkar etməyə vadar etsə də belə, onlarla gözəl davranılmalı və kobudluğa yol verilməməlidir.

Şübhəsiz ki, belə bir rəftar onlarda islama qarşı rəğbət hissəsinin yaranmasına, hətta onu qəbul etmələrinə də səbəb ola bilər.

Tarixdə baş vermiş hadisələrdən birində deyilir. İmam Sadiq (ə) vasitəsi ilə islamı qəbul etmiş Zəkəriyyə ibn İbrahim deyir: "İmam Sadiq (ə) məni islam dini ilə tanış etdikdən sonra bu ilahi dini rəğbətlə qarşılayıb [qəbul edib] ondan soruşdum: - Atam, anam və qohum-əqrəbələrimin hamısı məsihidirlər və anamın gözləri görmür. Mən onlarla birlikdə yaşayır, bir qabda yemək yeyirəm. Bunun bir nöqsanı varmıdır?

İmam Sadiq (ə) soruşdu:

- Onlar donuz ətini yeyirlərmi?

Dedim, nəinki yemir, hətta ona əl də vurmurlar.

İmam Sadiq (ə) buyurdu:

- Elə isə bunun heç bir nöqsanı yoxdur. Ananın qayğısına qal, onunla gözəl rəftar et və dünyasını dəyişdikdə onun dəfnini öz üzərinə götür.

Zəkəriyyə deyir: "Kufəyə imam Sadiq (ə) yanına qayıdanadək onun tövsiyələrini yerinə yetirirdim. Anama yemək verir, paltarlarını yuyur və daim ona qulluq edirdim. Bir gün anam mənə dedi:

- Oğlum! Nə qədər ki, bizim dinimizdə idin, mənə nə belə qayğı göstərir, nə də belə qulluq edirdin?!

Dedim: - Bizə bu xeyirxah işi Peyğəmbərin (s) övladlarından biri tövsiyə etmişdir.

Anam dedi: - O peyğəmbərdirmi?

Dedim: - Xeyir, lakin peyğəmbər övladıdır.

Dedi: - Yox, o peyğəmbərdir. Çünki, bu peyğəmbər tövsiyələrindəndir.

Dedim: - Yox, ana o peyğəmbər deyildir. Çünki, bizim peyğəmbərdən (Həzrət Məhəmməddən (s)) sonra yer üzünə heç bir peyğəmbər gəlməyəcəkdir və o peyğəmbər övladıdır.

Anam dedi: - Oğlum! Sənin qəbul etdiyin din, dinlərin ən yaxşısıdır. Məni bu dinlə tanış et.

İslam dini haqda ona bəzi məlumatlar verdim və o da dediklərimi qəbul edib müsəlman oldu. Ona namaz qılmağı öyrətdim. Günorta və axşam namazlarını qıldı və həmin gün vəziyyəti ağırlaşdı və dünyasını dəyişdi. Onu müsəlmanlarla birlikdə islam qayda-qanunları ilə dəfn etdik.

MEHRİBANÇILIQ

İsra surəsinin 24-cü ayəsində valideynlərlə gözəl rəftar etmək və onlarla güləruz və mehribanlıqla davranmaq tövsiyə olunur. İmam Sadiq (ə) ayənin izahında buyurur:

"Onlara gülər üzünə nəzər sal, səsinə onların səsinə ucaltma, onlara əl qaldırma və yol gedərkən onlardan irəli keçmə".

O Həzrət həmin ayənin "Pərvədigara! Onlar məni körpəliyimdən [nəvazişlə] tərbiyə edib bəslədikləri kimi, Sən də onlara rəhm et!" hissəsinə çatdıqda buyurdu:

"Səni döydükləri zaman (mehribanlıqla) söylə: Allah sizi bağışlasın!"

QOHUM-ƏQRƏBA İLƏ GÖZƏL ÜNSİYYƏT

Hər bir müsəlmanın üzərinə düşən digər ictimai vəzifələrdən biri də ona yaxın olan qohum-əqrəba ilə sıx ünsiyyətdə olması və onlarla gözəl rəftar etməsidir. O, vaxtaşırı öz müsəlman qardaşının görüşünə getməli və onların vəziyyəti ilə yaxından maraqlanmalıdır. Qarşılaşdıqları çətinliklərdə onlara yardım etməli, qəm-qüssələrində şərik olmalıdır ki, onlar özlərini tək hiss etməyib təsəlli tapa bilsinlər. Eyni zamanda onların həm sevinc, həm də kədərlərinə şərik olmalıdır ki, aralarındakı dostluq və

qardaşlıq əlaqələri daha da güclənsin. Səhvə yol verdikləri zaman bir müsəlman kimi onlara tövsiyə etməli, günahdan çəkinməkdə köməklik göstərməlidir.

Çətinliklərlə qarşılaşdığımız və hər hansı bir səhvə yol verdiyimiz zaman yaxın qohum-əqrəbalarımızın bizə köməklik göstərməsini və problemlərimizin həllində yardımçı olmalarını istədiyimiz kimi, təbii ki, belə bir rəftarı onlar da bizdən gözləyirlər.

Demək, yaxın qohum-əqrəba ilə sıx ünsiyyətdə olmaq ilk növbədə buna riayət edən şəxslər üçün faydalıdır.

Əli (ə) bu haqda buyurur:

"Ey camaat! Bu bir həqiqətdir ki, var-dövlət sahibi olsanız da qohum-əqrəbanızdan və onların himayəsindən ehtiyacsız deyilsiniz. Hər bir şəxsin qohum-əqrəbası və ailə üzvləri ona ən böyük arxa və yardımçıdırlar. Qarşılaşdığı çətinliklərdə hamıdan çox onlar maraqlanar, çətinliklərin aradan qaldırılmasında çalışırlar".

"Ağah olun ki, maddi vəziyyətiniz imkan verdiyi təqdirdə qohum-əqrəbalarınız çətinliklərlə üzləşərkən onlardan üz döndərüb tək qoymamalısınız. Var-dövlətiniz onlardan gizlətməklə artmayacaqdır və əgər onların yolunda sərf edərsinizsə, yenə də azalmayacaqdır. Bilin ki, əgər qohum-əqrəba ilə əlaqəni kəsərsinizsə, onları edəcəyiniz yardımdan, özünüzü isə hər şeydən məhrum etmiş olursunuz. Onlarla gözəl davranıb mehribançılıqla rəftar etdikdə isə, qohumluq əlaqələrini daha da möhkəmlətməmiş olursunuz".

Nəql olunmuş bir çox hədislərdə "qohum-əqrəba ilə gözəl ünsiyyətdə olmaq" hətta dinin bir hissəsi kimi qiymətləndirilmiş, ömrün uzanmasına və insanın cənnətlə mükafatlandırılmasına səbəb olduğu göstərilmişdir.

Misal olaraq Peyğəmbərdən (s) və məsum imamlardan (ə) nəql olunmuş bir neçə hədisə işarə edirik:

"Məni görüb-əşidənlərə, burada olmayanlara, hələ ata belində və ana bətnində olan ümmətimin gələcək nəslinə tövsiyə edərim ki, qohum-əqrəba ilə aralarındakı fasilə bir illik məsafə olsa belə, sıx ünsiyyətdə olsunlar. Çünki bu, dinin bir hissəsidir".

İmam Əli ibn Hüseyn (ə) Peyğəmbərdən (s) nəql etdiyi hədisdə deyir:

"Allah hər kimin ömrünü uzadıb ruzisini bol edərsə, sevinər və daim şad olar. Onlar da qohum-əqrəba ilə gözəl rəftar edər və onlarla sıx ünsiyyətdə olurlar. Həqiqətən "Sileyi-rəhim" [qohum-əqrəba ilə sıx ünsiyyətdə olmaq] dil açaraq Allah-taalaya deyər: "İlahi! Öz qohum-əqrəbası ilə gözəl əlaqədə olanlara qarşı rəhimli və mərhəmətli ol. Onlarla əlaqəsini kəsənlərlə əlaqəni kəs və rəhmət dərgahından uzaq et".

Başqa bir hədisdə imam Rza (ə) Peyğəmbərdən (s) nəql edərək deyir:

"Hər kim mənə bir şeyə zəmanət verərsə, mən onun üçün dörd şeyə zəman olaram: Qohum-əqrəba ilə gözəl rəftar edənləri Allahın sevməsinə, ruzisinin artmasına, ömrünün uzanmasına və Allahın vədə verdiyi cənnətə daxil etməsinə"

İmam Məhəmməd Baqirdən (ə) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Qohum-əqrəba ilə gözəl əlaqədə olmaq insanın əməllərini saflaşdırır, var-dövlətini çoxaldır, çətinliklərini həll edir və əcəlini təxirə salır".

Məlum oldu ki, qohum-əqrəba ilə gözəl rəftar etmək, onlarla sıx münasibət saxlamaq, qəm-qüssələrinə şərik olmaq, qarşılaşdıqları çətinliklərdə onlara köməklik etmək hər bir müsəlmanın üzünə düşən ən başlıca vəzifələrdən biridir.

Bəzən kimlərsə yolun uzaqlığını, işin çoxluğunu və bu kimi digər bəhanələri əllərində əsas tutaraq qohumluq əlaqələrinin bərqərar olunmasını qeyri-mümkün hesab edir və beləliklə özlərini üzürlü sanmağa çalışırlar. Bəzən də qohum-əqrəbanın soyuq münasibətlərini dəlil gətirərək üzərlərinə düşən bu dini vəzifədən boyun qaçıрмаq istəyirlər. Lakin, bütün bunlar əvvəlcədən Həzrət Peyğəmbər (s) və imamların (ə) diqqətindən yayınmamış, bu barədə öz davamçılarına zaman və məkan nəzərə alaraq dəyərli tövsiyələr etmişlər. Həzrət Peyğəmbərin (s) tövsiyələrinin birində buyurulur:

"Bir il yol getməli olsan da belə, öz qohum-əqrəbana baş çək!".

Yəni, əgər qohum-əqrəbaya baş çəkmək bir il vaxt aparsa da belə, bunu yerinə yetirmək lazımdır. İmam Sadiqdən (ə) nəql olunmuş başqa bir hədisdə deyilir:

Bir şəxs Peyğəmbərin (s) yanına gəlib deyir: Ya Rəsuləllah! Qohum-əqrəbam mənə yaxşı münasibət bəsləmədikləri üçün mən də onlardan uzaq olmağa çalışıram.

Peyğəmbər (s) buyurdu:

- Belə etsəniz, Allah sizin hamınızı özündən uzaq edər.

Həmin şəxs soruşdu: - Bəs nə etməliyəm?

Peyğəmbər (s) buyurdu:

- Səni özündən uzaq edənləri bağışlamağı (güzəştə getməyi) bacar, səninlə əlaqəni kəsənlərlə əlaqə yarat və sıx ünsiyyətdə ol. Sənə qarşı haqsızlıq və zülm edənləri əfv et və bil ki, hər şeyə qadir olan Allah onlarla münasibətdə sənə arxa olacaqdır.

Həzrət imam Əli (ə) bu barədə buyurur:

"Qohum-əqrəbanız sizinlə əlaqəni kəssə də belə, onlarla sıx münasibətdə olun".

İmam Sadiqdən (ə) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Qohum-əqrəba ilə yaxın ünsiyyətdə olmaq və onlara xeyirxahlıq etmək günahları azaldır və qiyamət gününün sorğu-suallarını asanlaşdırır".

Həzrət Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur:

"Salam verməklə olsa da belə, qohum-əqrəba ilə əlaqə saxlayın".

Başqa bir hədisdə deyilir:

"Bir içimlik su qədər də olsa da belə, (yəni müddəti olduqca az olsa belə) qohum-əqrəbanızla yaxşı ünsiyyətdə olun. Qohumluq əlaqələrinin güclənməsinə səbəb olan ən başlıca amil onlarla gözəl rəftar etmək, pislik və kobudluqdan çəkinməkdir".

QOHUMLUQ ƏLAQƏLƏRİNİN KƏSİLMƏSİ

Artıq məlum oldu ki, qohum-əqrəba ilə gözəl münasibətdə olmaq, onların dərd-qəminə şərik çıxmaq, qarşılaşdıqları çətinliklərdə onlara köməklik etmək hər bir müsəlmanın üzərinə düşən ən başlıca vəzifələrdəndir.

Həzrət Peyğəmbər (s) və məsum imamlardan (ə) bu məzmununda bir çox hədislər nəql olunmuş və onun əhəmiyyətinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

İndi isə baxaq görək qohumluq əlaqələrini kəsmək nə kimi nəticələr verir. Hər şeydən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, bu məsələ Qurani-Kərimdə də öz əksini tapmış və qohumluq əlaqələrini kəsənlərə bağışlanmayacaqları haqda ciddi xəbərdarlıq edilmişdir. "Məhəmməd" surəsinin 22-ci ayəsində deyilir:

"Əgər [Məhəmməd əleyhissəlamdan] üz döndərsəniz, sizdən yer üzündə fitnə-fəsad törətmək və [cahiliyyət dövründə olduğu kimi] qohumluq tellərini qırmaq gözlənilməzmi?!"

Başqa bir ayədə qohumluq münasibətlərini kəsənlər "fitnə-fəsad törədənlər" və "ziyana uğrayanlar" adlandırılır:

"O kəsler ki, Allahla [Ona iman gətirmək və itaət etmək barəsində] əhd bağladıqdan sonra onu pozur, Allahın birləşdirilməsini buyurduğu şeyləri parçalayır [möminlərlə dostluğu, qohum-əqrəba ilə əlaqələri kəsir] və yer üzündə fitnə-fəsad törədirlər. Məhz belələri [dünyada və axirətdə] ziyana uğrayanlardır!"

Bu məzmununda Həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Qohumluq əlaqələrini kəsənlərə Allahın rəhməti şamil olmayacaqdır".

İmam Baqirdən (ə) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Peyğəmbərin (s) kitabında deyilirdi: Qohumluq əlaqələri kəsildiği zaman var-dövlət fitnə-fəsad törədən şəxslərin əlinə düşər".

QONŞULARIN HÜQUQU

Müqəddəs islam dinində tövsiyə olunan şeylərdən biri də qonşuların hüquqlarının qorunmasıdır. İmam Sadiqdən (ə) bu məzmununda nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Qonşularınızla gözəl rəftar edin. Çünki, bunu sizlərə Allah-taala əmr etmişdir

Hədisdə istinad olunan ilahi əmr Nisa surəsinin 36-cı ayəsinin məzmununu təşkil edir. Orada deyilir:

"Allaha ibadət edin və Ona heç bir şeyi şərik qoşmayın! Ata-anaya, qohum-əqrəbaya, yetimlərə, yoxsullara, yaxın və uzaq qonum-qonşuya, yaxın yoldaş və dostlara, [pulu qurtarıb yolda qalan] müsafirlərə, sahib olduğunuz qul və kənzlərə yaxşılıq edin! Həqiqətən, Allah özünü bəyənənləri və lovğalıq edənləri sevməz!"

Həzrət Peyğəmbər (s) səhabələrə qonşuların hüquqlarına riayət etməyi tövsiyə edər və bunun nə ilə nəticələncəyi haqda buyurardı:

"Cəbrail qonşular barədə mənə o qədər tövsiyə edərdi ki, qonşunun qonşudan irs aparmalı olduğunu güman edərdim".

Həzrət imam Əlidən (ə) nəql olunmuş başqa bir hədisdə deyilir:

"Qonşularınızın hüququna riayət etdikdə Allahı nəzərə alın (yəni hər zaman Allahı xatırlayın və Onun buyuruqlarına tabe olun). Çünki, bunu sizlərə Peyğəmbəriniz tövsiyə etmişdir. Peyğəmbər (s) bu məsələyə o qədər diqqət yetirərdi ki, belə güman edərdik qonşularımız bizdən irs aparırlar".

Burada Həzrət Peyğəmbərin (s) qonşuların hüququna riayət etməyə dair etdiyi tövsiyələrin bir neçəsini gətirdik.

"Mömin olmaq istəyirsinizsə, qonşularınızla gözəl davranın".

"İnsan anasına hörmət etdiyi kimi qonşusuna da hörmət etməlidir".

Həzrət Peyğəmbərdən (s) soruşurlar:

- Ey Allahın peyğəmbəri! Zəkətdən başqa insanın var-dövlətinə düşəcək digər ödənişlər də varmı?

Həzrət (s) buyurdu: "Bəli, qohum-əqrəbaya və qonşulara yaxşılıq etmək. Qonşusu ac oludğu bir halda tox qarına yatan şəxs mənə iman gətirməmişdir".

Peyğəmbər (s), qonşuların bir-birlərinin üzərində olan hüquqlarını belə izah edir:

- Qonşularınızın sizin üzərinizdə nə kimi hüquqlara malik olduqlarını bilirsinizmi?

Dedilər: - Xeyr.

Həzrət (s) buyurdu:

"Əgər onlar sizdən kömək istəyirlərsə, yardım etməli, borc istədikdə [imkan daxilində] verməli, bir şeyə ehtiyac duyduqda ehtiyaclarını təmin etməli, uğur qazandığı zaman onu təbrik edib sevincinə şərik olmalı, xəstələnersə, görüşünə getməli, əzizlərindən birini itirdiyi zaman başsağlığı verməli, dünyasını dəyişdiyi zaman dəfn mərasimində iştirak etməli, ev tikdiyin zaman icazəsi olmadan onun evinə külək və günəşin düşməsinin qabağını kəsməməli və meyvə aldığı zaman ona da verməlisən. Əgər bunu etməzsə, heç olmasa uşaqlarınız əlində meyvə küçəyə çıxmasın. Çünki, yoxsul qonşunuzun uşağının meyvəyə tamahı düşə bilər. Ləziz yeməklər bişirdiyin zaman onlara da bir pay verin və yeməyin iyi ilə onları buna həsrət qoymayın".

İmam Səccad (ə) "Hüquq risaləsi"ndə qonşunun hüquqları haqda buyurur:

"Qonşun səfərdə olduğu zaman (və ya evdə olmadığı müddət ərzində) onu əvəz etməli, gəlidiyi zaman gülər üzlə qarşılamalı və ona öz səmimiyyətinizi bildirməlisiniz. Hər hansı bir çətinliklə qarşılaşdığı və ya haqqı tapdalandığı zaman əlinizdən gələn köməyi ona etməlisiniz. Bir şeyi israr etdiyi zaman boyun qaçırmayın. Pislik gördüyünüz zaman güzəştə getməyi bacarın və onların bu hərəkətlərinə göz yumun. Nəsihətinizi qəbul edəcəyini bildiyiniz zaman onlara nəsihət edin. Çətinliklərlə qarşılaşdıqları zaman onları tək qoymayın, buraxdıqları səhvləri düzəltməyə çalışın. Günah etdikləri zaman onları bağışlamağı və eyblərini örtməyi bacarın. Və nəhayət onlarla gözəl davranıb, səmimiyyətlə rəftar edin".

Bu məzmununda digər məsum imamlardan da bir çox nəsihətamiz hədislər nəql olunmuşdur. İmam Həsən (ə) buyurur:

"Kiçik yaşlarımda görərdim ki, anam Həzrət Zəhra (ə) cümə günləri axşam namazından sonra qonşu və tanıdığı bütün şəxslərin adını çəkər və onlar üçün dua edərdi. Bir gün qulaq asdım ki, görüm özü üçün də dua edirmi? Lakin nə qədər diqqət yetirdimse, öz istək və həcaətlərini dilinə də gətirmədi. Səhər açıldıqda anamdan soruşdum:

- Ana, dünən axşam etdiyin dualara qulaq asırdım, başqalarına xeyir-dua edir, amma özün üçün əsla dua etmədin?!

Anam buyurdu: "Oğlum, əvvəl qonşu, sonra evin içi".

Əhli-beyt (ə) tərəfindən nəql olunmuş hədislərdə qonşularla gözəl rəftar etməklə yanaşı, hüquqlarının qorunması və onlarla səmimi ünsiyyətdə olmaq barəsində də kifayət qədər hədis nəql olunmuşdur.

Həzrət Əli (ə) bu haqda buyurur:

"Hər kim qonşularına yaxşılıq edərsə, başqalarından daha çox qayğı görər".

Başqa bir yerdə buyurur:

"Hər kim qonşuları ilə gözəl rəftar etsə, qonşularının sayı bir o qədər çox olar".

Göründüyü kimi, Həzrət Əli (ə) özünün birinci hədisində bunu nəzərdə tutmuşdur ki, əgər insan qonşuları ilə gözəl rəftar etmiş olarsa, təbii ki, onlar da qarşılaşdığı çətinliklərdə öz köməklərini ondan əsirgəməyəcəklər.

İkinci hədisdə isə buna işarə edir ki, əgər insan öz qonşuları ilə səmimi ünsiyyət bərqərar edib onlara qarşı gözəl əxlaq nümayiş etdirərsə, onlar da öz növbələrində onunla mehribanlıqla rəftar etmiş olarlar. Bu isə insanı tənhalıq və qəriblik hissi keçirməyə qoymaz, hamı onun bu gözəl xüsusiyyətini görüb onunla qonşuluq etmək istəyər.

İmam Sadiq (ə) qonşuların insana qarşı olan təsiri və xeyir-bərəkətləri haqda buyurur:

"Yaxşı qonşuluq etmək ruzinin artmasına səbəb olur".

Başqa bir hədisdə buyurur:

"Qonşularla gözəl rəftar etmək ömrü uzadır və yerlərin abadlaşmasına səbəb olur".

QONŞUNUN ƏZAB-ƏZİYYƏTİ

Nəql olunmuş hədislərdə qonşuların hüquqlarına riayət olunmasına böyük əhəmiyyət verildiyi kimi, onlara qarşı hörmətsizlik və kobudluq edilməməsinə də böyük diqqət yetirilmişdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

"Allaha və axirət gününə iman gətirmiş şəxs öz qonşusuna əziyyət etməməlidir".

Ənsardan biri Həzrət Peyğəmbərin (s) yanına gəlib deyir:

- Ya Rəsuləllah! Filan qəbilənin yanında bir ev aldım. Qonşu olacağım şəxsdən mənə xeyir dəyəcəyinə ümid etmirəm, həmçinin zərərinin yetişməyəcəyindən də arxayınam.

Həzrət Peyğəmbər (s) üzünü imam Əli (ə), Salman, Əbuzər və Miqdada tutub buyurur:

"Məscidə gedib uca səslə deyin: "Qonşusunun əzab-əziyyətindən əmin olmayan şəxs iman gətirməmişdir".

Başqa bir hədisdə deyilir: "Bir şəxs Həzrət Peyğəmbərin (s) yanına gəlib öz qonşusundan şikayətlənir. Həzrət Peyğəmbər (s) ona səbr etməyi tövsiyə edərək buyurur:

"Səbr et! Bəlkə o öz rəftarını dəyişsin".

Şikayət üçün ikinci dəfə Həzrət Peyğəmbərin (s) yanına gəldikdə yenə də ona səbr etməyi tövsiyə edir. Üçüncü dəfə şikayətə gəldikdə isə Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

"Cümə günü ev əşyalarını bayıra çıxarıb camaatın gəlib-getdiyi yolun üstünə qoy. Onlar səndən bunun səbəbini soruşduqda de ki, qonşum mənə əziyyət etdiyi üçün belə edirəm".

Həmin şəxs Həzrət Peyğəmbərin (s) dediyi kimi də edir. Qonşusu el arasında rüsvay olacağını görüb yalvar-yaxar edərək evinə qayıtmasını xahiş edir və söz verir ki, bundan sonra bir daha onun narahatçılığına səbəb olacaq heç bir iş görməyəcəkdir.

Nəql olunmuş hədislərdə həmçinin qonşuların çətinlikləri ilə maraqlanmağa və bu işdə səhlənkarlığa yol verməməyə təkid olunur. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

"Qonşusu ac olduğu bir halda tox qarına yatan şəxs müsəlman deyildir".

Başqa bir hədisdə Həzrət Əli (ə) Həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edərək buyurur:

"Qonşusu ac olduğu bir halda tox qarına yatan şəxs Allaha və axirət gününə iman gətirməmişdir".

Səhabələr heyrətə gələrək soruşdular:

- Elə isə vay bizim halımıza!

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurdu:

"Yediyiniz xurma və yeməklərinizin artığı, pul, əxlaq və artıq paltarlarınızla Allahın qəzəbini yatırsın".

Yeni yediyiniz yemək, geydiyiniz paltar, pul və s. şeyləri sədəqə verməklə Allahın razılığını qazanmağa çalışın.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, hədislərdə qonşu deyildikdə dörd tərəfdən ətrafdakı qırx ev nəzərdə tutulur.

Həzrət Əli (ə) buyurur:

"Məscidin sahəsi qırx addım, qonşuluq isə hər dörd tərəfdən qırx ev hesab olunur".

İslamın böyük alim və görkəmli şəxsiyyətləri Həzrət Peyğəmbər (s) və məsum imamların sünnəsinə tabe olaraq qonşunun hüququna riayət edilməsinə böyük diqqət yetirmişlər.

Misal olaraq onlardan bir neçəsinə işarə edirik.

Görkəmli fiqh alimlərindən olan mərhum Seyyid Cavad Amili öz xatirələrində yazır: "Günlərin bir günündə axşam yeməyini yediyim zaman illər boyu elmindən bəhrələndiyim mərhum ustad Bəhrul-ülumun xidmətçilərindən biri qapını döyüb məni səslədi. Qapını açdıqda dedi: "Ustad sizi çağırır, şam süfrəsi kənarında əyləşib amma siz gəlməyincə əlini yeməyə uzatmayacaq." Tələm-tələsik evdən çıxıb ustadın evinə gəldim. Evə daxil olduqda əsəbi halda üzünü mənə tutub dedi:

- Heç Allahdan çəkinmirsən?!

Ustadın bu sözlərindən heyrətə gələrək təəccüblə soruşdum:

- Deyə bilərsinizmi təqsirim nədir?

Dedi: - Yeddi gündür qonşun ailəsi üçün yemək tədarükü görə bilmir və neçə müddətdir ki, qonşuluqdakı dükandan ucuz xurmalar nisyə götürür. Bu gün də xurma almaq üçün dükana gedib, dükancı borcunun çoxaldığını bəhanə gətirib ona nisyə heç bir şey verməyib. O da xəcalət çəkərək kor-peşiman evinə qayıdıb və bu gün ailəsi ac qalıbdır.

Dedim: - Ustad! And olsun Allaha, bütün bunlardan xəbərsizəm, yoxsa əlimdən gələn köməyi

əsirgəməzdim.

Dedi: - Məni də narahat edən budur ki, nə üçün bu müddət ərzində qonşundan xəbər tutmayıb, ac qaldıqları günlərdə onlara heç bir köməklik etməmişən. Əgər xəbərin olan halda kömək etməsəydin, müsəlman yox, yəhudi hesab olunardın.

Sonra yeməklə dolu məcməyi mənə verib dedi: "Xidmətçi ilə birlikdə həmin şəxsin evinə gedin və bu yeməkləri ona verib deyin ki, bu gün şam yeməyini birlikdə yeyəcəyik."

Sonra ayağa qalxıb bir qədər pul verib dedi: "Bu pulu da süfrənin altına qoyarsan...."

ƏXLAQİ DAVRANIŞLAR

Cəmiyyət arasında düzgün əlaqə və rabitə bərqərar etmək üçün bir sıra meyarlara riayət etməliyə ki, ilk növbədə özümüzü gözəl şəxsiyyət və bir ideal insan kimi tanıtdıra bilək. Çünki, bir tərəfdən gözəl əxlaq və davranış tərzini görməklə camaatda bizə qarşı rəğbət hissi yaranacaq, digər tərəfdən də özümüz insani [mənəvi] dəyərlərə nail olacağıq. Və eyni zamanda başqalarının bizim üzərimizdə nə kimi hüquqlara malik olduqlarını bilməli və onların hüquqlarının tapdalanmasına yol verməməliyik.

Bu meyarlar ümumiyyətlə iki hissəyə bölünür: Onlardan biri başqalarının qarşısında nümayiş etdirməli olduğumuz xüsusiyyət və rəftar normaları, digəri isə tərk etməyimiz zəruri olan bəzi xoşagəlməz xislət və xüsusiyyətlərdir. Başqa sözlə desək, birinci dəstəyə aid olan meyarlar islam dininin bizlərə tövsiyə etdiyi gözəl əxlaqi xüsusiyyətlər, ikinci hissəyə aid olanlar isə ictimai həyatımızda tərk etməyimiz zəruri olan bir sıra mənfi xüsusiyyətlərdir. Demək, ictimai həyatın normal hal tapması üçün biz ilk növbədə mənfi xüsusiyyətlərdən çəkinməli və gözəl əxlaqa malik olmalıyıq. Gözəl əxlaqa malik olmaq və xoşagəlməz xüsusiyyətlərdən çəkinməyə də "əxlaqi davranış" deyilir. Bu dərəcədə onların hər biri haqda ayrı-ayrılıqda söhbət açacağıq.

GÖZƏL XASIYYƏT

Hamı başqalarının hörmət və ehtiramını qazanmaq istəyir. İnsanların qəlblərinə yol tapmağın və onların razılığının qazanılmasının ən başlıca amili gözəl əxlaq və xüsusiyyətə malik olmaqdır. Gözəl əxlaq təkcə insanların razılığını əldə etməyin başlıca amili deyil, bir çox digər insani dəyərlərin də əsasını təşkil edir. Yəni, insan gözəl əxlaqa malik olmayınca, onda digər insani dəyərlər özünü büruzə vermir. Məsələn, gözəl əxlaqa malik olmayan bir şəxsdə şücaət, səxavətlik və bu kimi digər xüsusiyyətlər müşahidə olunsada, onlar öz həqiqi dəyərlərini tapmır. Güləruz və mehribançılıqla verilməyən hədiyyəni kimse qəbul etmir. Demək, bütün müsbət keyfiyyətlər yalnız o zaman özünün həqiqi dəyərini tapa bilər ki, bu xüsusiyyətlərə malik olan hər bir şəxs gözəl əxlaqa yiyələnmiş olsun.

Əxlaqın tərifində deyilir:

Əxlaq - elə bir daxili hissiyata deyilir ki, digər müsbət xüsusiyyətlərlə yanaşı, insanı başqaları ilə gözəl ünsiyyətdə olmağa da sövq etmiş olsun.

İmam Sadiqdən (ə) nəql olunmuş hədislə bu tərif arasında sıx bağlılıq vardır. Belə ki, imam Sadiqdən (ə) "gözəl əxlaq nədir?" - deyə soruşduqda buyurur:

"Gözəl əxlaq odur ki, başqaları ilə şirin dillə danışib mehribanlıqla rəftar etmiş olasan və müsəlman qardaşınla görüşdükdə onu gülər üzlə qarşılayasan".

Gözəl əxlaqa yiyələnməyin və başqaları ilə gözəl ünsiyyətdə olmağın fəziləti haqda Həzrət Peyğəmbər (s) və məsum imamlardan kifayət qədər hədis və rəvayətlər nəql olunmuşdur. Misal olaraq burada onlardan bir neçəsini gətiririk:

"Sizin ən yaxşınız, ən gözəl əxlaqa yiyələnənənlerinizdir. Gözəl əxlaq sahibləri o kəslərdir ki, bir-birləri ilə qarşılaşarkən təvazökarlıq edər və başqaları ilə daim gözəl ünsiyyətdə olaraq evinin qapsını onların üzünə açıq qoyarlar.

"Gözəl əxlaqa yiyələnənənin savabı gecələri ibadətlə keçirən və gündüzləri oruc tutan şəxsin savabı qədər olar".

"Qiyamət günü insanların əməl tərzilərinə qoyulacaq ilk şey onların gözəl əxlaqı olacaqdır".

"Qiyamət günü əməl tərzisində gözəl əxlaqdan ağır şey olmayacaqdır".

"Qiyamət günü mənə ən yaxın olanınız və ən sevimliniz gözəl əxlaqa yiyələnəniz olacaqdır".

"Sizin üçün gözəl əxlaqdan yaxşı heç bir şey yoxdur".

"Ən gözəl yaxşılıq, gözəl əxlaqdır".

"Sizin ən yaxşılarınız ən xoşrəftar olanlarınızdır. Belə şəxslər mülayimliklə bir-birlərinə xidmət edər, digərləri ilə ünsiyyət yaradar və digərləri də onlarla ülfət taparlar. Bu insanların qapısı hamının üzünə açıq olar".

Qələm surəsinin 4-cü ayəsində Allah-taala öz Peyğəmbərini (s) belə bir gözəl ifadələrlə vəsf edir:

"Doğrudan da sən böyük bir əxlaq sahibisən!"

Başqa bir ayədə Allahın mərhəməti sayəsində Peyğəmbərin (s) gözəl əxlaqa yiyələnməsi, insanların ona iman gətirməsinin əsas səbəbi kimi göstərilir:

"Ya Məhəmməd! Allahın mərhəməti səbəbinə sən onlarla yumşaq rəftar etdin. Əgər qaba, sərt ürəkli olsaydın, əlbəttə onlar sənəin ətrafından dağılıb gedərdilər..."

Həzrət Peyğəmbərə (s) hamıdan yaxın olan və onu hamıdan daha yaxşı tanıyan Əmirəl-möminin Əli (ə) o Həzrətin şəxsiyyəti haqda buyurur:

"O, hamıdan mehriban, bağışlayan, hövsələli, düzdənışan və əhdə vəfa edən idi. Hamı ilə gözəl rəftar edər və xoş ünsiyyətdə olardı. Onu ilk dəfə görənlər vəcdə gələr, əxlaq və rəftarına heyran olardı. Ünsiyyətdə olan şəxslər dərhal onu tanıyır və onu sevməyə başlayardılar. Ondan əvvəl və sonra onun kimi ikinci bir şəxs görmədim".

Əli (ə) Peyğəmbərin (s) digər xüsusiyyətləri haqda deyir:

"Həzrət Peyğəmbər (s) bir yəhudiyə pul borclu idi. Günlərin bir günündə həmin şəxs Həzrət Peyğəmbərin (s) yanına gəlib borcunun qaytarılmasını istədi. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurdu:

- Hələlik sənəin pulunu qaytara bilməyəcəyəm, bir qədər səbr et!

Yəhudi dedi:

- Pulumu qaytarmayınca, buradan heç bir yerə gedən deyiləm.

Peyğəmbər (s) buyurdu:

- Elə isə mən də sənəin yanında oturacağam.

Onlar səhərdən axşamədək bir yerdə oturdular və Həzrət Peyğəmbər (s) namazlarını da elə oradaca qıldı. Səhabələr bu əhvalatdan narahat olub həmin şəxsə hədə-qorxu gələrək xəbərdarlıq etməyə başladılar. Peyğəmbər (s) üzünü onlara tutub buyurdu:

- Bu necə rəftardır, onunla edirsiniz?

Dedilər:

- Ya Rəsuləllah! Bu nə işdir, elə bil burada sizi həbs etmişdir.

Buyurdu:

- Allah-taala mənəi başqalarına zülm etmək üçün peyğəmbərliyə göndərməmişdir.

Həmin günün səhəri zöhr namazı vaxtı həmin yəhudi məscidə gəldi və islamı qəbul edib müsəlman oldu.

Sonra üzünü Peyğəmbərə (s) tərəf tutub dedi: "And olsun Allaha! Əgər Tövratda sənəin barəndə deyilənləri oxumasaydım, belə etməzdim. Orada sənəin barəndə deyilir: "Allahın peyğəmbəri Məhəmməd ibn Abdullahın doğulduğu yer Məkkə, hicrət edəcəyi yer isə Mədinədir. O nə tünd xasiyyətli və nə də əsəbidir. Başqaları ilə səmimiyyət və mehribanlıqla rəftar edər. Kimsəni nə söyər, nə də təhqir edər". Mən də Allahın birliyinə və sənəin peyğəmbərliyinə iman gətirib öz var-dövlətimi Allah yolunda sədəqə verirəm. Bunlar mənim var-dövlətimdir. İstədiyini kimi hökm verə bilərsən".

Bilməliyik ki, islam zühur etdikdən sonra Həzrət Peyğəmbərin (s) vasitəsilə islamı qəbul edən şəxslərin əksəriyyəti məhz onunla ünsiyyətdə olduqdan və onun gözəl insani xüsusiyyətlərinin şahidi olduqdan sonra bu ilahi dini qəbul etmişlər.

ƏXLAQ VƏ GÖZƏL DAVRANIŞIN NƏTİCƏLƏRİ

Cəmiyyətdə gözəl əxlaq nümayiş etdirmək və insanlarla gözəl davranmaq bir çox müsbət nəticələr verir. Onlardan bəziləri o qədər aşkardır ki, əsla izaha heç bir ehtiyacı yoxdur. Buna baxmayaraq Həzrət Peyğəmbər (s) və məsum imamlardan (ə) nəql olunmuş hədislərdən istifadə edərək onlardan bir neçəsi haqda söhbət açacağıq. Peyğəmbər (s) buyurur: "Gözəl əxlaq ruzinin artmasına səbəb olur". İmam Əli (ə) buyurur: "Gözəl əxlaq ruzini artırır və dostları bir-birləri ilə munis edir". Yəni, daim bir-birləri ilə səmimi ünsiyyətdə olmalarına səbəb olur.

"Xoşxasiyyət şəxslərlə ünsiyyətdə olmaq istəyənlər və onları sevənlərin sayı çox olar".

"Həqiqətən gözəl əxlaq və davranış ömrü uzun, şəhərləri isə abad edir".

"Günəş dərini qurutduğu kimi, gözəl rəftar da səhv və günahları qurudub aradan aparır. Sirkə balı xarab etdiyi kimi, kobud rəftar da əməlləri məhv edir".

Göründüyü kimi İmamlar (ə) bir tərəfdən bizləri gözəl davranışa sövq edir, digər tərəfdən isə xoşagəlməz rəftar və davranışlardan çəkindirərək bunun nə ilə nəticələncəyini çatdırırlar. Peyğəmbər (s) buyurur: "Xoşagəlməz davranış bağışlanmaz bir günahdır". İmam Əli (ə) buyurur: "Kobud rəftar ən pis xüsusiyyətdir".

"Pis davranış həyatın acısı və sağlamlıq üçün bir təhlükədir".

"Kobud rəftar səmimiyyət və mehribançılığı aradan aparır, insanı daim qorxu içində saxlayır".

"Kobud rəftar yaxınları qorxudur, özgələrin nifrətinə səbəb olur".

Peyğəmbər (s) buyurur: "Bu iki xisləti möminlərdə görmək olmaz: paxıllıq və kobud rəftar".

TƏVAZÖKARLIQ

Gözəl əxlaqa malik olduqdan sonra yaşadığı cəmiyyətdə hər bir şəxsə zəruri olan xüsusiyyətlərdən biri də təvazökarlıqdır. Allah-taala əməli-saleh insanların məziyyətlərini sadalayarkən təvazökarlığı ən mühüm xüsusiyyətlərdən biri kimi göstərir.

Furqan surəsinin 63-cü ayəsində buyurulur:

"Rəhmanın [əsil] bəndələri o kəslərdir ki, onlar yer üzündə təmkinlə təvazökarlıqla gəzər, cahillər onlara söz atdıqları [xoşlarına gəlməyən bir söz dedikləri] zaman onlarla gözəl, yumşaq danışarlar".

Göründüyü kimi, ayədə göstərilən təvazökarlıq hər bir əməli-saleh insanın yol getdiyi zaman özündən bürüzə verdiyi ən başlıca xüsusiyyətdir. Çünki, insan yol gedərkən özündən asılı olmayaraq batini xüsusiyyətlərini nümayiş etdirir. Belə ki, hər bir təvazökar və ya təkəbbürlü insanı onun rəftarından, yol getməyindən və ya oturub-durmasından tanımaq olar.

Bu səbəbdən də Əli (ə) təvazökarlığı pəhrizkar və əməli-saleh insanların səciyyəvi xüsusiyyəti kimi qiymətləndirib buyurur:

"Pəhrizkarlar təvazökarlıqla yol gedərlər".

Başqa bir ayədə Allah-taala möminlərə dindən çıxdıqları və ya uzaq düşdükləri təqdirdə onları başqa bir qövmlə əvəz edəcəyi haqda xəbərdarlıq edib buyurur:

"Ey iman gətirənlər! Sizdən hər kəs dinindən dönsə, [bil ki] Allah [onun yerinə] elə bir tayfa gətirər ki, Allah onları, onlar da Allahı severslər. Onlar möminlərə qarşı mülayim, kafirlərə qarşı isə sərt olar..."

Peyğəmbər (s) təvazökarlığı insanın vüqar və başucalığı hesab etmişdir:

"Həqiqətən təvazökarlıq insana baş ucalığı və yüksək məqam nəsis edir. Elə isə təvazökar olun ki, Allah-taala sizləri başı uca və vüqarlı etsin".

Başqa bir yerdə buyurulur:

"Hər kəs Allaha xatir təvazökarlıq etsə, Allah-taala onu vüqarlı edər. Həmin şəxs özünü nə qədər zəif hesab edərsə, camaatın nəzərində bir o qədər ucalar və hamının rəğbətini qazanmış olar".

İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Loğman oğluna tövsiyə edərək buyurdu: "Təvazökarlıqdan böyük insana vüqar və başucalıq gətirən bir şey yoxdur. Təvazökar insan Allah qarşısında ən yüksək məqama nail olar"".

"Allahın mələklərindən ikisi daim insanlara nəzarət edirlər. Allaha görə təvazökarlıq edənlərin məqamını yüksəldər, təkəbbür və lovğalıq edənləri isə xar və rüsvay edirlər".

Peyğəmbər (s) və məsum imamlardan (ə) təvazökarlığa dair bir çox hədislər nəql olunmuşdur və biz burada onlardan bir neçəsini gətirməklə kifayətlənirik.

İmam Əli (ə) buyurur:

"Şərəfli insanın zinəti təvazökarlıqdır".

İmam Əli (ə) övladı imam Həsən Müctəbaya (ə) etdiyi tövsiyələrin birində buyurur:

"Sənə təvazökar olmağı tövsiyə edirəm. Çünki, təvazökarlıq ibadətlərin ən böyüyüdür".

İmam Həsən Əsgəri (ə) buyurur:

"Təvazökarlıq elə bir nemətdir ki, kimsə ona həsəd aparmır".

Diqqət yetirmək lazımdır ki, təvazökarlıq dedikdə hər bir şəxsə layiqincə ehtiram etmək və özümüzü onlardan üstün tutmamaq nəzərdə tutulur. Bunu da nəzərdən qaçırmamalıyıq ki, təvazökarlıq yalnız Allaha xatir edilməli və bu işdə də ən başlıca məqsəd Allahın razılığını qazanmaq olmalıdır. Zalım, lovğa, kafir və müşrik şəxslərə gəldikdə isə, onların qarşısında əsla təvazökarlıq edilməməlidir.

Təvazökarlıq ayrı-ayrı şəxslərin daşdığı ictimai mövqe, vəzifə və məqamına görə deyil, onların iman və təqvasına görə olmalıdır.

Peyğəmbər (s) və imam Sadiqdən (ə) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Varlıların var-dövlətinə xatir onların qarşısında təvazökarlıq edən şəxs dininin üçdə ikisini itirmiş olur".

İslam dini iman və təqvadan savayı başqa bir yüksək meyar təyin etmədiyi üçün, insanların var-dövlətlərinin və cəmiyyətdə tutduqları yüksək mövqelərinin qarşısında deyil, onların ali-mənəvi şəxsiyyətlərinin və təqvalarının qarşısında təvazökarlıq etmələrini tövsiyə edir. Bunu da nəzərə

almalıyıq ki, hər şeydə olduğu kimi, təvazökarlıq etməkdə də həddi aşıb ifrat və təfrifə varmamalıyıq. Çünki, təvazökarlıq həddindən artıq edildikdə insanın şəxsiyyətinə xələl gətirir və lazım olduğundan az edildikdə isə insanda lovğalıq və təkəbbür hisslərinin yaranmasına səbəb olur. Bu səbəbdən də təkəbbürdən qurtarmaqla yanaşı, həddindən artıq təvazökarlıq etməkdən də çəkinmək lazımdır. Qeyd etdiyimiz kimi, təkəbbürlü şəxslərin qarşısında təvazökarlıq etmək olmaz. Çünki, bu iş həmin şəxsin onların qarşısında kiçilməsinə, həm də onların daha da lovğa və təkəbbürlü olmalarına səbəb olur.

TƏVAZÖKARLIĞIN ƏLAMƏT VƏ LAZİMİ HƏDDİ

Təvazökarlığın əlamətlərini və hansı həddə olmasını bilmək üçün hər şeydən əvvəl məsum imamlardan (ə) bu barədə nəql olunmuş hədislərə diqqət yetirməliyik. İmam Rzadan (ə) təvazökarlığın hansı həddə olmasını soruşduqda buyurur:

"İnsanları sevdiyin qədər onlara qarşı təvazökar ol ki, onlar da sənə qarşı bir o qədər hörmət etsinlər".

İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Təvazökarlıq ona deyilir ki, iştirak etdiyin məclis sənənin səviyyindən aşağı olsa belə, orada olmağına razı olasan; qarşılaşdığın hər bir şəxs ilə görüşüb hal-əhval tutasan; haqlı olsan belə, mübahisə etməkdən çəkinəsən; unutma ki, bütün xeyir və yaxşılıqlar təvazökarlıqdan irəli gəlir".

Başqa bir hədisdə buyurur:

"İnsan pəhrizkar olduğuna görə başqalarının onu sevmələrinə can atmamalıdır".

TƏVAZÖKARLIĞIN NƏTİCƏLƏRİ

Təvazökarlığın müsbət nəticələrindən biri imam Musa Kazimdən (ə) nəql olunmuş hədisdə belə izah olunur:

"İlahi hikmət məhz təvazökar insanın qəlbində özünə yer tapır, amma təkəbbürlü insanlar isə belə bir gözəl insani xüsusiyyətdən məhrumdurlar. Çünki, Allah-taala təvazökarlığı əql, təkəbbürü isə cəhl və nadanlıq üçün bir vasitə qərar vermişdir".

Buna oxşar başqa bir hədisdə deyilir:

"Günlərin bir günü İsa (ə) üzünü Həvarilərinə tutub buyurdu:

- Bir istəyim var, əgər onu yerinə yetirəcəyinizə söz verirsinizsə, deyim.

Həm bir nəfər kimi dedi: - Hər nəyi əmr etsən, tabe olacağım.

İsa (ə) ayağa qalxıb bir-bir onların ayaqlarını yudu. Həvarilər utandıqlarından xəcalət hissi keçirdilər. Lakin tabe olacaqlarına söz verdikləri üçün İsaya (ə) bir söz demədilər. O da bir-bir onların ayaqlarını yuyub ayağa qalxdı. Həvarilər dedilər:

- Sən bizim müəllimimiz və tərbiyəçimizsən, yaxşı olardı ki, biz sənənin ayaqlarını yuyaq.

İsa (ə) buyurdu:

"Bu işi görməklə insanlara xidmət etməyin ən xeyirxah iş olduğunu demək istəyirdim. Bu işlə həm özüm təvazökarlıq etmiş oldum, həm də sizlərə təvazökarlıq dərslərini öyrətdim.

Məndən sonra insanların hidayət olunmalarını öz öhdənizə götürdükdə təvazökarlığı hər şeydən üstün tutun və bilin ki, toxum qayalıqlarda yox, yumşaq torpaqda bitdiyi kimi, təvazökarlıq da [sağlam qəlblərdə] özünə yer tapır".

Həzrət Əlidən (ə) nəql olunmuş hədislərdə təvazökarlığın verdiyi müsbət nəticələr belə bəyan olunur:

"Təvazökarlığın səmərəsi dostluq və məhəbbət, təkəbbürün səmərəsi isə kin-küdurət və düşmənçilikdir."

"Təvazökarlıq sizlərə vüqar və ucalıq libasını geyindirir".

Peyğəmbərdən (s) nəql olunmuş başqa bir hədisdə deyilir:

"Allah-taala təvazökar olmağı əmr etmişdir ki, biriniz digərinizin haqqını tapdayıb öyünməyəsiz".

Bir gün Peyğəmbər (s) öz səhabələri ilə səfər zamanı bir yerdə düşərgə qurmalı olurlar. Belə qərara gəlirlər ki, bir qoyun kəsib ətinə kabab etsinlər. Səhabələrdən biri qoyunun kəsilməsini, başqa birisi soyulmasını, digəri isə bişirilməsini öz öhdəsinə götürür. Beləliklə, yemək hazırlamaq üçün hərə öz üzərinə bir məsuliyyət götürdü. Peyğəmbər (s) hər kəsin bir işi üzərinə götürdüyünü görüb buyurur: "Elə isə odun yığmaq da mənim boynuma". Səhabələrdən biri dedi: "Ya Rəsuləllah! Sizin zəhmət çəkməyiniz lazım deyil. Biz özümüz nə lazımsa edəcəyik". Peyğəmbər (s) buyurdu: "Bilirəm ki, siz bu işləri görəcəksiniz. Lakin, Allah-taala özünü başqalarından fərqləndirən şəxsləri sevmir". Bunu deyib səhraya tərəf getdi və kifayət qədər quru odun yığdı".

İmam Həsən Əsgəridən (ə) nəql olunan digər hədisdə deyilir:

"Bir gün Həzrət Əlinin (ə) evinə iki nəfər qonaq gəlir. Onlardan biri ata, digəri isə onun övladı idi. O Həzrət onları gülər üzlə qarşılayıb evə dəvət etdi və özü də onların qarşısında oturdu.

Sonra buyurdu ki, yemək gətirsinlər. Yemək yeyib qurtardıqdan sonra Həzrətin xidmətçisi Qənbər əl yumaq üçün ləyən və su gətirdi. Əli (ə) dolçanı Qənbərin əlindən alıb özü qonaqların əlinə su tökməyə başladı. Yaşca böyük olan şəxs xəcalət çəkdiyindən nə edəcəyini bilməyib yerindən qalxaraq dedi:

- Ya Əmirəl-möminin! Allah sənənin mənim əlimə su tökdüyünü görürmü?

Əli (ə) buyurdu:

- Otur əllərini yu. Allah həm səni, həm də özünü səndən üstün tutmayan və axirətdə dünya əhlinin ona on dəfə çox xidmət etmək məqsədilə sənə xidmət edən bəndəsini də görür. Sonra qonağı yerində oturub buyurdu:

- Səni and verirəm Allaha! Qənbər əlinə su tökərkən özünü nə qədər rahat hiss edirsənsə, indi də özünü bir o qədər rahat hiss et və əllərini yu.

O Həzrət sözlərini bitirib suyu qonağın əllərinə tökdü. Yaşca böyük olan qonaq əllərini yuyub qurtardıqdan sonra Həzrət Əli (ə) dolçanı oğlu Məhəmməd Hənəfiyyəyə verib buyurdu: "Əgər bu oğlan tək mənə qonaq gəlsəydi, mən özüm onun əllərinə su tökərdim. Amma Allah-taala ata ilə oğul arasında eyni səviyyədə ehtiram qoyulmasını istəmir. Ata, atanın əlinə su tökdüyü kimi, oğul da oğulun əlinə su tökməlidir". Məhəmməd Hənəfiyyə dolçanı alıb qonağın əlinə su tökdü".

İmam Həsən Əsgəri hədisi nəql etdikdən sonra buyurur:

"Hər kim Əlidən (ə) belə örnək götürərsə, onun həqiqi tərəfdarlarından olar".

ƏHDƏ VƏFALI OLMAQ

İctimai əlaqələrin bərqərar olunmasında hər bir müsəlmana zəruri olan digər əxlaqi xüsusiyyətlərdən biri də əhdə vəfalı olmaqdır.

Qurani-Kərimin bir çox ayələrində və məsum imamlardan nəql olunmuş hədislərdə bu məsələyə böyük əhəmiyyət verilmişdir. Bağlanılan bütün əhd-peymanlara əməl etməyi Quran vacib hesab edir:

"...Əhdə vəfa edin. Çünki [insan] əhd barəsində [qiyamət günü] cavabdehdir. [İnsan verdiyi əhdi yerinə yetirib-yetirmədiyi haqda sorğu-suallara tutulacaqdır]".

"Ey iman gətirənlər! Əhdlərə sadıq olun..."

Əhd-peymanla əməl olunmasının zəruri olduğunu qeyd etməklə yanaşı, onun pozulmamasına da ciddi xəbərdarlıq edilir:

"Ey iman gətirənlər! Etməyəcəyiniz bir şeyi niyə deyirsiniz (vədə verirsiniz)?..."

Bağlanılan əhd-peymanla istər fərdi olsun, istərsə də ümumi, istər müsəlmanlarla olsun, istərsə də müşrik və kafirlərlə, vəfalı olmaq hər bir müsəlmana vacibdir. Allah-taala Qurani-Kərimdə Peyğəmbərə (s) xitab edərək buyurur:

"...Onlarla əhdinizə axıra qədər [müddəti bitənədək] vəfa edin..."

İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Üç halda heç kəsin üzrü qəbul olunmaz:

1. Əmanəti öz sahibinə qaytarmayanın (mal sahibinin əməli-saleh bir şəxs olub-olmamasından asılı olmayaraq);
2. Kimliyindən asılı olmayaraq əhdinə vəfa etməyənin;
3. Ata-anaya yaxşılıq etməyənin (istər onlar əməli-saleh olsun, istərsə də yox)."

ƏHDƏ VƏFA ETMƏYİN ƏHƏMİYYƏTİ

Əhdə vəfalı olmağın zəruriliyi və nə qədər əhəmiyyətli olduğu artıq bizə bəlli oldu. İndi isə baxaq görək islam nöqtəyi-nəzərindən digər mənəvi dəyərlərlə yanaşı əhdə vəfalı olmağın nə kimi əhəmiyyəti vardır?

Burada bir neçə məsələyə diqqət yetirmək lazımdır:

1. Qurani-Kərimdə deyilir:

"O möminlər ki, əmanətlərini və əhdlərini qoruyub saxlayarlar [onlara tapşırılmış əmanətə xəyanət etməz, verdikləri sözü yerinə yetirirlər]".

Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur:

"Allaha və Qiyamət gününə iman gətirmiş hər bir şəxs verdiyi vədəyə əməl etməlidir".

Əli (ə) buyurur:

"Möminlərin nişanələrindən biri də onların əhdə vəfalı olmalarıdır."

"Dinin sütunlarından biri də əmanətə və əhdə vəfa etməkdir".

Qurani-Kərimin başqa bir ayəsində əhdə vəfa etmək əməli-saleh insanların xüsusiyyətlərindən biri kimi göstərilir:

"Yaxşı insanlar əhd-peyman bağladıda ona vəfalı olarlar".

Başqa bir ayədə Allah-taala Həzrət İsmayıl (ə) vəsf edərək buyurur:

"[Ya Məhəmməd!] Quranda İsmaili də yada sal! O öz vədinə sadıq və [Bizim tərəfimizdən öz ümmətinə] göndərilmiş bir peyğəmbər idi".

Həzrət İsmayılın (ə) peyğəmbərliyindən də əvvəl onun əhd-peymanı sadıq olduğu göstərilir. Belə ki, nəql olunmuş hədislərdən birində deyilir:

"Həzrət İsmayıl (ə) günlərin bir günü onunla görüşmək istəyən bir şəxslə görüş yeri təyin edir. O Həzrət vədinə əməl edərək hər gün həməni yerə gedir və həməni şəxsi gözləyir. Lakin bir il ardıcıl getməsinə baxmayaraq, həməni şəxsi görə bilmir. Onu görənlər harada olduğunu və nə üçün vədəsinə xilaf çıxdığını soruşurlar. Həməni şəxs nəhayət Həzrət İsmayılın (ə) yanına gəlib görüşü unutduğu üçün bu müddət ərzində gəlmədiyini bildirir. Həzrət İsmayıl (ə) təmkinlə onu dinləyib buyurur: «And olsun Allaha! Əgər bu gün də gəlməsəydin, ömrümün sonuna qədər buraya gələcəkdim».

Bu əhvalatdan sonra Həzrət İsmayıl (ə) "Sadıqul-vəd" ləqəbi verildi".

2. İmam Sadıqdən (ə) nəql olunmuş hədislərdən birində əhdə vəfalı olmaq hər bir müsəlmanın üzərinə düşən vəzifələrdən biri kimi göstərilir:

"Mömin möminin qardaşıdır. Göz təkisi ona yol göstərir və heç vaxt haqqını mənimsəyib xəyanət etməz. Vədə verdiyi zaman aldatmadan əhdinə sadıq qalar".

Əli (ə) buyurur:

"Əhdə vəfalı olmaq sədaqətlə yanaşı olmalıdır. Və mən əhdə vəfadan möhkəm bir şey təsəvvür etmirəm. İnsan Allahın hüzuruna qayıdacağını bildiyi halda başqalarına qarşı necə hiylə işlədə bilər?!"

Elə bir dövrandə yaşayırıq ki, hiyləgərlik ziriklik hesab olunur və nadan insanlar bu şəxsləri zirik və bacarıqlı adlandırırlar. Görəsən onlar bundan nə kimi mənfəət əldə edirlər? Allah onları öldürsün! Şübhəsiz ki, [həqiqi] zirik və bacarıqlı insanlar hiyləgərliyin yolunu bilmirlər. Lakin ilahi yasaq və qadağalar onları bu işdən çəkindirir. Bunu bacarsalar da heç vaxt həyata keçirmirlər. Lakin, dinlə heç bir əlaqəsi olmayan şəxslər öz gündəlik həyatlarında dəfələrlə bu çirkin işə əl atırlar.

İmanı zəif olanlar, dinə inam və etiqadı olmayan şəxslər heç nədən çəkinmədən öz əhd-peymanlarına sadıq qalmaz və çox asanlıqla hər şeyi alt-üst etməyə hazır olarlar. Bu bir həqiqətdir ki, Allaha iman gətirmiş əməli-saleh şəxslər müxtəlif bəhanələrə əl atıb verdikləri vədəyə əsla xilaf çıxmazlar.

Bu səbəbdən də müşriklərin bağladıkları əhd-peymanlara riayət etməmələrinə baxmayaraq, Həzrət Peyğəmbər (s) onların ardı-arası kəsilməyən təzyiqlərinə dözür və onlarla bağladığı əhd-peymanları pozmurdu.

Nəhayət Tövbə surəsinin ilk ayəsi nazil oldu və müşriklərə çox ciddi xəbərdarlıq edildi:

"[Bu], Allahdan və Onun Peyğəmbərindən saziş bağladığınız müşriklərə [onlarla olan əhdlərin pozulması, əlaqələrin kəsilməsi haqqında] xəbərdarlıqdır!"

Tövbə surəsinin bu və sonrakı ayələri nazil olduğundan sonra bir neçə qəbilələr istisna olmaqla, müsəlmanlarla müşriklər arasında bağlanmış əhd-peymanlara bir dəfəlik son qoyuldu.

3. İstər Həzrət Peyğəmbər (s), istərsə də onun davamçıları olan məsum imamlar (ə) müsəlmanların bağladıkları əhd-peymanlara və öz vədələrinə sadıq qalmalarına təkid etmiş və onların pozulmasına yol verməmələrini tövsiyə etmişlər.

Peyğəmbər (s) bunu hətta münafıqların xüsusiyyətlərindən biri kimi qiymətləndirib buyurur:

"Üç şey münafıqların xüsusiyyətlərindəndir:

1. Bir şey danışdıqları zaman yalan söyləyərlər;
2. Bağladıkları əhd-peymanı pozarlar;
3. Verilən əmanətlərə xəyanət edirlər."

Əli (ə) Malik Əştərə verdiyi göstərişlərin birində buyurur:

"Camaata vədə verdiyin zaman öz əhdinə sadıq qal. Çünki əhdə vəfa etməmək Allahla insanlar arasında düşmənçiliyə [insanların Allahdan uzaq düşmələrinə] səbəb olur. Allah-taala buyurur:

"Etməyəcəyiniz bir şeyi demək Allahın qəzəbinə səbəb olur".

İmam Sadıq (ə) buyurur:

"Möminin öz din qardaşına verdiyi vədə, kəffarəsi olmayan nəzir kimidir. (Yəni, verilmədikdə kəffare ilə əvəz etmək olmur). Əhdini pozmuş şəxs Allahın qəzəbinə gələrək Onunla müxalifət etmiş olur. Allah-taala Öz kitabında buyurur:

"Ey iman gətirənlər! Etməyəcəyiniz bir şeyi niyə deyirsiniz. Etməyəcəyiniz bir şeyi demək Allah yanında böyük qəzəbə səbəb olar".

Əli (ə) buyurur:

"Öhdəsindən gələ bilməyəcəyiniz hər hansı bir şey haqda əhd-peyman bağlama".

"Yerinə yetirəcəyiniz şeyin öhdəsindən gələcəyinizə əmin olmayınca vədə verməyin".

SƏBİRLİ VƏ TƏMKİNLİ OLMAQ (1)

Hər bir insan gündəlik həyatında özü kimi bir çox cəmiyyət üzvləri ilə qarşı-qarşıya gəlir və onlarla daimi ünsiyyətdə olur. Cəmiyyət üzvlərinin hər birinin özlərinə xas rəftar, davranış və təfəkkür tərzidir. Bəzən elə şəxslərlə rastlaşırıq ki, onlar bir sıra əxlaqi xüsusiyyətlərə malik olmadıqları üçün adi davranış qaydalarında və başqaları ilə ünsiyyətdə kobudluğa yol verirlər. Bu da tərəf-müqabilin inciməsinə və narahatçılığına səbəb olur. Bəs bu kimi xoşagəlməz rəftar və davranışların müqabilində nə etmək lazımdır?

Təbiidir ki, bu vəziyyətdə hər şeydən əvvəl insanın zehninə belə bir çıxış yolu gəlir: ya onlarla tamamilə əlaqəni kəsməli, ya da yalnız gözəl əxlaqa malik olan şəxslərlə ünsiyyətdə olmalı. Belə təsəvvür olunur ki, insan yalnız bu yolla öz asayış və rifahını təmin edə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, bu işi həyata keçirmək qeyri-mümkündür. Çünki, hər bir cəhətdən gözəl xüsusiyyətlərə malik olan və bütün gözəl əxlaqi səciyyələrə yiyələnən belə bir ideal şəxsi tapmaq demək olar ki, qeyri-mümkündür.

ÇIXIŞ YOLU NƏDƏDİR?

İslam dininin belə bir şəraitdə bizlərə tövsiyə etdiyi şey, daha dəqiq desək, göstərdiyi yol "səbirli və təmkinli" olmaqdır.

Burada üç mühüm məsələyə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır:

1. Qəzəbin mahiyyəti və qəzəb qüvvəsindən bəhrələnmək (istifadə etmək) tərz;
2. İslam dinində səbirli və təmkinli olmağın dəyər və əhəmiyyəti;
3. İslam dininin səbr və təmkinliyə olan baxışı. Həzrət Peyğəmbər (s) və İmamların (ə) başqalarının kobud rəftarlarının qarşısında səbr və təmkinli olmaları.

QƏZƏB

Nəql olunmuş bir çox hədislərdə qəzəbin həddən artıq mənfi xüsusiyyət olduğu göstərilmiş və müsəlmanlara bu xoşagəlməz xüsusiyyətdən uzaq olmaları tövsiyə olunmuşdur. Bəzi hədislərdə qəzəbin hətta bütün pisliliklərin əsas səbəbkarı (açar) olduğu göstərilir. İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Qəzəb bütün pisliliklərin açarıdır".

Əli (ə) buyurur:

"Qəzəb elə bir şeydir ki, əgər onu özbaşına buraxsan, hər şeyi dağıdar və viran edər".

"Qəzəb öz sahibini həlak edər və eyblərini üzə çıxarar".

"Qəzəb gizli kinləri aşkar edər".

Digər hədislərdə qəzəb şöləli alova bənzədilir.

Peyğəmbər (s) buyurur:

"Qəzəb, şeytanın alov şöləsindəndir".

Əli (ə) buyurur:

"Qəzəb şölələnən bir alovdur. Onu udan şəxs söndürər, udmadıqda isə özünü onun içərisinə atar".

"Qəzəbdən uzaq olmağa çalışın, çünki qəzəb iblisin böyük qoşunlarından biridir".

Bəzi hədislərdə isə qəzəb dəli-divanəliyə bənzədilir.

Əli (ə) buyurur:

"Qəzəbdən uzaq olmağa çalışın, çünki, qəzəbin əvvəli dəlilik, sonu isə peşimançılıqdır".

"Qəzəb bir növ dəlilikdir. Çünki, qəzəblənən şəxs tutduğu işdən peşiman olur. Yox əgər peşiman olmazsa, dəliliyinin daha da gücləndiyi belli olur".

"Qəzəb əql və düşüncəni korlayır və insanı düz yoldan uzaqlaşdırır".

İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Qəzəbinə yiyələnməyən şəxs, əqlinə də yiyələnməmişdir".

Bəs insan öz qəzəbini cilovladıqda necə? Belə bir xüsusiyyətə yiyələnməsi yenə də mənfi haldır mı?

Bu məzmununda nəql olunmuş bir çox hədislərdə insanın belə bir xüsusiyyətə malik olması müsbət hal kimi göstərilir.

Əli (ə) buyurur:

"Ən böyük var-dövlət insanın öz qəzəbini boğmasıdır". (Qəzəbləndiyi zaman özünü idarə edə bilməsidir.)

"İnsanların ən güclüsü o kəsdir ki, qəzəblənməsin (və ya qəzəbləndiyi zaman özünü ələ ala bilsin)".

"Qəzəbini boğa bilən şəxs şeytana qalib gəlmiş olur. Şeytan isə qəzəbini boğa bilməyən kəsləri öz ixtiyarına alır".

"Qəzəb sizin düşməninizdir. Elə isə özünüzü onun ixtiyarına buraxmayın (onun qarşısında təslim olmayın)".

"Qəzəb və şəhvəti ağlına qalib gələn şəxslər dörd ayaqlı heyvanlara bənzərlər".

Nəql olunmuş hədislərdə qəzəbinə qalib gələn şəxslər ən iradəli və qüdrətli insanlar kimi qiymətləndirilir.

Peyğəmbərdən (s) bu məzmununda nəql olunmuş hədisdə deyilir:

"Güc və qüdrət güləşməkdə və sınaqda deyildir. Ən qüdrətli insan o kəsdir ki, qəzəbləndiyi zaman özünü ələ ala bilsin".

"Həqiqi pəhləvan (Həzrət (s) bu kəlməni üç dəfə təkrar edir) o kəsdir ki, qəzəbləndiyi zaman rəngi qızarır, bədəni əsir, lakin öz qəzəbini boğa bilir".

Əli (ə) buyurur:

"İnsanların ən güclüsü o kəsdir ki, qəzəbləndiyi zaman özünü ələ ala bilsin".

İmam Baqir (ə) buyurur:

"Qəzəbini yatırdan şəxsdən qüdrətli kəs yoxdur".

Peyğəmbərin (s) dövrünə dəlalət edən hədislərdən birində deyilir:

"Köçəri ərəblərdən biri Mədinəyə gəlib Həzrət Peyğəmbərdən (s) ona nəsihət etməsini xahiş edir. Peyğəmbər (s) ona yalnız bunu deyir:

"Qəzəblənmə!"

Həmin şəxs ona edilən bu kiçik tövsiyə ilə qənaətlənib öz qəbiləsinin yanına qayıdır. O, öz el-obasına yetişdikdə görür ki, onun qəbiləsindən olan bir şəxs digər qəbilənin malını qarət etmiş, bunun üçün də iki qəbilə arasında qarşıdurma yaranmış və hər iki tərəfdən xəsarət alanlar olmuşdur. Dərhal qılıncını siyirib intiqam almaq istəyir. Lakin birdən Peyğəmbərin (s) "qəzəblənmə!" deyərək ona tövsiyə etdiyi söz yadına düşür. Bir qədər fikrə gedir və öz-özünə düşünür, nə üçün haqsız qan töküüb, ölümle üz-üzə gəlməli idi? O həmin qəbilənin yanına gəlib deyir: «Gəlin artıq qan tökməyək, nə qədər xəsarət

almısınızsa mənim var-dövlətimdən götürün». Qəbilə başçıları onun bu sözlərini eşidib bayaqkı düşmənciliyi kənara qoyub cavab verirlər. Mərdlikdə biz də səndən geri qalan deyilik. Elə isə biz də öz haqqımızdan keçirik. Beləliklə, Peyğəmbərin (s) etdiyi hikmət dolu kiçik tövsiyə haqsız qanların tökülməsinin, el-obaların viran qalıb yandırılmasının qarşısını alır.

Bu hədisdə iki mühüm məsələyə toxunulur:

1. Qəzəb bir mənfi xüsusiyyət kimi məzəmmət olunmalıdır;

2. Qəzəblənərkən insan özünü ələ ala bilməyi bacarmalıdır.

Lakin nəql olunmuş növbəti hədislərdə olduqca əhəmiyyət kəsb edən üçüncü məsələ ilə də qarşılaşırıq. O da Allah yolunda qəzəblənmək və haqq-ədalət uğrunda mübarizə aparmaqdır.

Əli (ə) buyurur:

"Allah yolunda qəzəb qılıncını itiləyən şəxs küfr əhlinin (haqdan uzaq düşmüş) pəhləvanlarını qətlə yetirməyə daha çox qadir olar".

"Fasiqlərlə düşməncilik edən şəxs Allaha xatir qəzəblənərsə, Allah da ona xatir qəzəblənər və Qiyamət günü ona sevinc və şadlıq nəsib edər".

Həzrət Musa (ə) Allaha etdiyi münacatların birində soruşur:

"Qiyamət günü Sənin kölgəndən başqa heç bir kölgə olmadığı bir halda, Sənin səkinlərin kimlərdirlər ki, onlara Öz ərsində sığınacaq verirsən?"

Allah-taaladan belə bir xitab gəlir:

"O kəslər ki, haram etdiyim şeylərin halal olduğunu görüb yaralanmış pələng kimi qəzəblənərlər".

Nəql olunmuş hədislərdən belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, Allah-taala qəzəb hissini insanların fitrətində ona görə qərar vermişdir ki, onlar düşmən müqabilində din və əqidələrinin qorunmasında layiqincə müqavimət göstərə bilsinlər. Demək, bu daxili qüvvədən yalnız o zaman istifadə etməliyik ki, haqq olan dinimizə, namus və əqidəmizə düşmənlər tərəfindən təcavüz və ya hörmətsizlik edilmiş olsun. Varlığını ilahi nemət hesab edən hər bir saf əqidəli müsəlman Allah düşmənlərini öz düşməni sanmalı, ilahi qanunlara qarşı olan hər hansı bir hörmətsizliyi öz şərəf və namusuna qarşı hörmətsizlik hesab etməli və haqq-ədalətin müdafiəsində əlindən gələni əsirgəməməlidir. O, düşməne qarşı olduqca qətiyyətli və barışmaz mövqe tutmalıdır.

Qurani-Kərimin bir çox ayələrində də Peyğəmbərin (s) kafir və münafıqlərə qarşı mübarizə aparmasına əmr olunduğunun şahidi oluruq:

"[Ya Peyğəmbər!] Kafirlərə və münafıqlərə qarşı vuruş! [Kafirləri qılınca, münafıqləri isə dəlil-sübutla, sözlə məhv et!] Onlarla sərt davran!..."

Başqa bir yerdə deyilir:

"...Onunla [Peyğəmbərlə (s)] birlikdə olanlar [möminlər] kafirlərə qarşı sərt, bir-birinə [öz aralarında] isə mərhəmətlidirlər..."

Lakin mömin və iman sahiblərinə gəldikdə qəzəb və digər mənfi xüsusiyyətlər kənara qoyulmalı, onlarla səmimiyyət və mehribançılıqla rəftar olunmalıdır. Dərsin əvvəlində nəql olunmuş hədislər də məhz bu mətləbə dəlalət edir.

SƏBİRLİ VƏ TƏMKİNLİ OLMAQ (2)

Qurani-Kərimdə güzəştə getmək, səbirli və təmkinli olmaq möminlərə xas olan xüsusiyyət kimi göstərilir:

"O, pəhrizkarlar ki, bolluqda da, qıtlıqda da [mallarını yoxsullara] xərcləyər, qəzəblərini udar, insanların günahlarından keçərlər. Allah yaxşılıq edənləri sevir".

Başqa bir ayədə Allah-taala pisliliyə pisliklə deyil, yaxşıqla cavab verməyi tövsiyə edir:

"Yaxşıqla pislik eyni ola bilməz! [Ey mömin kimsə!] Sən pisliliyi yaxşıqla dəf et! [Qəzəbə səbrlə, cəhəletə elmlə, xəsisliyə cəmərdliklə, cəzaya bağışlamaqla cavab ver!] Belə olduqda aranızda düşməncilik olan şəxsi sanki yaxın bir dost görərsən!"

Bu [xislət] yalnız [dünyada məşəqqətlərə] səbr edənlərə verilir və yalnız böyük qismət [savab, fəzilət] sahiblərinə əta olunur!"

Göründüyü kimi Allah-taala, düşmənciliyin səmimi dostluğa çevrilməsini, pisliklərin qarşısında səbirli və təmkinli olmağı, pisliklərə yaxşıqla cavab verməyi tövsiyə edir. Çünki, intiqam almaq düşmənciliyin aradan qaldırılması deyil, insanı qıcıqlandıran daxili hissələrin yatırılmasıdır.

Nəql olunmuş hədislərdən birində deyilir:

"Günlərin bir günü bir şəxs Həzrət Əlinin (ə) qarşısında o Həzrətin xidmətçisi olan Qənbəri təhqir edir. Qənber həmin şəxsi susdurmaq istədikdə Əli (ə) Qənbəri səsləyib deyir: "Əl saxla, onunla işin olmasın. Əgər belə etsən, Allahı özündən razı salmış, şeytanı qəzəbləndirmiş və düşməninə cəzalandırmış olarsan. And olsun insanları yaradan və dənələri göyərdən Allaha! Möminlər, Allahı səbirli və təmkinli olmaqla razı saldıqları kimi başqa heç bir şey ilə razı sala bilməzlər. Şeytanı sükut etməklə qəzəbləndirdikləri kimi başqa heç bir şeylə qəzəbləndirə bilməzlər. Nadan insanları etinasızlıqla cəzalandırdıqları kimi başqa heç bir şeylə cəzalandıra bilməzlər".

İndi isə Məsum imamlardan bu məzmununda nəql olunmuş hədisləri nəzərdən keçirək. Bu hədislər həmin məsələnin mahiyyətini açıqladığı üçün onların məzmununa xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

SƏBİRLİ VƏ TƏMKİNLİ OLMAQ HAQDA NƏQL OLUNMUŞ HƏDİSLƏR

Əli (ə) buyurur:

"Səbirli və təmkinli olmaq bütün pisliklərin üzərinə pərdə çəkir".

"Səbirli və təmkinli olmaq parlaq bir nurdur. Əql isə onun cövhəridir".

"Səbirli və təmkinli olmaqdan böyük şərəf yoxdur".

"Səbirli və təmkinli olmağı öyrənin. Çünki, səbr möminin ən yaxın dostu və köməkçisidir".

"Səbirli və təmkinli olmağı sənə tövsiyə edirəm. Çünki səbr, elmin səmərəsidir".

Başqa bir hədisdə buyurur:

"Səbirli və təmkinli olan şəxs daim şad və sevinc içində olar".

"Təmkinli şəxsin ilk mükafatı səbr etdiyi üçün camaatın onu cahil və nadan şəxslərin yanında müdafiə etmələridir".

"Sənin qarşında **səbirli və təmkinli** olan şəxs sənə qalib gəlmiş olur".

İmam Cavad (ə) bu haqda buyurur:

"Səbr alimin geyimidir (paltarıdır). Elə isə onu üzərinizdən çıxarmayın".

QƏZƏBİN YATIRILMASI HAQQINDA NƏQL OLUNMUŞ HƏDİSLƏR

Peyğəmbər (s) buyurur:

"Allah-taala qəzəbini yatıra bilən şəxslərin qəlblərini imanla doldurar".

Əli (ə) buyurur:

"Qəzəbini boğa bilən şəxsin eyb və nöqsanlarını Allah-taala örtər".

İmam Baqir (ə) buyurur:

"Qəzəbini uda bilən şəxs, əgər bunu edərsə, Allah-taala Qiyamət günü onun qəlbini iman və fərəhlə doldurar (yəni, ona mənəvi rahatlıq nəsib edər)".

İmam Sadiq (ə) Həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edərək buyurur:

"Qəzəbini uda bilən şəxs əgər bunu edərsə, Allah-taala ona səbirli və təmkinli olduğu üçün şəhid savabını verər".

Nəql etdiyi başqa bir hədisdə buyurur:

"İnsanların ən ehtiyatlısı qəzəbini daha çox boğan şəxslərdir".

SƏBİRLİ VƏ TƏMKİNLİ OLMAĞIN HƏDDİ-HÜDUDU

Həzrət Əli (ə) buyurur:

"Qəzəbi udmaq səbr və təmkinli olmağın səmərəsidir".

İmam Həsən Müctəbadan (ə) səbr haqda soruşduqda buyurur:

"Qəzəbi udmaq, insanın özünü ələ alması deməkdir".

Başqa bir hədisdə buyurur:

"Qəzəbləndiyi zaman özünü ələ alan və qəzəbini boğa bilən şəxslərin vurğunuyam".

Hədislərdən birində deyilir:

Bir şəxs imam Sadiqin (ə) yanına gəlib deyir: "Bundan belə qəzəblənməmək və kiminləsə sərt davranmamaq qərarına gəlmişəm. Lakin dostlarım bunu mənə məsləhət görmürlər və deyirlər ki, əgər belə etsən, hamının nəzərindən düşüb xar və rüsvay olacaqsan". İmam Sadiq (ə) həmin şəxsin cavabında buyurur:

"Xar və rüsvay olan yalnız zalımlardır".

Nəql olunmuş hədislərdən belə bir qənaətə gəlmək olur ki, insanların haqqa hidayət olmalarını və onlara əxlaqi dəyərləri təlim etməyi öz öhdələrinə götürmüş Peyğəmbər (s) və Məsum imamlar (ə) müsəlmanlar arasında səmimi münasibətlərin bərqərar olunması, anlaşılmaqların, kin-küdurətin, ədavət və düşmənçiliklərin aradan qaldırılmasında çıxış yolunu güzəşt etməkdə, səbirli və təmkinli olmaqda görmüşlər. Onlar öz davamçılarına daim pisliliklərin müqabilində yaxşılıq etməyə, qarşılaşdıqları çətinliklərdə və onlara qarşı edilən hörmətsizliklərin qarşısında səbirli və təmkinli olmağa tövsiyə etmişlər. Lakin, necə olursa-olsun, daim yaranmış şəraiti nəzərə almalı və hər şeydən əvvəl çıxış yolunu hər hansı bir cəza tədbirinə əl atmaqda deyil, şəri qanunlar çərçivəsində lazımi tədbirlər görmək lazımdır.

TƏMKİNLİ DAVRANIŞ

Burada Peyğəmbər (s) və Məsum imamların (ə) onlara qarşı edilən hörmətsizlik və kobud rəftar müqabilində necə davrandıqları və yüksək əxlaq nümunələri nümayiş etdirmələri haqda söhbət açacağıq. Nəql olunmuş hədis və tarixi sənədlərdə onların, hətta qatı düşmənlərinə qarşı necə mülayim rəftar etmələrinin və bununla onların qəlblərinə yol tapmalarının şahidi oluruq. Bir sözlə, o Həzrətlərin başa vurduqları şərəfli həyat onların davamçıları üçün ən yaxşı nüsxə, əxlaq və həyat dərslidir. Söhbətimizi Peyğəmbərin (s) sünnəsi ilə başlayırıq.

Os və Xəzrəc, Mədinənin iki böyük və nüfuza malik olan qəbilələrindən idi. Cahiliyyət dövründə onların arasında daimi qarşıdurmalar və illər boyu davam edən müharibələr baş verirdi. Baş vermiş döyüşlərdə hər iki tərəf ağır itkilər verir və böyük çətinliklərlə qarşılaşırdılar. Lakin Peyğəmbər (s) Mədinəyə hicrət etdikdən sonra müqəddəs islam dininin və Peyğəmbərin (s) şərəf, əzəmət və ucalığı sayəsində bu iki qəbilə arasında sülh və əmin-amanlıq bərqərar oldu. Bir gün hər iki qəbilənin adamları birlikdə məclis qurduqları zaman Şas ibni Qeys adlı bir yəhudi onların məclisinə gəlib nəzər salır. İki qəbilə arasında yaranmış səmimi dostluq əlaqələri onu olduqca narahat edir. Belə qərara gəlir ki, yəhudi cavanlarından birini onların məclisinə göndərərək sülh və asayişlərini pozub, qarşıdurma yaratsın. Cavan yəhudi, Qeysin dediyi kimi də edir. O, məclisə daxil olub bir kənarda əyləşir. Qəbilə üzvlərinin biri ilə etdiyi söhbətdə onun yadına əvvəllər baş vermiş qanlı Buğas gününü salır. Hər iki qəbilə yenidən köhnə ədavətlərini xatırlayaraq qarşı-qarşıya durub silaha əl atırlar. Bu xəbər tez bir zamanda bütün şəhərə yayılır. Peyğəmbər (s) bundan xəbər tutub tez özünü onların məclisinə çatdırır. Məclisə daxil olub onlara müraciət edərək buyurur: "Ey müsəlmanlar! Allahı yada salın, Allahı! Mən sizin aranızda ola-ola yenidən cahiliyyət adət-ənənələrinə qayıdırsınız?! Allah-taala sizləri islam dini ilə haqqa hidayət etdiyi və cahiliyyətin zülmətindən nicat verdiyi bir halda yenidən küfrə üz tutursunuz?!" Peyğəmbərin (s) belə bir təsirli çıxışından sonra hər iki qəbilə qılıncılarını yerə atıb öz peşimançılıqlarını və o Həzrətə (s) bundan belə də təbə olacaqlarını bildirdilər. Beləliklə yəhudi cavanın mənfur niyyəti baş tutmadı və yenidən hər iki qəbilə arasında sülh və qardaşlıq bərqərar oldu.

İkinci hədisdə deyilir: "Bir gün Peyğəmbər (s) öz səhabələri ilə birlikdə Mədinə məscidində olarkən bir çöl ərəbi məscidə daxil olub Peyğəmbərdən (s) pul istəyir. Peyğəmbər (s) onu əliboş qaytarmayıb bir qədər pul verir. Lakin həmin şəxs ona verilən məbləğdən razı qalmayıb Peyğəmbəri (s) acılayır. Səhabələr bundan hiddətə gəlib onu cəzalandırmaq istəyir. Peyğəmbər (s) təmkinlə onları sakitləşdirib çöl ərəbini evinə aparır. Həmin şəxs evə daxil olduqda Peyğəmbərin (s) olduqca sadə bir şəraitdə yaşadığını görüb təəccüblənir. Çünki o, yanlış olaraq belə təsəvvür edirdi ki, Peyğəmbər (s) də şahlar kimi eyş-işrət içində yaşayır, onun da xəzinələri və ətrafında əyan-əşrafı vardır. Bunun üçün də peşimançılığını etiraf edərək Peyğəmbərdən (s) üzr istəyir. O Həzrət onun üzrxahlığını qəbul edib buyurur: "Sən dünən səhabələrin yanında məni təhqir etdin, indi isə mənə öz minnətdarlığını bildirirsən. Qorxuram onlarla qarşılaşdıqda sənə zərər yetirmiş olsunlar. Bunun üçün də yaxşı olardı ki, bu sözlərini onların yanında da təkrar edəsən". Həmin şəxs bununla razı olub Peyğəmbərlə (s) birlikdə məscidə gəlir. Peyğəmbər (s) üzünü səhabələrə tutub buyurur: "Bu şəxs məndən razı qaldığını bildirir, elədimi?" Çöl ərəbi səhvini etiraf edib Peyğəmbərin (s) dediklərini təsdiq edir və səhabələrin qarşısında o Həzrətə bir daha öz minnətdarlığını bildirir. Sonra Peyğəmbər (s) yenidən üzünü səhabələrə tutub buyurdu: "Bu şəxs ilə mənim aramda baş vermiş əhvalat, dəvəsi hürküb qaçmış bir çöl ərəbinin hekayəsinə bənzəyir. Camaat ona kömək məqsədilə səs-küy salaraq dəvənin dalınca düşürlər, amma onlar dəvəni tuta bilməyib, əksinə onu daha da uzaqlaşdırırlar. Dəvənin sahibi onlardan kömək etməmələrini xahiş edir. Özü bir qədər ot götürüb dəvəyə tərəf gedir. Beləliklə dəvənin cilovunu ələ keçirir və dəvəsinə minib yolunu davam edir. Əgər mən də dünən sizin qarşınıza almasaydım onu ölümcül hala salardınız. Lakin mülayim rəftarla onun qəlbini ələ ala bildim".

Üçüncü əhvalat imam Həsən (ə) haqqında nəql olunmuşdur. Bir gün imam Həsən (ə) atla yol gedərkən Şam əhlindən olan bir nəfər şəxs onu görüb lənət oxumağa və təhqiramiz sözlər deməyə başladı. Qurtarıqda, imam Həsən (ə) gülər üzlə ona tərəf gəlib salam verib buyurdu: "Güman edirəm bu yerlərdə qəribsən və mənə kiminləsə səhv salırsan. Əgər bir şeyə ehtiyacın varsa, onu ödəməyə hazıram; bu yerlərə bələd deyilsənsə, sənə bələdçilik edə bilərəm; kömək istəyirsənsə, sənə köməklik edirəm; acsansa sənə yemək verim; paltarın yoxdursa, sənə paltar verim; qalmağa yerin yoxdursa, sənə yer verək; bizlərə tərəf gəlmisənsə, qonağımız ol. Hər halda səni bir qonaq kimi qəbul etmək üçün kifayət qədər yerimiz və imkanımız var". Həmin şəxs imam Həsənin (ə) bu sözlərini eşidib peşiman olur və xəcalətindən ağlamağa başlayır. Sonra üzrxahlıq istəyərək deyir: "Şəhadət verirəm ki, sən Allahın yer üzərindəki xəlifəsisən. Allah-taala kimləri bu məqama təyin etdiyini çox yaxşı bilir. Bu günə qədər səni və atanı özümə ən qatı düşmən hesab edirdim. Lakin bundan belə hamıdan çox sevdiyim və hörmət etdiyim şəxs olacaqsınız".

Beləliklə, imam Həsən (ə) Bəni-üməyyə sülaləsindən olan qatı bir Əhli-beyt (ə) düşməni gözəl əxlaq nümayiş etdirməklə ən yaxın şəxslərdən birinə çevirir.

ƏFV VƏ GÜZƏŞT

Məlum olduğu kimi, ayrı-ayrı fərdlərin hüquqlarının tapdalanması əksər hallarda sakitliyə riayət etməmək, başqalarının növbəsinə girmək, qanunsuz olaraq kiminsə məziyyətindən istifadə etmək və onlarla bu kimi hallarda baş verir. Əgər hər gün rastlaşdığımız belə hallarda cəmiyyət üzvləri bir-birlərinə güzəşt etməzsə və biri digərinin səhvini göz yummazsa, cəmiyyətdə özbaşınalıq baş alıb gedər və hərc-mərclik ictimai problemə çevrilər. Belə bir şəraitdə müqəddəs islam dininin öz davamçılarına tövsiyə etdiyi şey də səbirlə və təmkinli olmaq və bu işdə mümkün qədər güzəştə getməkdir. Allah-taala Qurani-Kərimdə Əraf surəsinin 199-cu ayəsində buyurur:

"Sən bağışlama yolunu tut, yaxşı işlər görməyi əmr et və cahillərdən üz döndər!" Unutmaq olmaz ki, əfv və güzəşt dedikdə, insan yalnız bəzi hallarda deyil, bütün şəraitlərdə daimi olaraq bu xüsusiyyətə malik olmalı və bu, onun üçün bir növ vərdiş və adət halına çevrilməlidir. Nəql olunmuş hədislərdə yuxarıda qeyd olunan ayənin təfsiri haqda deyilir: "Peyğəmbər (s), Həzrət Cəbraildən ayənin mənası haqqında soruşdu. Cəbrail (ə) cavab verir: "Bilmirəm, gərək ayənin mənasını Allah-taaladan soruşum". Bir qədər sonra Peyğəmbərin (s) yanına nazil olub deyir: "Ey Məhəmməd! Allah-taala sənə zülm edən (haqqını tapdalayan) şəxsi bağışlamağı, səndən nəyisə əsirgəyən şəxsə güzəşt etməyi və sənəninlə əlaqəsini kəsmiş şəxslərlə səmimi münasibətdə olmağıni əmr edir".

Başqa bir ayədə əfv və güzəşt etmək mömin və əməli-saleh şəxslərin xüsusiyyətlərindən biri kimi göstərilir:

..."O müttəqilər ki, bolluqda da, qıtlıqda da [mallarını yoxsullara] xərcləyər, qəzəblərini udar, insanların günahlarından keçərlər..." Digər iki ayədə Allahın güzəşt etməyə əmr etdiyi və bunun müqabilində Allah tərəfindən bağışlanmalarına müjdə verildiyi göstərilir:

...Məgər [bu yaxşılıq müqabilində] Allahın sizi [günahlarınızı] bağışlamağını istəmirsiniz? Allah, [bəndələrini] bağışlayan və rəhm edəndir!"

...Amma [tövbə edəcəkləri təqdirdə] onları əfv etsəniz, [təqsirlərindən] keçsəniz və bağışlasanız, [bilin ki] Allah günahları çox bağışlayan və rəhm edəndir!"

Peyğəmbər (s) və Məsum imamlardan (ə) nəql olunmuş hədislərdə də bu məsələyə xüsusi diqqət yetirilmiş və müsəlmanlara bu gözəl xüsusiyyətə yiyələnmələri tövsiyə edilmişdir. Peyğəmbər (s) buyurur: "Allah çox bağışlayan, rəhm və əfv edənləri sevəndir".

"Hər kim müsəlman bir şəxsin səhvini bağışlayarsa, Allah-taala da onun günahlarını bağışlayar".

"Əfv etməyi və güzəştə getməyi bacarın. Çünki əfv və güzəşt insanların yalnız əzəmət və ucalığını artırır. Allahın sizi ucaltmasını istəyirsinizsə, siz də başqalarını əfv edib günahlarını bağışlayın".

"Çox əfv edən şəxsin ömrü uzun olar".

Əli (ə) buyurur: "Əfv və güzəşt etmək, xüsusiyyətlərin ən yaxşısıdır".

"Bu iki şeyin savabını hesablamaq olmaz: Əfv etmək və ədalətli olmaq".

"İnsanların ən pisi səhvləri bağışlamayan və pisliklərə göz yummayanlardır".

"Ən böyük eyb intiqam almağa tələsmək və az güzəşt etməkdir".

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Biz Əhli-beytin səxavət və mərdliyi bizlərə zülm edən şəxsləri əfv etməyimizdədir".

Başqa bir hədisdə buyurur: "Bu üç şey dünya və axirətin ən gözəl xüsusiyyətlərindəndir: Sənə zülm edən (haqqını tapdalayan) şəxsi əfv etmək, əlaqəni kəsən şəxslərlə ünsiyyətdə olmaq və sənə qarşı hörmətsizlik edən şəxslərə qarşı səbr və təmkinli olmaq".

HANSI ŞƏRAİTDƏ ƏFV VƏ GÜZƏŞT OLUNMALIDIR

Müqəddəs islam dini öz davamçılarını əfv və güzəşt etməyə dəvət etməklə yanaşı, özlərinin və başqalarının haqlarının tapdalanmasına yol verməməyə də əmr edir. Belə bir şəraitdə nə kimsənin haqqı tapdalanır, nə də zəiflik üzündən kimsə öz haqqından keçib günahkarı əfv və güzəşt etməli olur. Demək, əfv və güzəşt etmək yalnız o zaman öz həqiqi dəyərini tapa bilər ki, insan intiqam almağa qadir olmuş olsun, lakin alicənablıq üzündən buna yol verməsin.

Nəql olunmuş bir çox hədislərdə bu mətləbə xüsusi diqqət yetirilir. Misal olaraq burada onlardan bir neçəsini gətiririk. Peyğəmbər (s) buyurur:

"Allah-taala qüdrəti çataraq əfv və güzəşt edən şəxsin səhvə yol verdiyi zaman günahlarını bağışlayar".

"Əfv və güzəşt etməkdə insanların ən yaxşısı cəzalandırmaq üçün qüdrəti çatan, lakin əfv və güzəştə gedənlərdir".

Əli (ə) buyurur:

"Düşmənin üzərində qalib gəldiyiniz zaman əfv və güzəşt etməyi qüdrətinizin şükrü hesab edin".

"Əfv etmək qüdrətin zəkətidir".

İmam Həsən (ə) bu haqda buyurur:

"İnsanların ən güzəştlisi o kəsdir ki, qüdrəti çatdığı zaman əfv etməyi bacarsın".

İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Qüdrəti çataraq əfv və güzəşt etmək peyğəmbər və müttəqilərin xüsusiyyətlərindəndir".

Peyğəmbərin (s) zamanında müsəlmanların ən böyük qələbəsi Məkkənin fəthi olmuşdur. Böyük qüdrətə malik olan islam ordusu Məkkəyə daxil olarkən müşriklər artıq əvvəlki qüdrət və nüfuzunu itirib müsəlmanlardan asılı vəziyyətə düşmüşdülər. Orduya rəhbərlik edən Səd ibn Ubadə şəhərə daxil olarkən belə bir şüar verir:

"Bu gün müharibə və mübarizə günüdür. Bu gün qadınların əsir alınacaqları gündür".

Bu xəbəri eşidən Həzrət Peyğəmbər (s) bərk narahat olur. O, Həzrət Əliyə (ə) bayrağı Səd ibn Ubadədən alıb orduya rəhbərlik etməyi və - "Xeyr! Bu gün mərhəmət və bağışlanma günüdür!" - şüarını verməyi əmr edir.

Haqqında söhbət açacağımız məsələlərdən biri də hansı şəraitlərdə və kimlərin əfv və güzəşt olunmasıdır.

Güzəşt etməyə gəldikdə, biz yalnız şəxsi məsələlərdə haqqımızı tapdalayan və bizə qarşı hörmətsizlik edən şəxsləri əfv edib bağışlaya bilərik. İlahi və ictimai hüquqlara qarşı hörmətsizlik edildikdə isə, kiməsə güzəşt edib bağışlamağa heç bir ixtiyara malik deyilik.

Güzəşt və əfv nümunəsi olan Həzrət Peyğəmbərin (s) həyatına nəzər saldıqda bir daha bu həqiqətin şahidi oluruq ki, o Həzrət ictimai ədalətin bərqərar olunmasında - ictimai pozğunluğa yol verildikdə - kimsəyə güzəşt etməmiş və müqəssirləri əfv edərək cəzasız qoymamışdır. Həyat yoldaşı Ümmü Sələmənin kənizinin oğurluq etməsini buna misal çəkmək olar. Xəsarət çəkən şəxslər Peyğəmbərin (s) yanına şikayətə gəldikdə Ümmü Sələmənin xahişini nəzərə almadan onların hər birini təmkinlə dinləyib kənizin cəzalandırılmasına dair müvafiq tədbir görür.

Başqa bir misala nəzər salaq. Əli (ə) ətraf məntəqələrə göndərdiyi valilərdən birinin beytul-mali mənimlədiyini eşidib ona belə bir xəbərdarlıq məktubu yazır: "Allahdan qorx və camaatın malını özlərinə qaytar! Əgər bunu etməsən və Allah mənə səni görməyimə imkan verərsə, müşrikləri cəhənnəmə vasil etdiyim bu qılıncı səni öz cəzana çatdıracağam. And olsun Allaha! Əgər Həsən və Hüseyn sənin gördüyün bu işi görsəydilər, onları cəzalandırmaqda əsla peşiman olmazdım".

Demək, şəxsi məsələlərdə əfv və güzəştə yol verilsə də, ilahi və ictimai hüquqların bərpa olunmasında bu iş qeyri-mümkündür. Əgər buna yol verilərsə, yalnız Allahın izni, Peyğəmbər (s) və onların naibləri tərəfindən ola bilər.

Bir şeyi də nəzərdən qaçıрмаq olmaz ki, əfv və güzəşt yalnız öyüd-nəsihətdən ibrət alan və bunun qədrini bilən şəxslərə edilməlidir. Çünki, onlar xəbərdarlıq olunarkən buraxdıqları səhvə birdəfəlik son qoyur və düzgün nəticə çıxarırlar. Nadan və inadkar insanlar isə əksinə, əvvəlkindən daha çox başqalarının haqqını tapdalayır və onlara edilən öyüd-nəsihətlərdən heç bir nəticə çıxarmırlar.

Əli (ə) bu barədə buyurmuşdur:

"Əfv və güzəşt alicənab insanı nə qədər islah edirsə, nadan insanı bir o qədər fasid edir".

İmam Zeynüləbidin (ə) buyurmuşdur:

"Sənə pislik edən şəxsin haqqı onu bağışlamağından ibarətdir. Əfv etməyin zərərli olduğunu bildikdə isə onun üzərində hakim ol. Allah-taala buyurur: "Haqqı tapdalanan şəxslər intiqam aldıqda günahkar sayılmazlar".

İNSAF

İctimai əlaqələrin bərqərar olunmasında insaf və ədalət islam əxlaqının əsasını təşkil edir. Burada "insaf" dedikdə, insanların özlərinə rəva bildikləri və sevdikləri hər bir şeyi başqalarına da rəva görüb onlar üçün istəmələri nəzərdə tutulur. Bu bir həqiqətdir ki, insanların əksəriyyəti haqq-ədalət deyildikdə, olduqca canfəşanlıq göstərir, onun əməli olaraq həyata keçirilməsinə gəldikdə isə, ədalət onların zərərinə olarsa, ya əməl etmir, yaxud da öhdəsindən gələ bilməyib öz üzərlərindən atmağa çalışırlar.

Əli (ə) bu barədə buyurur:

"Haqqın tərifi hər şeydən daha genişdir, əmələ gəldikdə isə hər şeydən daha məhdud və kiçik olur".

Yeni, haqq-ədalətdən söz düşdükdə hamı bu haqda çox danışır, əmələ gəldikdə isə bir çox hallarda biri digərinin haqqını tapdalayır və ictimai ədalətin bərqərar olunmasında üzərinə düşən məsuliyyəti lazımınca yerinə yetirmir.

Bu səbəbdən də Qurani-Kərimin bir çox ayələrində ictimai ədalətin bərqərar olunmasına xüsusi diqqət yetirilmiş və bu mətləbə dəfələrlə təkid olunmuşdur:

...

"...Söz söylədiyiniz zaman [lehinə və əleyhinə danışdığınız adam] qohumunuz olsa belə, ədalətli olun. Allah qarşısındakı əhdi [dini vəzifələrinizi, andlarınızı] yerinə yetirin. Allah bunları sizə tövsiyə etmişdir ki, bəlkə düşünüb öyüd-nəsihət qəbul edəsiniz!"

Başqa bir ayədə buyurur:

"Ey iman gətirənlər! [Şahidliyiniz] sizin özünüzdən, ata-ananızın, yaxın qohumlarınızın əleyhinə olsa belə, ədalətdən möhkəm yapışan Allah şahidi olun! [Əleyhinə şahidlik edəcəyiniz şəxs] istər dövlətli, istərsə kasıb olsun, hər halda Allah onların hər ikisinə sizdən daha yaxındır! Nəfsinizin istəyinə uyub haqdan üz çevirməyin! Əgər dilinizi əyib-büzsəniz və ya [doğru şəhadət verməkdən, yaxud ümumən şahidlikdən] boyun qaçırsanız, [bilin ki,] Allah etdiyiniz işlərdən xəbərdardır!"

Göründüyü kimi ayədə ədalətə təkid olunmaqla yanaşı, iki mühüm məsələyə də işarə olunur:

1. Ayrı-ayrı şəxslərin özlərinin və ya qohum-əqrəbasının zərərinə olsa belə, ədalətli olmalı;
2. İnsanların yoxsul və ya varlı olmalarını nəzərə alıb onların istəklərinə uyğun hökm çıxarmamaq.

Məsələn yoxsulların maddi vəziyyətlərinin aşağı səviyyədə olduğunu görüb, haqq onlarla olmasa belə, rəhm edib onların tərəfi saxlanılmamalı və ya dövlətlilərin var-dövlətə olan əlaqələrini görüb onların xeyrinə hökm çıxarılmamalıdır.

Qurani-Kərimin başqa bir ayəsində bu mətləbə işarə olunaraq buyurulur:

"Ey iman gətirənlər! Allah qarşısında [borcunuzu yerinə yetirməkdə] sabitqədəm və ədalətli şahidlər olun. Hər hansı bir şəxsə qarşı olan kininiz sizi ədalətsizliyə sövq etməsin. Ədalətli olun. Bu, təqvaya daha yaxındır. Allahdan qorxun. Allah etdiklərinizdən xəbərdardır!"

Göründüyü kimi bu ayədə də Allah-taala haqq-ədalətə əmr etdikdən sonra bir daha düşməncilik, kin-küdurət üzündən insafı əldən verməməyi xatırladır. Belə ki, bir çox hallarda insanlar başqalarından bir pislik gördükdə intiqam almaqda həddi aşır və belə olduqda təbii ki, ədalətə riayət etməyə qadir olmur.

Əldə olunan hədislərdə də bu mətləbə xüsusi diqqət yetirildiyinin şahidi oluruq.

Peyğəmbər (s) buyurur:

"İnsanların ən ədalətli o kəsdir ki, özünə istədiyi şeyi başqaları üçün də istəsin və özünə rəva bilmədiyi şeyi başqaları üçün də rəva bilməsin".

Başqa bir hədisdə buyurur:

"Yoxsullara əl tutan və camaata köməklik edən şəxs, həqiqi mömindir".

Həzrət Əli (ə) insafı insanın vüqar və izzəti hesab edir:

"Allah-taala camaatla insafla rəftar edən şəxsin izzət və əzəmətinə daha da artırar".

Dərsin əvvəlində qeyd olunan hədislərdə ədalət və insafın tərifi ilə tanış olduq. Növbəti hədislərdə isə ədalətli olmağın hədd-hüdudu və mahiyyətinə işarə olunacaqdır. Həzrət imam Əli (ə) imam Həsən Müctəbaya (ə) etdiyi vəsiyyətində buyurur:

“Ey övladım! Nəfsini özünə başqaları arasında tərəzi qərar ver. Özünə istədiyin şeyləri onlar üçün də istə. Özün üçün istəmədiyin şeyləri başqaları üçün də istəmə. Kimsənin sənə zülm etməsini istəmədiyin kimi, sən də onlara zülm etmə. Başqalarının sənə yaxşılıq etmələrini istədiyin kimi, sən də başqalarına yaxşılıq et. Özünə məsləhət görmədiyin şeyləri başqalarına da məsləhət görmə. Özünün onlara qarşı etdiyin rəftarı bəyəndiyin kimi, onların da sənə qarşı etdiklərini bəyənlə və qəbul et. Bilmədiyin şey haqqında bir şey söyləmə, yalnız sənə məlum olan şeylər haqqında danış. Başqalarının sənə sevmədiyin şeyləri demələrini sevmədiyin kimi, sən də başqalarının sevmədiklərini onlara demə!”

Nəql olunmuş hədislərin bir çoxunda “insafun-nasi minən-nəfsi” ifadəsindən istifadə olunur. Bu dərisdə Peyğəmbər (s) və Həzrət Əlidən (ə) nəql olunmuş hədislərdə də bu ifadədən istifadə olunduğunun şahidi olur. Mənası isə budur ki, insan özü ilə başqaları arasında hökm çıxardığı zaman, özünü başqalarının yerinə qoymalı, özünü haqlı hesab etdiyi kimi başqalarını da haqlı hesab etməli və ya əksinə, müqəssir olduğu zaman başqaları haqda cəza tədbiri nəzərdə tutduğu kimi, özünü də cəzalandırmağa hazır olsun. Bunlarla yanaşı, haqsız olduğu zaman da özünə bəraət qazandırmağa çalışmamalıdır. Buradan belə məlum olur ki, Həzrət Əli (ə) oğlu imam Həsənə (ə) etdiyi vəsiyyətnamədə sözün əsl mənasında “insafun-nasi minən-nəfsi” cümləsini təfsir etmişdir.

Həmçinin Malik Əştərə verdiyi göstərişdə buyurur:

“Özünə Allah, camaat, yaxınlar və qohum-əqrəbə arasında insafa riayət et! Belə etmədiyin təqdirdə, zülmkar hesab olunarsan. Allah bəndələrinə zülm edən kəslər Allahın düşmənləridir. Onlar tövbə edib zülmkarlıqdan əl çəkməyincə Allahla müharibə etmiş olarlar”.

ƏXLAQİ İNCƏLİK

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“İstəyirsinizmi sizin üçün Allahın təyin etdiyi ən ağır və vacib məsuliyyətin nədən ibarət olduğunu açıqlayım?”

Sonra imam (ə) özünü səhabələrə tutub buyurur: “Camaatla insafla rəftar etmək və onların hüquqlarını qorumaq”.

Nəql olunmuş başqa bir hədisdə deyilir:

İmam Baqirin (ə) səhabələri onları maraqlandıran bir neçə sualı məktuba yazaraq Əbdül Əla adlı bir şəxs ilə Mədinəyə göndərirlər. Bu suallarla yanaşı onun imam Sadiqdən (ə) şifahi olaraq müsəlmanın öz müsəlman qardaşının üzərində nə kimi hüquqa malik olması haqda soruşmasını da xahiş edirlər. Əbdül Əla deyir: Məktubu imam Sadiqə (ə) verib ondan müsəlmanların bir-birlərinin üzərində hansı hüquqa malik olmaları haqda soruşdum.

İmam Sadiq (ə) sonuncu (şifahi) sualımdan başqa bütün suallarına təmkinlə cavab verdi.

Sonra buyurdu: “Allahın insanların üzərinə qoyduğu ən ağır vəzifə bu üç şeydən ibarətdir:

1. Ədalət və insafa riayət etmək. Belə ki, hər bir müsəlman öz müsəlman qardaşı ilə elə rəftar etməlidir ki, başqalarının da onunla eyni tərzdə rəftar etmələrini istəyir;

2. Müsəlman qardaşının şəraitini nəzərə almalı və öz malını onlardan əsirgəməməlidir;

3. Hər zaman Allahı xatırlamalı. Lakin bu heç də o demək deyildir ki, daim “sübhənəllah” və “əlhəmdulillah” deyərək zikr etməlidir. Xeyr. O, haramla qarşılaşdığı zaman Allahın onun gördüyü bütün işlərdən agah olduğunu yəqin edərək ondan uzaq olmağa çalışmalıdır”.

Göründüyü kimi haqq-ədalətə, insafa riayət etmək insanın üzərinə düşən ən ağır vəzifələrdən biri kimi göstərilir. Bunun üçün ilk növbədə insan öz nəfsi ilə mübarizə aparmalı və lazım gələrsə başqalarını özündən üstün tutmağı bacarmalıdır.

ZARAFAT VƏ GÜLƏRÜZLÜLÜK

Əxlaqi xüsusiyyətlərdən biri də gülərüzlükdür. Peyğəmbər (s) və məsum imamlar (ə) yaşadıkları cəmiyyətdə qarşılaşdıqları şəxslərlə gözəl və səmimi münasibətdə olmuş və bunu öz davamçılarına da tövsiyə etmişlər:

“İnsanlara var-dövlətinizlə sevinc gətirə bilməzsiniz. Elə isə onlarla gülərz və mehribanlıqla rəftar edin”.

Yeni, var-dövlətiniz nə qədər çox olsa da, insanların (mənevi) çətinliklərini həll edə bilməzsiniz. Elə isə öz səmimi rəftarlarınızla onların sevincinə səbəb olun.

Əli (ə) mehriban və təbəssümlü olmağı möminlərin xüsusiyyətlərindən biri hesab edərək buyurur:

“Möminlərin sevinc və şadlığı onların çöhrəsində aşkar olar, qəm-qüssələri isə qəlblərində gizləner”.

Bu səbəbdən də hər hansı bir çətinliklə qarşılaşan mömin şəxs öz mömin qardaşları ilə ünsiyyətdə olarkən özünü kədərli göstərməklə onların qəm-qüssəsinə səbəb olmamalıdır. Gündəlik həyatımızda hamı bir sıra çətinliklərlə qarşılaşır və təbii ki, bu, onların narahatçılıqlarına səbəb olur. Əgər hər birimiz gündəlik həyatda qarşılaşdığımız çətinliklər ucbatından öz müsəlman bacı və qardaşlarımızla soyuq münasibətdə olarıqsa, həyat bizim üçün olduqca acı və mənasız olacaqdır. Bu səbəbdən də cəmiyyətdə sevinc, şadlıq və yüksək əhval-ruhiyyə hiss olunsun deyə, Həzrət Əlinin (ə) tövsiyə etdiyi kimi, üzlərdə sevinc və təbəssüm olmalı, kədər və qəm-qüssə isə qəlblərdə gizli qalmalıdır.

GÜLƏRÜZLÜLÜYÜN MÜSBƏT NƏTİCƏLƏRİ

Bu məzmununda Peyğəmbər (s) və məsum imamlardan (ə) kifayət qədər hədis nəql olunmuşdur. Burada onlardan bir neçəsini qeyd edək:

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Təbəssümlü və gülərzülü olmaq kin-küdurəti aradan aparır”.

Əli (ə) buyurur:

“Təbəssümlü olmaq dostluğun (möhkəm) ipidir”.

O Həzrət yenə də buyurur:

“Təbəssümlü olmaq bir (növlə) qohumluqdur”.

İnsanların dostluq əlaqələrinin daha da səmimiləşməsinə və düşmənlərin qəlblərindən kin-küdurətin götürülməsinə səbəb olacaq ən gözəl şey onların bir-birləri ilə qarşılaşarkən gülərzüzlə davranmaları, el-obasından uzaq düşdükdə (ailə üzvlərinə) yardım etmələridir.

Başqa bir hədisdə deyilir:

“Gülərzüzlülük alicənablığa dəlalət edir”.

İmam Baqir (ə) gülərzüzlülüğü insanlar arasında dostluğun, səmimiyyətin artmasının və insanın Allaha yaxınlaşmasına səbəb olacaq ən başlıca amillərdən biri hesab edir. O Həzrət bu haqda buyurur:

“Gülərzüzlülük insanların bir-birləri ilə dostluq və səmimiyyətinə və Allaha yaxınlaşmalarına, qaraqabaqlıq isə onların bir-birləri ilə düşmənçiliyinə və Allahdan uzaq düşmələrinə səbəb olur”.

Əli (ə) buyurur:

“Din [müsəlman] qardaşlarınızla qarşılaşdığınız zaman əl-ələ görüşüb bir-birinizdən ayrılana qədər təbəssümlü olun. Belə edərsinizsə, boynunuzdakı günahlar bağışlanar”.

Nəql olunmuş növbəti hədislərdə isə müsəlmanların bir-birləri ilə daha da səmimi əlaqədə olmalarına sövq edən bu gözəl əxlaqi xüsusiyyətin axirət nəticələrinə toxunulur.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Bu üç şeydən birinə riayət edən şəxsə Allah-taala cənnəti vacib edər:

1. Yoxsulluqda başqalarına əl tutmaq;
2. Camaatla gülərzüzlə rəftar etmək;
3. İnsafli olmaq [ədalətə riayət etmək]”.

ZARAFAT ETMƏK

Zarafatın müsbət xüsusiyyət olduğu haqda nəql olunmuş hədislər.

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Mömin zarafatçı və xoştəbiətli, münafiq isə qəmgin və qəzəbli olar”.

“Zarafat edirəm, lakin həqiqətdən başqa bir şey söyləmirəm”.

İmam Baqir (ə) buyurur:

“Allahın sevdiyi şəxslərdən biri də o şəxsdir ki, nalayiq sözlər demədən zarafat edir”.

İmam Baqir (ə) üç şeyi möminlərin əyləncəsi hesab edir. Onlardan biri də dostlarla zarafatdır.

İmam Sadiqin (ə) səhabələrindən Yunis Şeybani adlı birisi deyir:

“İmam Sadiq (ə) məndən soruşdu:

- Bir-birinizlə zarafat edirsinizmi?

Dedim:

- Çox az.

Buyurdu:

- Belə olmayın. Çünki gözəl xüsusiyyətlərdən biri də zarafat etməkdir. Zarafat etməklə öz din qardaşlarınızı sevindirmiş olursunuz. Peyğəmbər (s) birini sevindirmək istərkən onunla zarafat edərdi”.

Çox zarafat etməyin pislənməsi.

Zarafat etmək nə qədər müsbət xüsusiyyət hesab olunsda da təbii ki, onun hədd və hududu gözlənilməlidir. Belə ki, bir çox hədislərdə çox zarafat etmək mənfi hal kimi göstərilmişdir:

Peyğəmbər (s): «Çox zarafat etmək abrı aparır».

İmam Əli (ə): «Nə qədər çox zarafat var ki, mübahisə ilə nəticələnir».

İmam Rza (ə): «Çox zarafat etmək iman nurunu aradan aparar».

ÇƏTİNLİKLƏRİN HƏLLİ

Əvvəlki dərslərdə deyildiyi kimi, möminlər bir-birləri ilə qardaş və həmrəy olmalıdırlar. Bu isə o deməkdir ki, onlar bir ailə üzvləri kimi bir-birlərinin qayğılarına qalmalı, sevinc və kədərini birgə bölüşdürməlidirlər. Belə ki, hər bir insan özünü başqalarının sevinc və kədərində şərik hesab edirsə, başqalarından da özünə qarşı həmin rəftarı gözləyir.

Peyğəmbər (s) özünün məşhur hədislərindən birində buyurur:

“Möminlər mehr və məhəbbət baxımından bir bədən üzvü kimidirlər. Bədən üzvlərindən biri ağrıdığı zaman, digər bədən üzvləri də onunla həmdərd olurlar”.

Möminlərin birlik və həmrəyliyinə dair bundan gözəl ifadə tapmaq mümkün deyil.

Maidə surəsinin 2-ci ayəsində deyilir:

“...Yaxşılıq etməkdə və pis əməllərdən çəkinməkdə əlbir olun...”

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Müsəlmanların xeyir və şərinə iştirak etməyən və yardım diləyən müsəlmanın dadına çatmayan şəxs müsəlman deyildir”.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Çətinlikdə olan müsəlman qardaşını gülər üzlə qarşılamayan şəxs Allaha, Həzrət Məhəmmədə (s) və Həzrət Əliyə (ə) iman gətirməmişdir. İmkani çatdığı təqdirdə özü onun ehtiyacını ödəməli, çatmadıqda isə başqalarını bu işə sövq etməlidir. Buna əməl etməyən şəxs ilə bizim [Əhli-beytin] aramızda heç bir vilayət [əhd-peyman] yoxdur”.

Nəql olunmuş hədislərdə var-dövlətini müsəlmanların rifahı naminə onların ixtiyarına qoymayan şəxslərin acınacaqlı aqibətləri, Allahın qəzəbinə düşər olacaqları və nəticədə var-dövlətlərinin Allah düşmənlərinin yolunda sərf edəcəkləri nəql olunur.

İmam Baqir (ə) buyurur:

“Müsəlman qardaşının qarşılaşdığı çətinliyin aradan qaldırılmasında və ehtiyaclarının ödənilməsində köməklik göstərməyən şəxs nəticədə günah edər və itaətsizlikdən çəkinməyən kəslərə yardım etməyə vadar olar. Bunun üçün onlar heç bir savaba nail olmazlar”.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Allah-taala imkanı çatdığı təqdirdə bizim ehtiyacı olan davamçılarımıza kömək etməyən şəxsi düşmənlərimizin ehtiyaclarını aradan qaldırmağa vadar edər və həmin şəxs qiyamət günü ağır əzaba düşər olar”.

İmam Musa Kazim (ə) bu haqda buyurur:

“İmkani çatdığı təqdirdə yanına gələn müsəlman qardaşının ehtiyacını ödəməyən şəxs özü ilə Allah arasında olan əlaqəni kəsmişdir”.

İmam Sadiqdən (ə) nəql olunmuş başqa bir hədisdə ehtiyacı olan şəxslərə yardım etməyənlərin Allaha və onun peyğəmbərinə xəyanət etdikləri göstərilir.

Allah-taala mömin qardaşından ehtiyac duyduğu şeyi əsirgəyən və ya başqalarının vasitəsilə onun çətinliklərini aradan qaldırmayan şəxsləri qiyamət günü üzü qara və əlləri boyunlarından asılı bir halda məhşərə daxil edər. Onlar məhşərə daxil olarkən deyirlər: “Bunlar Allaha və onun peyğəmbərinə xəyanət edən kəslərdir. Sonra onların cəhənnəmə aparılmalarına əmr olunur”.

Məşhur islam alimlərindən biri olan Vaqidi deyir: “İki nəfər şəxslə dostluq edərdim. Onlardan biri seyyid idi. Biz üç dost həddindən artıq səmimi idik. Bir il maddi vəziyyətim olduqca aşağı səviyyəyə düşdü və bütün ili yoxsulluqla başa vurmamı oldum. Bayram qabağı həyat yoldaşım mənə dedi: Biz çətinliyə dözə bilərik. Uşaqlar isə qonşu uşaqlarının bayrama necə təm-təraqla hazırlaşdıqlarını və təzə paltarlar geydiklərini görüb öz köhnə paltarlarından xəcalət çəker və qəlbləri sınar. Əgər mümkünse bir qədər pul tap ki, uşaqlar üçün təzə paltarlar alağ.

Seyyid dostuma məktub yazıb ondan bir qədər pul göndərməsini istədim. O da tez bir zamanda mənə min dirhəm pul göndərdi. Pul kisəsinin ağzını açmağa macal tapmamış, o biri dostumdan

məktub aldım. Məktubda məndən kömək istəyirdi. Pul kisəsini açmadan ona göndərdim. Beləliklə, həyat yoldaşımın yanına əliboş qayıdacağımdan xəcalət çəkib məscidə tərəf getdim. Yolda təsadüfən səyyid dostuma rast gəldim. Həmin pul kisəsi də onun əlində idi. Göndərdiyi pulu nə etdiyimi soruşduqda əhvalatı olduğu kimi ona danışdım. Dostum pul kisəsini göstərib dedi ki, sən onu mənim özümə qaytarmısan. Sözüün doğrusu əlimdə olan pulu sənə göndərdikdən sonra özüm olduqca ağır vəziyyətə düşdüm. Bunun üçün də dostumuza məktub yazıb ondan kömək etməsini istədim. Lakin onun da vəziyyəti ağır olduğu üçün mənə heç bir köməklik edə bilmədi. Bunun üçün də sənə məktub yazıb köməklik etməyini istəmişdir. Beləliklə, pul kisəm mənim özümə qayıtmışdır. İndi ki, belədir, bu pulu üç hissəyə bölməliyik ki, hər üçümüz ondan istifadə edə bilək”.

Qurani-Kərimdə möminlər arasındakı əlaqə haqda deyilir:

“...Özləri ehtiyac içində olsalar belə, onları özlərindən üstün tutarlar...”

İmam Sadiq (ə) müsəlmanları bir-birlərinə əl tutmağa sövq etmək məqsədilə buyurardı:

“Biri məndən nə isə bir şey istədiyi zaman mümkün qədər tez onun ehtiyacını ödəməyə çalışıram. Çünki, qorxuram o öz ehtiyacını başqa bir yolla təmin edə və mənim ona köməklik etməyimə fürsət olmaya”.

Nəql olunmuş bir çox hədislərdə müsəlmanların çətinliklərinin aradan qaldırılmasına və bu işin olduqca böyük savabı olduğuna dəfələrlə işarə olunmuşdur. Dərsin sonunda biz onlardan bir neçəsinə işarə edirik:

Əli (ə) buyurur:

“Müsəlman qardaşına köməklik edən şəxsin ruzisi bol olar”.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“(Müsəlman) qardaşlarınıza kömək etməklə Allaha yaxınlaşın”.

Peyğəmbərdən (s) nəql olunmuş hədisdə buyurulur:

“And olsun Allaha! Mömin bir şəxsin ehtiyacını ödəmək bir ay oruc tutub ibadət etməkdən daha yaxşıdır”.

MÖMİNLƏR ARASINDA SÜLH VƏ ƏMİN- AMANLIĞIN BƏRQƏRAR OLUNMASI

Ötən dərsdə yüksək əxlaqi xüsusiyyətlərdən biri olan möminlərə yardım və onların maddi vəziyyətlərinin yaxşılaşdırılması haqda söhbət açdıq. Qeyd etdik ki, mömin bir şəxsin öz mömin qardaşına miqdarından asılı olmayaraq maddi yardım etməsi onun rifahının yaxşılaşması ilə yanaşı, qəlbinə də sevinc gətirməsinə səbəb olur.

Bu xüsusiyyətə hər bir müsəlman malik olmalı və bunu üzərinə düşən ən ümdə dini və insani vəzifələrdən biri hesab etməlidir. Bu dərsdə digər əxlaqi xüsusiyyətlərdən biri, yəni möminlər arasında sülh və əmin-amanlığın bərqərar olunması haqda söhbət açacaq və bu məzmununda nəql olunmuş bir neçə hədis oxuyacağıq.

Peyğəmbərdən (s) soruşurlar:

- Allah yanında ən sevimli iş nədən ibarətdir?

Buyurur: - Müsəlmanları sevindirməyə çalışmaq.

- Müsəlmanları necə sevindirməli?

Buyurdu: - Ac olduğu zaman doyurmaq, kədərli olduğu zaman qəm-qüssəsini dağıtmaq və borclu olduğu zaman borcunu ödəmək.

Əli (ə) səhabələrindən biri olan Kumeylə tövsiyə edərək buyurur:

Ey Kumeyl! Ailə üzvlərini gündüzlər fəzilət (savab) qazanmağa və gecələr yuxuda olan camaatın ehtiyaclarını ödəməyə vadar et. And olsun hər şeyi eşidən Allaha! Yad bir dəvə sürüdən ayrıldığı kimi, Allah-taala qəlblərə sevinc gətirən şəxslərin qəblələrindən qəm-qüssə ilə qarşılaşdıqları zaman dərdi uzaqlaşdırar.

İmam Baqir (ə) buyurur: «Müsəlman qardaşınızın üzünə gülüb onun dərd-qəmini dağıtmaq ən xeyirxah işlərdəndir. Allah yanında ən xeyirxah (sevimli) iş mömin bir şəxsi sevindirməkdir».

İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Sizlərdən heç biriniz belə güman etməsin ki, mömin bir şəxsi sevindirməklə yalnız onu sevindirmiş olursunuz. And olsun Allaha, həmin şəxs həm biz Əhli-beyti, həm də Peyğəmbəri (s) sevindirmiş olur".

Peyğəmbər (s) buyurur:

Mömin bir şəxsi sevindirən bir şəxs məni sevindirmişdir və məni sevindirən şəxs Allahı sevindirmişdir.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

Allah-taala Davuda (ə) belə bir vəhy nazil etdi:

"Bəndələrimdən xeyirxah iş görən hər birini cənnətə daxil edəcəyəm".

Davud (ə) soruşdu:

- İlahi! Həmin xeyirxah iş nədən ibarətdir?

Buyurdu: - Bir xurma ilə olsa belə, mömin bəndələrimin qəblələrinə sevinc bəxş edib onları razı salmaq.

Davud (ə) sonra dedi:

- İlahi! Səni tanıyan bəndələrin Sənin üzərində olan haqları da bundan ibarətdir ki, bəslədikləri ümidi onlardan kəsməyəsən.

Peyğəmbər (s) buyurur:

"Könül açan sözlərlə müsəlman qardaşının qəlbinə sevinc gətirən və qəm-qüssəsini dağıdan şəxs bu müddət ərzində Allahın rəhmət kölgəsində olar".

Nəql olunmuş hədislərdən möminlərin qəblələrinə sevinc gətirməyin nə qədər fəzilətli və Allah yanında sevimli bir iş olduğu artıq bizə məlum oldu.

Bu gözəl xüsusiyyətə hər bir müsəlman adət etməli və hansı şəraitdə olursa olsun, ona əməl etməyə cəhd göstərməlidir.

Axırda belə bir nəticəyə gəlirik ki, öz müsəlman qardaşının çətinliklərinin aradan qaldırılmasında əlindən gələn köməkliyi edən, onların qəblələrinə sevinc və şadlıq gətirən şəxslər Allahın, Peyğəmbərin (s) və onun Əhli-beytinin məhəbbət və razılığını qazanmış olur.

Hər bir müsəlmanın üzərinə düşən ən başlıca vəzifələrdən biri də onun möminlər arasında sülh və əmin-amanlıq, asayiş və səmimiyyətin bərqərar olunmasında əlindən gələn köməkliyi göstərməsidir. Bu məzmununda nəql olunmuş hədis və Quran ayələri haqda söhbət açmazdan əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, möminlərin bir-birləri ilə əlaqələrini kəsmələri və yaranmış cüzi ittihaflar nəticəsində bir-birlərinə düşmən kəsilərək soyuq münasibət bəsləmələri heç də müsəlmana xas olan xüsusiyyətlərdən deyildir.

Peyğəmbər (s) bu barədə buyurur:

«İki nəfər müsəlman şəxs üç gündən artıq bir-birindən küsülü qalsalar, dindən xaric olmuş olarlar. Onlardan biri digəri ilə barışmayınca aralarında dini münasibətlər bərqərar olunmayacaq. İlk barışığa gedən şəxs cənnətə daha tez daxil olar».

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Bir-birindən küsən iki nəfər müsəlman şəxs (xüsusilə müqəssir olanı) qəzəb və nifrətdən savayı bir şey əldə etməzlər».

Maide surəsinin 91-ci ayəsində deyilir:

«Şübhəsiz ki, şeytan aranızda ədavət və kin salmaq, sizi Allaha yada salmaqdan və namaz qılmaqdan ayırmaq istər...»

İmam Sadiq (ə) buyurur:

İki nəfər müsəlman bir-biri ilə küsülü olduğu zaman iblis sevinc hissi keçirər. Barışdıqda isə dizləri titrəyib yerə yığılaraq fəryad edər: «Vay halıma, artıq həlak oldum!»

Qurani-kərimdə buyurulur:

«Həqiqətən, möminlər [dində] qardaşdılar. Buna görə də [aralarında bir mübahisə düşsə] iki qardaşınızın arasını düzəldin...»

«...Ona görə də, əgər [həqiqi] möminsinizsə, Allahdan qorxun, aranızdakı münasibətləri düzəldin...»

«Onların gizli söhbətlərinin çoxunda xeyir yoxdur. Xeyir ancaq sədəqə verməyə, yaxud yaxşılıq etməyə və ya insanlar arasında sülh yaratmağa əmr edən şəxsin söhbətindədir. Allahın razılığını qazanmaq üçün belə işlər görən şəxsə [axirətdə] böyük mükafat verəcəyik!»

Əli (ə) vəfat etməzdən əvvəl oğlanları Həsən və Hüseyin (ə) bu vəsiyyəti edir:

«Sizləri, övladlarınızı, bütün qohum-əqrəbalarımı və mənim vəsiyyətnaməmi oxuyan bütün şəxsləri işlərində nizam-intizama hidayət etməyə, pəhrizkar olmağa və bir-birinizə səmimi münasibət bəsləməyə tövsiyə edirəm. Babanız Peyğəmbər (s) buyurardı:

[Dost və qohum-əqrəbanın bir-birləri ilə] gözəl münasibətdə olmaları bir illik qılınan namaz və tutulan orucdan daha yaxşıdır».

Qeyd olunan ayə və hədislərdən müsəlmanlar arasında kin-küdurətin aradan qaldırılmasının, dostluq və səmimiyyətin yenidən bərpa olunmasının əhəmiyyəti açıq-aşkar bəlli oldu.

YETİM VƏ KİMSƏSİZLƏRƏ QAYĞI GÖSTƏRMƏK

Möminlərə sevinc bəxş etməklə yanaşı, islam dininin tövsiyə etdiyi xeyirxah işlərdən biri də yetim və kimsəsizlərin qayğısına qalmaq və onları himayəyə götürməkdir. Ata-anasını itirmiş kimsəsiz uşaqların qayğısına qalan müqəddəs islam dini bu məsələyə xüsusi diqqət yetirmişdir. Allah-taala Qurani-kərimdə Peyğəmbərə (s) xitab edərək buyurur:

«Məgər o səni yetim ikən tapıb sığınacaq vermədimi?!»

Sonra Peyğəmbərə (s) tövsiyə edərək buyurur:

«Elə isə yetimə zülm etmə!»

Bildiyimiz kimi, Peyğəmbər (s) dünyaya gəldiyi ilk gündən etibarən ata qayğısından məhrum qalmış və kiçik yaşlarından anasını itirərək yetimlik acısını dadmışdır. O Həzrət (s) yetim uşaqlara mehriban olmaqla yanaşı, onlara qayğı göstərər və müsəlmanlara kimsəsiz uşaqları öz himayələrinə almalarını və imkan daxilində onların məişətlərini təmin etmələrini tövsiyə edərdi. Bu haqda buyurardı:

"Allahın ən sevdiyi ev, o evdir ki, orada yetim bir uşaq hörmət və nəvazişlə yaşamış olsun".

"Yetim uşaqlara qarşı olduqca mehriban ol və bil ki, hər nə əksən, onu da biçərsən".

"Cənnətdə [olduqca gözəl] bir saray vardır. Ora fərəh və şadlıq adı ilə şöhrət tapmışdır. Oraya daxil olan şəxslər yalnız möminlərin yetim uşaqlara sevinc bəxş edən şəxslər olacaqdır".

"Üç nəfər yetim uşağı öz himayəsinə alan şəxs sanki gündüzlər oruc tutub, gecələri ibadətlə keçirmiş və səhərdən axşamadək Allah yolunda cihad etmişdir. (Sonra iki orta barmaqlarına işarə edib buyurdu): - Bunlar iki bacı olduqları kimi, qiyamət günü mən də onunla cənnətdə qardaş olacağam".

"Xeyirxahlıq ona deyər ki, insan Allaha xatir öz var-dövlətindən yetim uşaqlar və ehtiyacı olan yaxın qohum-əqrəbalarına sərf etmiş olsun".

Qurani-Kərim üç gün ardıcıl olaraq ailəsinin iftar yeməyini yoxsul bir kimsəyə verən Əlinin (ə) belə bir xeyirxah və insanpərvər əməlini bu gözəl ifadələrlə vəsf edir:

«Onlar öz iştahaları çəkdiyi, özləri yemək istədikləri halda [və ya Allah rızasını qazanmaq uğrunda] yeməyi yoxsula, yetimə və əsirə yedirdilər.

[Və sonra da yedirdikləri kimsələrə belə deyərlər]: Biz sizi ancaq Allah rızasından ötrü yedirdik. Biz sizdən [bu ehsan müqabilində] nə bir mükafat, nə də bir təşəkkür istəyirik».

Qurani-Kərimin başqa bir ayəsində buyurulur:

«Xeyr! [Belə deməyin]. Doğrusu siz özünüz yetimə hörmət etmirsiniz [yetimin haqqını vermirsiniz]. Bir-birinizi yoxsulu yedirtməyə rəğbətləndirmirsiniz».

«[Ya Peyğəmbər!] Dini [haqq hesab gününü] yalan hesab edəni [Əbu Cəhli] gördünmü?

O elə adamdır ki, yetimi itələyib qovar [haqqını verməz];

Və [xalqı] yoxsulu yedirtməyə rəğbətləndirməz [nə özü fəqiri yedirdər, nə də özgəsini qoyar]».

Diqqət yetirmək lazımdır ki, yetim və kimsəsizlərin, o cümlədən yoxsul və fəqirlərin maddi və mənəvi yardımından məhrum olmaları dini nöqteyi-nəzərdən küfr və dinin özünün təkzib olunması hesab olunur.

Nəql olunmuş hədislərdə də müsəlmanlara yetim və yoxsullara maddi və mənəvi dayaq olmağa xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur:

«Allah-taala mehribanılıqla yetim bir uşağın başını sıgallayan şəxsin əməl dəftərinə əlinin altındakı tükün sayı qədər savab yazar».

Peyğəmbərin (s) səhabələrindən biri deyir: «Bir gün Peyğəmbərin (s) yanında oturmuşduq. Bir oğlan uşağı Peyğəmbərin (s) yanına gəlib dedi:

- Atam vəfat etmiş, anam, mən və bacım yoxsulluq içində yaşayırıq. Allahın sənə bəxş etdiyi şeylərdən bizə də ehsan et ki, sənə öz tükənməz nemətlərindən razı qaldığın qədər əta etsin.

Peyğəmbər (s) üzünü oğlana tutub buyurdu:

- Necə də gözəl sözlər dedin!

Sonra Bilalı çağırıb buyurdu: "Evdə olanlardan bu oğlan üçün gətir".

Bilal evdən cəmi iyirmi bir dənə xurma gətirdi və onları Peyğəmbərə (s) verdi. Peyğəmbər (s) onları oğlana verib buyurdu:

- Yeddisi sənin, yeddisi ananın, yeddisi də bacının olsun.

Orada olanlardan Muaz ibn Cəbəl adlı bir şəxs ayağa qalxıb oğlanın başına sığal çəkib dedi: "Allah-taala səni atanın yerinə layiqli bir şəxs etsin". (Oğlanın atası mühacirlərdən idi).

Peyğəmbər (s) üzünü Muaza tutub soruşdu:

- Bunu etməkdə məqsədin nə idi?

Dedi: - Heç, sadəcə olaraq ona mehribanlıq göstərmək istədim.

Peyğəmbər (s) buyurdu:

- Sizlərdən hər hansı biriniz mehribanlıqla yetim və kimsəsiz uşaqları nəvaziş edib başına sığal çəkərsə, Allah-taala əlinizin altındakı tükün sayı qədər məqamınızı ucaldar və bütün pisləkləri sizlərdən uzaq edər».

Həzrət Əli ibn Əbu Talib (ə) özünün xilafəti dövründə günlərin bir günü küçədə zəhmətlə su daşıyan bir qadınla rastlaşır. Əli (ə) kömək məqsədilə qadına yaxınlaşıb su dolçasını alıb onun evinə gətirir. Yolda qadının güzəranı ilə maraqlanır və ailəsinin hansı vəziyyətdə olduğu haqda soruşur. Qadın Əlini (ə) tanımadığı üçün deyir:

- Əli ibn Əbu Talib ərimi sərhəd məntəqələrini qorumaq üçün göndərdi və orada qətlə yetirildi. Əli uşaqlarımı yetim qoydu. Bunun üçün də uşaqlarımın və özümün təminatımı ödəyim deyər, başqalarına xidmətçilik etməli oluram. Həzrət Əli (ə) bir söz deməyib suyu qadının evinə gətirib öz evinə qayıtdı. Lakin iztirab və nigarancılıq hissi onu rahat buraxmadı. Beləliklə gecəni səhərədək oyaq qaldı. Həmin günün səhəri bir bağlama yemək hazırlayıb qadının evinə gətirdi. Həzrət Əli (ə) yolda səhabələrdən bir neçəsi ilə rastlaşır və onlar bağlamanı onun əvəzinə həmin evə aparmalarını istəyirlər. Lakin, Əli (ə) onlara cavab verərək buyurur: "Qiyamət günü mənim günahlarımı kim öz üzərinə götürəcək?!"

Əli (ə) nəhayət həmin dul qadının evinə çatır və qapını döyür. Qadın içəridən səslənərək - kimdir? - deyər soruşur. Əli (ə) cavab verir:

- Dünən sən su dolçanı evinə gətirən şəxsəm. Qapını aç, uşaqların üçün bir qədər yemək gətirmişəm.

Qadın qapını açıb dedi:

- Allah səndən razı olsun və mənimlə Əli ibn Əbu Talibin arasında özü qəzavət etsin.

Əli (ə) içəri daxil olub buyurdu:

- Savab bir iş görmək istəyirəm. Bu iki işdən birini seç, ya mən uşaqlarını saxlayım, sən isə buğda üyüdüb çörək bişir, ya da uşaqları sən saxla, mən buğdanı üyüdüb çörəyi bişirim.

Qadın dedi:

- Yəqin ki, çörəyi mən səndən yaxşı bişirərəm. Elə isə uşaqlardan muğayat ol.

Qadın buğdanı üyüdüb xəmir yoğurduğu zaman Əli (ə) gətirdiyi ətdən bir qədər kabab bişirib uşaqları yedizdirməyə başladı. O, hər bir tikəni uşaqların ağzına qoyduğu zaman deyirdi:

- Oğul! Əli sizi çətinliyə saldığı üçün onu bağışlayın...

Xəmir hazır olduğu zaman qadın səsləndi:

- Ey Allah bəndəsi, təndiri qala ki, çörək bişirim.

Əli (ə) təndiri qalayıb üzünü şölələnən oda yaxınlaşdırıb buyurdu: "Əli, dad alovun dadını! Bu, dul qadınların və yetim uşaqların haqqını ödəməyən şəxsin cəzasıdır".

Elə bu zaman yaxın bir qonşu qadının həyətinə daxil olub Əlini (ə) görcək tanıdı və üzünü qadına tutub dedi:

- Vay sənin halına! Heç bilirsən kimi özünə xidmətçi tutmusan?! O, möminlərin əmiri Əli ibn Əbu Talibdir (ə).

Qadın Əlini (ə) tanıdıqdan sonra tələm-tələsik ona tərəf gəlib dedi:

- Xəcalətliyəm, ey Əmirəl-möminin!

İmam cavabında buyurdu:

- Xəcalətliyə qalsa, haqqınızı ödəmədiyim üçün sizin yanınızda xəcalətli olan mənəm.

Qurani-Kərimin bir çox ayələrində yoxsullara maddi yardım etdikdən sonra onlara minnət qoyulmamasını təkid edərək iman sahiblərinə bununla öz əməllərini batil etməmələrinə ciddi xəbərdarlıq edir:

"Ey iman gətirənlər! Sədəqələrinizi malını riyakarlıqla [özünü xalqa göstərmək üçün] sərf edən, Allaha və axirət gününə inanmayan şəxs kimi, minnət qoymaq və əziyyət verməklə puça çıxarmayın..."

SALAM VERMƏK

İnsanlar qədim zamanlardan bəri hansı millət və mədəniyyətə mənsub olmalarından asılı olmayaraq, bir-birləri ilə görüşərkən sevinc, istək və rəğbətlərini bildirmək üçün özlərinə məxsus ünsiyyət formaları seçmiş, öz hiss və duyğularını müxtəlif hərəkətlərlə çatdırmaq istəmişlər. İslam mədəniyyətində bu xoş məram və rəğbət hissi «salam» sözü ilə ifadə olunmuş və tərəf müqabillərin ələ-ələ və ya çiyin-çiyinə görüşmələri ilə bildirilmişdir. İmam Sadiq (ə) bu haqda buyurur:

«Salam bizim ümmətin salamlaşma tərzidir və Allahın bizim üçün pənah və sığınacağıdır».

Qurani-kərimin bir çox ayələrində müsəlmanlara «salam» vermək islami və ilahi bir iş kimi xatırladılır:

«...Evlərə daxil olduğunuz zaman özünüzü [bir-birinizi, qohum-əqrəbanızı, dostlarınızı və dindaşlarınızı] Allah dərgahından bərəkət və xoşluq diləyən bir salamlarla salamlayın. Allah öz ayələrini sizə belə izah edir ki, bəlkə düşünüb daşınasınız».

«Rəhmanın [əsl] bəndələri o kəslərdir ki, onlar yer üzündə təmkinlə, təvazökarlıqla gəzər, cahillər onlara söz atdıqları [xoşlarına gəlməyən bir söz dedikləri] zaman onlarla gözəl, yumşaq danışarlar».

Yeni, cahillər onlara [müsəlmanlara] xoşagəlməz sözlər dedikdə, onlarla gözəl və mülayim danışarlar.

Həzrət İbrahim (ə) əhvalatında (dastanında) deyilir: İbrahim (ə) bütlərə boyun əymədikdə əmisi onun daşqalaq olunacağı ilə hədələyir.

«İbrahim belə cavab verir: Sənə salam olsun! [Allah özü sənə rəhm etsin. Məndən sənə heç bir pislik gəlməz]. Mən Rəbbimdən sənə bağışlanmağın diləyəcəyəm. O, mənə qarşı çox mehriban, lütfkardır [duamı qəbul edər!]».

Elə həmin əhvalatda deyilir: Mələklər İbrahim (ə) yanına nazil olub salam verdikdə onlarla salamlaşaraq belə cavab verir:

«Həqiqətən, elçilərimiz [mələklər] İbrahim yanına müjdə [İshaqın anadan olacağı xəbəri] ilə gəlib: Salam! - dedilər. İbrahim də: Salam! - deyər cavab verdi...»

Peyğəmbər (s) və məsum imamlardan (ə) nəql olunmuş bir çox hədislərdə bu məsələyə dəfələrlə toxunulmuş və müsəlmanlar bu gözəl adət-ənənəyə sövq olunmuşlar. Misal olaraq onlardan bir neçəsinə işarə edirik:

Peyğəmbər (s) buyurur: «Cənnətdə elə evlər vardır ki, içəridən çölü, çöldən isə içərisini görmək olur. Bu evlərə ümmətimdən yalnız o kəslər sakin olar ki, camaatla yumşaq davranıb uca səslə onlara salam versin və yoxsullara yemək verib gecələri namaz [gecə namazı] qılıb ibadətlə keçirmiş olsunlar». Peyğəmbər (s) Əbdülmütəllib övladlarına müraciət edərək buyurdu: «Ey Əbdülmütəllib övladları! [Bir-birinizlə] uca səslə, açıq-aydın salamlaşın, qohum-əqrəbalarınızdan hal-əhval tutun, camaat şirin yuxuda olduqları zaman gecələri ibadətlə keçirin, yoxsullara yemək verin, camaata gözəl

sözlər deyir ki, Cənnətə daxil olarsınız».

Peyğəmbər (s) buyurur:

«Qarşılaşdığınız hər bir şəxs və ev sakinləri ilə salamlaşın ki, Allah-taala yaxşı işlərinizi və xeyir-bərəkətinizi artırsın».

Peyğəmbər (s) buyurur: «Salam Allah-taalanın adlarından biridir. Elə isə onu uca səsle deyir».

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Allahın salam və rəhməti sənə şamil olsun» - deyən şəxslərin əməl dəftərlərinə iyirmi beş savab yazılır».

SALAM VERMƏYİN QAYDALARI

Salamın əhəmiyyəti ilə tanış olduqdan sonra onun necə verilməsi və qaydaları haqda da ümumi məlumat əldə etmək yerinə düşərdi.

1. Salamlamaq xeyirli iş olduğu üçün Allah-taala Qurani-kərimdə bu haqda buyurur:

«...Yaxşı işlər görməkdə bir-birinizi ötməyə çalışın...»

Elə isə möminlər salam verməkdə bir-birlərini qabaqlamağa çalışmalıdırlar. Peyğəmbərin (s) həyatına nəzər saldıqda bu həqiqətin şahidi oluruq ki, o Həzrət qarşılaşdığı bütün şəxslərdən əvvəl salam verər və onları qabaqlamağa qoymazdı.

Əli (ə) bu haqda buyurur:

«Salamın yetmiş savabı vardır, altmış doqquzu salam verənin, biri isə salamı alanın payına düşər».

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«[Sözünü] salamlı başlayan şəxs Allaha və Onun Peyğəmbərinə (s) daha yaxındır».

2. Salam və onun cavabı uca səsle verilməlidir ki, həmin şəxs salamın cavabını eşidə bilsin.

İmam Sadiq (ə) bu haqda buyurur:

«Salamı uca səsle verin ki, sonra deməyəsiz ki, salam verdim, amma salamımı almadı. Çünki salamı asta verdiyiniz üçün onlar da onu eşitməyə bilərlər. Başqalarının salamını aldıqda da uca səsle dillənin ki, (onlar da) deməsinlər ki, salam verdim, amma cavab vermədi».

3. Salam hər sözə başlamazdan əvvəl verilməlidir.

Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur:

«Salam vermədən əvvəl sözə başlayan şəxslərə cavab verməyin».

Başqa bir hədisdə buyurur:

«Salam verməyəndək bir kəsi süfrənə dəvət etmə».

İmam Hüseyin (ə) buyurur:

«Salam vermədən bir kəsə iş görməyə icazə verməyin».

3. Hər bir şəraitdə salam vermək gözəl xüsusiyyətdir.

Peyğəmbər (s) yol gedərkən hətta küçədəki azyaşlı uşaqlara da salam verərdi. Peyğəmbər (s) özü bu haqda buyurur:

«Beş şeyi ömrümün sonunadək tərk etməyəcəyəm. Onlardan biri uşaqlara salam verməkdir. Onlara salam verirəm ki, bu, məndən sonrakılar üçün də adət kimi qalsın».

4. İslam dinində kimlərin əvvəl salam vermələrinə də müəyyən şərtlər qoyulmuşdur.

Peyğəmbər (s) bunu belə izah edir:

«Atlı piyadaya, atlı qatıra minənə, kiçik böyüyə, az kütlə özündən sayca çox olan kütləyə, ayaq üstə olan oturana salam verməlidir».

5. Salamın cavabı daha gözəl tərzdə və ya heç olmasa həmin qaydada alınmalıdır.

Nisa surəsinin 86-cı ayəsində bu haqda deyilir:

«Sizə salam verildiyi zaman onu daha gözəl alın və ya [eynilə sahibinə] qaytarın! Şübhəsiz, Allah hər şeyi hesaba alandır».

Hədislərdən birində deyilir: Səhəbələrindən biri Peyğəmbərin (s) yanına gəlib o Həzrətə «əssəlamu ələyk» ifadəsi ilə salam verir. Peyğəmbər (s) cavabında buyurur: «Ələykəs-səlam və rəhmətullah». Başqa birisi «əssəlamu əlyəkə və rəhmətullah» - deyərək salam verir. Peyğəmbər (s) cavabında buyurur: «Əssəlamu ələykə və rəhmətullahi və bərəkətuh». Üçüncü bir şəxs gəlib «əssəlamu əlyəkə və rəhmətullahi və bərəkətuh» - deyərək salamlaşır. Peyğəmbər (s) həmin qaydada «əssəlamu əlyəkə və rəhmətullahi və bərəkətuh» - buyuraraq salamın cavabını verir. Orada olan və Peyğəmbərin (s) verdiyi bütün cavabları eşidən səhəbələrdən biri o Həzrətə deyir:

- Ya Rəsulləllah! Birinci və ikinci şəxsin verdiyi salamın cavabına bir söz artırdınız, üçüncü şəxsin salamını isə olduğu kimi qaytardınız...

Peyğəmbər (s) buyurdu: «Çünki o, artırmaq üçün bir şey qoymadı. Mən də ona həmin qaydada cavab verdim».

ƏMANƏT

Əxlaqi məsələlərdən biri də əmanətdir. Əmanət müxtəlif şəkillərdə ola bilər. Hər hansı bir əşya və ya pul, gizli saxlanılmalı sirr və məlumat və ya qorunub saxlanılmasında məsuliyyət tələb olunan hər hansı bir şey. Əmanət tapşırılan adam da etibarlı, etimadlı və düz danışan olmalıdır. Əmanət qəbul olunduqdan sonra tam məsuliyyətlə qorunmalı və sahibi istədikdə olduğu kimi geri qaytarılmalıdır. Əmanətə xəyanət böyük günah və başqalarının hüququna təcavüz hesab olunur.

Qurani-kərimdə möminlərin ən başlıca xüsusiyyətlərindən biri də onların "əmanətdar" olması göstərilir.

Muminun surəsinin 8-ci ayəsində deyilir:

"O möminlər ki, əmanətlərini və əhdlərini qoruyub saxlayarlar [onlara tapşırılmış əmanətə xəyanət etməz, verdikləri sözü yerinə yetirərər]".

Başqa bir ayədə Allah-taala əmanətin öz sahibinə qaytarılmasını əmr edir:

«Allah sizə əmanətləri öz sahiblərinə qaytarmanızı və insanlar arasında hökm etdiyiniz zaman ədalətlə hökm etməyizi əmr edir».

Peyğəmbər (s) buyurur:

«Əmanətə xəyanət edən şəxslərin dini yoxdur»;

«Əmanətə xəyanət edən kəslər bizdən deyildir»;

«Münafıqlıq və ikiüzlülüynün üç əlaməti vardır: bir şey deyərkən yalan söyləmək, vədə verdikdə vədəyə əməl etməmək və əmanətə xəyanət etmək».

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«İnsanları tanımaq üçün [namaz qılarkən] rüku və səcdələrinin uzun olmasına baxmayın. Çünki, bəzən bu onlar üçün adət halına çevrilir və adətlərini pozduqda özlərində narahatçılıq hiss edirlər. Onları tanımaq istəyirsinizsə, düz danışmalarına və əmanətə vəfadar olmalarına diqqət yetirin».

Əmanət islam dinində o qədər böyük əhəmiyyət kəsb edir ki, məsum imamlardan (ə) nəql olunmuş hədislərdə əmanətin qorunub saxlanılmasında əməli-saleh və fasiq şəxslər arasında heç bir fərq qoyulmamışdır. Hansı şəraitdə olursa olsun, əmanət lazımınca qorunmalı və vaxtı çatdıqda öz sahibinə qaytarılmalıdır.

İmam Sadiq (ə) bu haqda buyurur:

«Əmanəti öz sahibinə qaytarın, istər onlar əməli-saleh olsunlar, istərsə də fasiq. Əgər Əlinin (ə) qatili mənə bir şey əmanət versəydi [istədikdə] onun özünə qaytarardım».

İmam (ə) buyurur:

«Əmanəti öz sahibinə qaytarın, hətta əgər o, Hüseyn ibn Əlinin (ə) qatili olmuş olsa belə!»

Əli (ə) buyurur:

«Bir şəxs sənə xəyanət etsə belə, onun sənə verdiyi əmanətə xəyanət etmə və əgər o sənə sirrini açsa belə, sən onun sirrini açıb ifşa etmə».

Əmanətə sadıq və vəfalı olmaq barədə də kifayət qədər hədis nəql olunmuşdur.

Peyğəmbərdən (s) nəql olunmuş hədisdə deyilir:

«Əmanətə sadıq və vəfalı olmaq ehtiyacsızlığa, xəyanət isə fəqir və yoxsallığa səbəb olar».

DOST VƏ YOLDAŞ (1)

Hər bir insan yaşadığı cəmiyyətdə təbii olaraq, kimlərlə dostluq edir, gediş-gəliş əlaqələri yaradır və səmimi münasibətlər bərqərar edir. İslam dininin dostluq əlaqələrinin bərqərar olunmasına və dostlar arasında səmimiyyətin güclənməsinə böyük əhəmiyyət verdiyi haqda əvvəlki dərslərimizdə söhbət açdıq. Qurani-kərimin bir çox ayələrində və Əhli-beytdən (ə) nəql olunmuş hədislərdə dəfələrlə bu mətləbə toxunulmuş və bu haqda dəyərli məsləhətlər verilmişdir. Əli (ə) bu haqda buyurur:

«Dostu, sirdaşı olmayan kəslər heç nə əldə etməmişlər».

«Dostlar müxtəlif bədənələrdə vahid ruhduurlar».

Lakin islam, dostluğa ləyaqəti olmayan şəxslərlə dostluq etməyi məsləhət görmür. Yaxın dost insana yaxın qohumlardan daha yaxın olduqda təbii ki, ona başqalarından daha çox təsir göstərəcəkdir. Peyğəmbər (s) buyurur: «İnsan, dostunun dinində olur. Elə isə kiminlə dostluq etdiyinizə diqqət yetirin». Yəni insan, dostluq etdiyi şəxsin təsiri altına düşür. Bəzən onun müsbət xüsusiyyətlərindən bəhrələnir, bəzən də mənfi xüsusiyyətlərindən zərər çəkir.

«İnsanları dostluq etdiyi şəxslərlə tanıyın. Çünki hər bir şəxs xoşuna gəlidiyi kəslərlə dostluq edər».

Əli (ə) buyurur: «Hər bir adam öz səviyyəsində olan şəxslərə doğru meyl edir».

«Yaxşı insanlarla yalnız özləri kimi əməli-saleh şəxslər, fasiq və nadanlarla da günahdan çəkinməyən kəslər dostluq edər».

Nəql olunmuş hədislərin məzmunundan belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, hər bir insan özünə dost seçdiyi zaman hər şeydən əvvəl onun kimliyinə və xüsusiyyətlərinə diqqət yetirməlidir. Allah-taala Qurani-kərimdə iki yerdə daim Onu yad edən kəslərlə dostluq etməyi tövsiyə edir:

«[Ya Rəsulum!] Rəbbinin camalını diləyərək səhər-axşam Ona dua edənləri yanından qovma...»

«Səhər-axşam Rəbbinin rızasını diləyərək Ona ibadət edənlərlə birlikdə özünü səbrli apar [nəfsini qoru]...»

Peyğəmbər (s) alicənab şəxslərlə dostluq etməyi tövsiyə edərək buyurur: «İnsanların ən xoşbəxti o kəsdir ki, alicənab şəxslərlə əlaqə saxlamış olsun».

Başqa bir hədisdə Peyğəmbər (s) təqvalı və pəhrizkar insanlarla yoldaşlıq etməyi tövsiyə edir: «O kəslərlə dostluq edin ki, onları görməklə Allahı yada salasınız və onların söylədikləri şeylər və gördükləri hər bir iş sizlərə axirəti xatırlatsın».

Peyğəmbər (s) başqa bir hədisdə yoxsullar və hikmət sahibləri ilə yoldaşlıq etməyi tövsiyə edir:

«Bilmədiklərinizi alimlərdən soruşun və hikmət sahibləri ilə ünsiyyətdə olub yoxsullarla həmsöhbət olun».

Başqa bir hədisdə Əli (ə) buyurur: «Hikmət sahibləri ilə yol yoldaşı, alimlərlə həmsöhbət olun. Dünyadan uzaq olun ki, cənnəti özünüzmə məskən edəsiniz». Ən çox xeyir və dəyərli məsləhətlər hikmət və düşüncə sahibləri ilə ünsiyyətdə olmaqla əldə olunur.

Həqiqi dostluq odur ki, dostlar bir-birlərinin eyb və nöqsanlarını gizlədib, qarşılıqlı olaraq müsbət xüsusiyyətlərindən bəhrələnmə bilsinlər. Sadiq dostlar daim bir-birlərinin çətinliklərini aradan qaldırmağa çalışar və yalnız tərif, hörmət və ehtiram məqsədilə dostluq etməzlər. İmam Baqir (ə) bu haqda buyurur: «O kəslərlə dostluq et ki, səni ağladar, lakin xeyirini istər. Güldürüb aldatmaq istəyən şəxslərdən isə daim uzaq olmağa çalış. Bilin ki, tezliklə hamı Allaha tərəf qayıdacaq və orada hər şeydən ağah olacaqsınız».

İmam Cəfər Sadiq (ə) buyurur:

«Dostların arasında hamıdan çox sevdiyim o kəslərdir ki, eyb və nöqsanlarımı mənə hədiyyə etmiş olsun».

İmam Sadiqin (ə) bu hədisində diqqəti cəlb edən məsələ bundan ibarətdir ki, verilən hədiyyələr insana sevinc bəxş etdiyi kimi, sadiq dostların bir-birlərinin eyb və nöqsanlarını xatırlamaları da onlara sevinc bəxş etsin.

Qeyd etdik ki, insan özünə dost seçdiyi zaman onların əxlaq və davranışlarına, şəxsiyyət və kimliyinə diqqət yetirməlidir. Demək o kəslərlə dostluq etməliyik ki, ilk növbədə mənəvi inkişafımıza və yaşadığımız cəmiyyətdə baş ucalığımıza səbəb olsunlar. Bu dərslə Əhli-beytin (ə) bizlərə kimlərlə dostluq etməmək barədə buyurduğu tövsiyələr haqda söhbət açacağıq. Hər şeydən əvvəl bilmək lazımdır ki, insan Allah-taala tərəfindən heç də mütləq şəkildə azad və ixtiyar sahibi olan bir varlıq kimi öz ixtiyarına buraxılmamışdır. Bu səbəbdən də o, istədiyi şəxslərlə ünsiyyət yaradıb öz əlaqələrini istədiyi kimi bərqərar edə bilməz. İmam Zeynəlabidin (ə) bu haqda buyurur: «Heç də elə deyildir ki, insan istədiyi şəxslərlə ünsiyyətdə olub onlarla dostluq edə bilsin. Çünki, Allah-taala buyurur:

«[Ya Rəsulum!] Ayələrimizi istehza edənləri gördüyün zaman onlar söhbəti dəyişənə qədər onlardan üz çevir. Əgər Şeytan [bu qadağan əmrini] sənə unutdursa, xatırlayandan sonra o zalim tayfa ilə bərabər oturma».

Nəzərdən qaçırmamalıyıq ki, haram işlərdən çəkinməyən və günah etməyə adət edən şəxslərlə ünsiyyətdə olmaq tez bir zamanda bizə də öz mənfi təsirini göstərəcək və onlar kimi bizim də qəlbimizi qaraldıb ilahi əzaba düçar edəcək. Tarixdə deyilir:

İmam Rzanın (ə) yaxın səhabələrindən olan Süleyman Cəfəri nəql edərək deyir: Bir gün imam Rza (ə) atama dedi:

- Nə üçün Əbdürrəhman ibn Yəqub ilə gediş-gəliş edirsən?

Atam dedi:

- O, mənim dayımdır.

İmam Rza (ə) buyurdu:

- O, Allahın vəsf və məhdud olduğu haqda xoşagəlməz fikirlər irəli sürür, halbuki, Allahı vəsf etmək olmaz!

Atam dedi:

- Onun dediklərindən mənə nə, mən ki bu əqidədə deyiləm?!

İmam Rza (ə) atamın cavabında buyurdu:

- Qorxmursanmı ki, onun üçün nazil olan bəla sizə də şamil olsun?! Həzrət Musanın (ə) səhəbələrindən birinin əhvalatını eşitmisənmi? Həmin şəxsin atası Fironun tərəfdarlarından idi. Fironun qoşunu Musa (ə) və ona iman gətirmiş şəxsləri təqib edərkən o, atasına nəsihət etmək və onu da özünə qoşmaq üçün Fironun dəstəsinə tərəf getdi. Atasını onu gördükdə onunla müxalifət edib özündən uzaqlaşdırdı. Beləliklə onlar dəryaya yaxınlaşdılar. Elə bu zaman ilahi əzab nazil oldu və onların hər ikisi Fironun qoşunu ilə birlikdə dənizdə boğuldular. Musa (ə) bundan xəbər tutduqda Cəbrildən (ə) onun aqibətini soruşdu. Cəbrail (ə) buyurdu: «Qərq oldu, Allah rəhmət etsin. Onun əqidəsi atasından tam fərqli idi, lakin ilahi əzab nazil olduqda günahkarların kənarında olan kəsler nicat tapmazlar».

İndi isə dostluğa layiq olmayan şəxslər haqda nazil olmuş Quran ayələrinə və məsum imamlardan nəql olunmuş hədislərə nəzər salaq:

Maide surəsinin 57-ci ayəsində kafir və dini məsxərə edən şəxslərlə dostluğun qətiyyətlə qadağan olunduğu göstərilir:

«Ey iman gətirənlər! Sizdən əvvəl kitab verilmiş olanlardan dininizi oyun-oyuncaq hesab edənləri və kafirləri özünüzdə dost tutmayın...»

İkinci dəstəyə aid olanlar Peyğəmbər (s) və məsum imamlara (ə) töhmət və tənə vuran kəslərdir. Həzrət Məhəmmədə (s) peyğəmbərlik verildiyi ilk illərdə Hicaz bütperəstlərindən olan Üqbə ibn Əbi Mui adlı bir şəxs var idi. O, müşrik və bütperəst olmasına baxmayaraq, olduqca qonaqpərvər idi. Bir gün Peyğəmbər (s) onun evinin kənarından keçdiyi zaman Həzrəti nahara dəvət edir. Peyğəmbər (s) ayaq saxlayıb buyurdu:

- Səninlə yalnız o zaman bir süfrə arxasında əyləşərəm ki, islamı qəbul edib müsəlman olasan!

Üqbə, Peyğəmbərin (s) süfrə arxasında oturmaq üçün onun qarşısına belə bir şərt qoyduğunu görüb kəlməyi-şəhadətini deyib müsəlman oldu. Üqbənin Ubəyy adlı başqa bir dostu da var idi. Üqbənin müsəlmanlığı qəbul etməsi xəbərini eşidib olduqca narahat oldu və əsəbi halda onun yanına gəlib bir xeyli danlayaraq dedi:

- Sən öz dinindən çıxırsanmı?!

Üqbə cavabında dedi:

- Elə bir şəxs mənə qonaq oldu ki, müsəlman olmasaydım, süfrəmin kənarında oturmağa razı olmazdım.

Ubəyy dedi:

- İndi ki, belədir, mən öz dostluğumu səninlə kəsirəm. Əgər dostluğumuzun davam etməsini istəyirsənsə, öz dininə qayıdıb Peyğəmbərə töhmət vurmalsan.

Ubəyy çox israr etdikdən sonra Üqbə onun dediyi kimi edir, islam dinindən xaric olur və Bədr döyüşündə müsəlman fədailəri tərəfindən qətlə yetirilir. Ubəyy isə bir il sonra Ühüd döyüşündə qətlə yetirilir. Beləliklə hər ikisi müşrik olduqları halda dünyalarını dəyişirlər.

Əli (ə) buyurur: «Müsəlman bir şəxsə fasiq və dinsiz adamlarla dostluq və qardaşlıq münasibətləri bərqərar etmək yaraşmaz. Çünki, onun gördüyü bütün işlər öz nəzərində gözəl və tərifə layiqdir. Bunun üçün də dostluq etdiyi əməli-saleh müsəlmanın özü kimi olmasını istər. Nə dünya, nə də axirətdə onun müsəlmana bir xeyiri dəyməyəcəkdir. Əksinə, vaxtaşırı müsəlmanın yanına gediş-gəliş etməsi ona rüsvayçılıqdan savayı bir şey nəşib etməyəcəkdir».

Əli (ə) buyurur: «Müsəlman bu üç (xüsusiyyətə malik olan) şəxslərlə - yalançı, nadan və əxlaqsız adamlarla səmimi [qardaşlıq] münasibətində olmamalıdır». Həmçinin imam Baqir (ə) buyurur:

Atam Əli ibn Hüseyn (ə) bir gün mənə yanına çağıraraq dedi:

- Oğlum! Beş şəxslə ünsiyyətdə olmamağı sənə tövsiyə edirəm. Onlarla nə həmsöhbət ol və nə də yoldaşlıq et.

Atamdan onların kim olduğunu soruşduqda buyurdu:

- Yalançılarla həmsöhbət olma. Onların söylədikləri hər bir söz ilğıma bənzər. Yaxını sənə uzaq, uzağı isə yaxın göstərir. Fasiqlərlə də ünsiyyətdə olmaqdan çəkin. Onlar səni bir tikə yeməyə və ya ondan da dəyərsiz bir şeyə satmağa hazır olurlar. Paxıllardan uzaq olmağa çalış. Çünki bir şeyə ehtiyac duyduğun zaman öz mallarını səndən əsirgəyirlər. Nadan və cahillərlə də ünsiyyətdə olma. Çünki onlar sənə xeyir vermək istəyirlər, lakin ziyan yetirirlər. Qohumluq əlaqələrini kəsən şəxslərdən də uzaq olmağa çalış. Çünki Allah-taala onları öz kitabında (Qurani-kərimdə) lənətləmişdir.

Dörd şey hədəyə gedər, onlardan birincisi vəfasızlarla dostluqdur.

İmam Baqir (ə) buyurur: «Bu dörd şəxsdən - nadan, paxıl, qorxaq və yalançı adamlardan daim uzaq olmağa çalışın. Nadanlar sənə xeyir vermək istəyər, amma zərər yetirirlər, paxıllar daim səndən almaq istəyər, verməyə gəldikdə isə xəsislik edirlər, qorxaqlar (xətlərlə üzləşdikdə) səni və öz doğma

ata-anasını qoyub qaçmağa belə hazır olarlar. O ki qaldı yalançılara, onlar düz danışsalar da, dediklərinə inanma».

QEYBƏT (1)

QEYBƏTİN TƏRİFİ

Qeybət lüğəti mənası «iştirakı olmadan kiminsə (və ya kimlərinə) ünvanına xoşagəlməz sözlər deməkdir». Şəri termin olaraq isə «qeybət» - müsəlmanın öz müsəlman bacı-qardaşının iştirakı olmadan onun eyb və nöqsanları haqda danışmasından ibarətdir. Belə ki, əgər həmin şəxs onun haqda deyilən sözləri eşitsə, inciyib narahat olar. Eyb və nöqsan deyildikdə istər əxlaqi, istər cismi, istərsə də məişət çatışmazlıqları və s. nəzərdə tutulur. Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur: «Qeybət - müsəlman bacı-qardaşınızın eşitmək və ya başqalarının bilməsini istəmədiyi hər hansı bir şey haqda danışmağa deyilir». Peyğəmbərdən (s) soruşurlar: - Əgər onun haqda deyilənlər doğru olsa yenə də qeybət hesab olunur?

Həzrət (s) buyurdu: «Əgər həmin eyb və nöqsan onda olarsa və onu başqalarına deyərsə qeybət, əks təqdirdə isə ona töhmət vurmuş olarıq». Başqa bir hədisdə deyilir: Peyğəmbərin (s) səhabələri bir şəxs barədə söhbət edir və bir-birlərinə deyirdilər: - Filankəs nə qədər də aciz və bacarıqsızdır. Peyğəmbər (s) onların söhbətini eşidib buyurur:

- Onun qeybətini etdiniz!

Dedilər:

- Biz yalnız onda olanları dedik.

Buyurdu: «Əgər onda olmayanları desəydiniz, ona böhtan atmış olardınız». İmam Sadiq (ə) buyurur: «Qeybət ona deyilir ki, Allah-taala mömin bacı-qardaşınızın gizli saxladığı eyb və nöqsanları başqalarına bildirəsiniz».

İmam Musa Kazim (ə) buyurur: «Əgər bir şəxs orada olmayan başqa birisinin camaatın bildiyi eyb və nöqsanları haqda danışarsa, qeybət etməmişdir. Lakin camaatın bilmədiyi hər hansı bir çatışmazlığı haqda bir söz deyərsə, onun qeybətini etmişdir. Onda olmayan hər hansı bir şey haqda bir söz dedikdə isə ona böhtan atmış olur».

Qeyd etməliyik ki, qeybəti olunan şəxs mömin və müsəlman olsa, onda haram olar. Kafir və müşriklərin qeybətini etməyin isə heç bir nöqsanı yoxdur. Həmçinin, qeybəti olunan şəxsin kimliyi məlum olmalıdır və dinləyicilər onu tanımalıdırlar. Haqqında danışılan şəxsin kimliyi bəlli olmadıqda isə, deyilən sözlər qeybət hesab olunmur.

QEYBƏTİN HARAMLIĞI

Qeybətin haram və böyük günahlardan biri olduğu haqda bir çox Quran ayələrini və Əhli-beytdən (ə) nəql olunmuş hədislərə istinad etmək olar. Allah-taala Qurani-kərimdə buyurur:

«...Bir-birinizin qeybətini etməyin! Sizdən biriniz ölmüş qardaşının ətinə yeməyə razı olarmı?! Bu sizdə ikrah hissi oyadar [qeybət də belədir]...»

Göründüyü kimi ayədə müsəlmanın qeybəti onun qətlə yetirilməsinə və qeybət edən şəxsin onun ətinə yeməsinə bənzədilir. Bu da günahın böyüklüyünə dəlalət edir. Günahsız bir şəxsin qətlə yetirilməsi haram olduğu kimi, onun qeybətini etmək də bir o qədər haram və böyük günahlardandır. Qan tökülməklə bir şəxs qətlə yetirildiyi və onu bir daha həyata qaytarmaq qeyri-mümkün olduğu kimi, qeybəti olunan şəxsin də haqqında xoşagəlməz sözlər deməklə onun şəxsiyyətinə xələl gəlir və mənəviyyatının qorunması qeyri-mümkün olur. Müsəlmanların qanı, canı və malı toxunulmaz olduğu kimi, onların şəxsiyyət və mənəviyyəti də qorunmalı və onlara qarşı hörmətsizliklərə yol verilməməlidir.

Peyğəmbər (s) buyurur: **«Müsəlmanın canı (qanı), malı və şəxsiyyəti müsəlmana haramdır».**

Peyğəmbər (s) buyurur: «Dünyada qardaşının ətinə yeyən şəxsləri (qeybət edənləri) qiyamət günü onun (qeybəti olunan) yanına aparıb belə əmr edərlər: Diri olduğu halda ətinə yediysin kimi, indi də onun ölmüş cəsədinin ətinə ye! O da məcbur olub fəryad çəkərək ölmüş qardaşının ətinə yeyər. Merac gecəsi səmaya qalxdığım zaman üz-gözlərini dırnaqları ilə cıran bir dəstə insanla qarşılaşdım. Cəbraildən (ə) onların kim olduğunu soruşdum. Dedi: «Onlar camaatın qeybətini edən və abır-həyətlərinə xələl gətirən kəslərdir».

«Qeybət etməkdən çəkinin! Çünki, qeybət zinadan daha da pisdir. Çünki, zinakar tövbə etməklə günahlarını bağışlatdıra bilər. Lakin qeybət edən şəxs qeybətini etdiyi şəxsi

özündən razı salmayınca (halallıq almayınca) bağışlanmır».

Əli (ə) buyurur: **«Qeybət etməkdən çəkinin! Çünki o, cəhənnəm itlərinin yeməyidir».**

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Qeybət hər bir müsəlmana haramdır. Atəş odunu yandırdığı kimi, qeybət də insanın gördüyü xeyirli işləri (savabını) məhv edib aradan aparır».

Qiyamət günü bəzi şəxsləri Allah-taalanın hüsuruna gətirib əməl dəftərini əlinə verərlər. O, əməl dəftərini açdıqda orada heç bir xeyirli iş görməyib təəccüblə Allah-taaladan soruşar:

- İlahi! Bu mənim əməl dəftərim deyildir. Çünki, burada mənim ibadətlərim yazılmamışdır.

Ona deyilər: «Sənin Allahın nə bir şeyi unudur, nə də səhvə yol verir. Əməllərini camaatın qeybətini etməklə məhv edib aradan aparmısan».

Sonra məhşərə bir başqasını gətirər və əməl dəftərini onun özünə verərlər. O, öz əməl dəftərində xeyli ibadət etdiyini görüb təəccüblə deyər:

- İlahi! Bu mənim əməl dəftərim deyildir. Çünki, dünyada mən bu qədər ibadət etməmişəm.

Ona deyərlər: «Filankəs sənin qeybətini etdiyi üçün gördüyü xeyirli işlər sənin əməl dəftərinə yazılmışdır».

Ariflərdən birinə: «filankəs sənin qeybətini etdi» - dedikdə, gülümsəyib həmin şəxsin evinə bir qutu şirni aparmalarını və ona belə bir xəbər çatdırmalarını istəyir: «Eşitdim öz xeyirli işlərinin bir qismini mənim əməl dəftərimə göndərmisən. Bunun üçün sənə öz təşəkkürümü bildirib bu şirni qutusunu sənə hədiyyə göndərirəm».

Qeybət etmək böyük günahlardan sayıldığı və qeybət edən şəxs Allahın qəzəbinə gəldiyi kimi, qeybətə qulaq asmaq da haram və böyük günahlardan hesab olunur. Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur: «Qeybətə qulaq asan şəxs qeybət edənlər kimidir».

XƏBƏRÇİLİK VƏ MƏSXƏRƏ

Mənfi və olduqca xoşagəlməz xüsusiyyətlərdən biri də xəbərçilikdir. Bu ruhi xəstəliyin qoyduğu mənfi təsirlərdən biri də insanların bir-birlərinə qarşı etimadsızlığı, kin-küdurət, ədavət və sairə xoşagəlməz hallardır. Xəbərçilik ixtilafların yaranmasına səbəb olan ən başlıca amillərdən biri olduğu üçün Quranda və nəql olunmuş hədislərdə bu mətləbə dəfələrlə işarə olunmuş və o, böyük günahlardan biri kimi göstərilmişdir. Xəbərçiliyin tərifində deyilir: Hər hansı bir şəxs barədə danışılan zaman dinləyicinin deyilənləri olduğu kimi həmin şəxsin özünə çatdırmasına xəbərçilik deyilir. Məsələn, «filan şəxs sənə barədə belə fikirdədir» - demiş olsun. Bunu da qeyd edək ki, həmin şəxs barədə yalnız mənfi təəssürat yarada bilən sözlər xəbərçiliyə çevrilə bilər. Məlumdur ki, hər hansı bir şəxsi təriflədikdə kin-küdurətə səbəb olacaq heç bir səbəb yaranmır. Görkəmli islam alimlərindən olan Şəhid Sani xəbərçilik haqda deyir: «Xəbərçilik o sirlərin açılmasına deyilir ki, deyən və ya nəzərdə tutulan şəxsi sarsıtmış olsun». Bu tərifə əsasən sirin açılması istər ifadə, istər yazı, istərsə də işarələrlə olsun, xəbərçilikdir. Möminlər, qohum-əqrəbə və dostlar arasında ixtilaf və ədavətin salınması qətiyyətlə pislənir və bu iş böyük günahlardan sayılır:

«...Fitnə, qətdən daha şiddətli...»

«...Fitnə salmaq vuruşmaqdan daha bətərdir...»

Fitnə-fəsada və düşmənçiliyə səbəb olan xəbərçilik haqda deyilir:

«[Dalda] qeybət edib [üzdə] tənə vuran hər kəsin vay halına!»

«Və həm də itaət etmə [yalan yerə] hər and içənə, alçağa. Yalandan çox-çox and içənlərə, eyb axtaran və sözgəzdirlərə itaət etmə».

Peyğəmbər (s) səhabələrə xitab edərək buyurur:

«Sizin içərinizdə olan ən pis şəxsləri özünüze tanıtdırımmı? Dedilər: Bəli, ya Rəsuləllah! Buyurdu: «O kəsdir ki, daim əməli-saleh insanların eyb və çatışmazlıqlarını axtarar və dostlar arasında təfriqə yaratmaq istəyər».

Başqa bir hədisdə deyilir: «Allahın daha çox nifrət etdiyi şəxs o kəsdir ki, əməli-saleh insanların eyb və çatışmazlıqlarını axtarar və xəbərçilik etməklə dostlar arasında təfriqə yaratmaq istəyər».

Əli (ə) buyurur: «Xəbərçilikdən uzaq olun. Çünki xəbərçilik düşmənçiliyə, insanın Allahdan və camaatdan uzaq düşməsinə səbəb olur».

Peyğəmbər (s) xəbərçiliyin müsəlmana yaraşmayan bir xüsusiyyət olması haqda buyurur: «Xəbərçilik və düşmənçilik [cəhənnəm] odundadır. Bu iki şey müsəlmanın qəlbində özünə yer tapmaz».

Başqa bir hədisdə buyurur: **«Xəbərçilər Cənnətə daxil olmazlar».**

XƏBƏRÇİLƏRLƏ RƏFTAR VƏ DAVRANIŞ

Xəbərçilər müsəlmanlar arasında təfriqə salıb öz çirkin niyyətlərinə nail olmasınlar deyər, Şəhid Sani Quran və nəql olunmuş hədislərə istinad edərək, onların dediklərini dinləyən şəxslərin üzərinə altı vəzifənin düşdüyünü qeyd edir:

1. Hər şeydən əvvəl sözlərinə etina etməyib onları qəbul etməməli. Hücürat surəsinin 6-cı ayəsində onlar haqqında deyilir:

«...Əgər bir fasiq sizə pis bir xəbər gətirsə, dərhal onun doğruluğunu yoxlayın...»

2. Xəbərçilik etməkdən çəkindirib onlara nəsihət etməli. Loğman surəsinin 17-ci ayəsində bu mətləbə işarə olunaraq buyurulur:

«...Yaxşı işlər görməyi əmr et, pis işləri qadağan elə...»

3. Onlarla, dedikləri sözlərə görə şəxsi qərəzlə deyil, Allaha xatir düşmənçilik etməli; Çünki, Allahın dostları ilə dostluq, düşmənləri ilə düşmənçilik etmək lazımdır.

4. Dediklərini eşidərkən dərhal müsəlman qardaşına qarşı pis fikrə düşməməlidir. Hücürat surəsinin 12-ci ayəsində bu haqda deyilir:

«...Çox zənn və gümana qapılmaqdan çəkinin. Şübhəsiz ki, zənnin bəzisi [heç bir əsası olmayan zənn] günahdır...»

5. Xəbərçinin söylədiklərindən maraqlanıb başqalarının şəxsi həyatına dəxalət etməməlidir. Həmin ayədə deyilir: **«...[Bir-birinizin eyb və sirrini] arayıb axtarmayın...»**

6. Həmin şəxs özü də xəbərçilik etməsin deyər, eşitdiklərinə razı olub başqalarına danışmamalıdır. Bu barədə nəql olunmuş hədislərdən birində deyilir:

Uzun illər ayrılıqdan sonra böyük alimlərdən birinin dostu onun görüşünə gəlir. Dostu söhbət əsnasında başqa birisinin alim barədə dediklərini ona nəql edir. Alim eşitdiklərindən çox narahat olub

deyir:

«Neçə ildən sonra mənim görüşümə üç böyük günahlamı gəldin?! Əvvəla ona görə ki, məni o şəxsə qarşı bədbin edib aramızda düşmənçilik yaratdın. İkincisi ona görə ki, bir qədər əvvəl çox rahat idim, indi isə eşitdiklərimdən kədərlənib nigarənçilik çəkməyə başladım və nəhayət üçüncü ona görə ki, başqasının haqqını tapdaladığın üçün mənim nəzərimdə öz etimadını itirmiş oldun».

Bu səbəbdən də xəbərçilərlə qarşı-qarşıya gəldikdə hər şeydən əvvəl onların dedikləri təkzib olunmalı və onlara qarşı olduqca etinasız yanaşmaq lazımdır. Unutmamalıyıq ki, əgər xəbərçi başqalarının dediklərini bizə çatdırırsa, sözsüz ki, bizim də dediklərimizi başqalarına çatdırmaqda heç nədən çəkinməyəcəkdir. Bunun üçün də onlara etimad etməməli və dedikləri təkzib olunmalıdır ki, əvvəla onlar gördükləri işdən peşiman olub bir daha təkrar etməsinlər. Digər tərəfdən də xəbərçilərin çirkin niyyətləri müsəlmanlar arasında dostluq və qardaşlığın aradan getməsinə səbəb olmasın.

Tarixə nəzər saldıqda məsum imamların xəbərçilərlə kəskin şəkildə davrandıqlarının şahidi oluruq. Belə ki, bir şəxs Həzrət Əlinin (ə) hüsurunda başqa birisi barədə xoşagəlməz sözlər dedikdə, o Həzrət dərhal onun sözünü kəsərək buyurdu: «Bil ki, sənin dediklərini yaxşıca araşdıracağıq. Düz demiş olsan (xəbərçilik etdiyin üçün) düşmən olduğun üçün, yalan olduqda isə (başqaları barədə xoşagəlməz sözlər dediyin üçün) cəzalandıracağıq. Əgər bağışlanmağını istəsən, səni bağışlayırıq!».

Həmin şəxs gördüyü işdən peşiman olub üzr istədi.

MƏSXƏRƏ

Məsxərə və ya istehza - kimlərinə əxlaqi və cismi xüsusiyyətlərinə gülmək və ya güldürmək məqsədilə qeyri-adi tərzdə bəyan və ya təqlid olunmasına deyilir. Möminlərin şəxsiyyət və mənəviyyətinə xələl gəlməsinə və onların təhqir olunmasına səbəb olduğu üçün islam dinində kiminsə məsxərə və ya istehza olunması qətiyyətlə pislənir. Qurani-kərimdə möminlərə etinasız yanaşanlar və onları xar və rüsvay etmək istəyən şəxslər haqda deyilir:

«...Şərəf-şan da, qüvvət və qələbə də yalnız Allaha, Onun Peyğəmbərinə və möminlərə məxsusdur...»

Başqa bir ayədə deyilir:

«İman gətirib yaxşı əməllər edənlər isə yaradılmışların ən yaxşılarıdır».

Peyğəmbər (s) buyurur:

«Allah-taala buyurur: And olsun Öz izzət və cəlalıma! Elə bir məxluq yaratmadım ki, onu mömin bəndələrimdən çox sevmiş olum».

Cabir ibn Abdullah deyir: «Bir gün Peyğəmbər (s) Kəbəyə nəzər salıb buyurdu: «Mərhaba sənə ey Kəbə! Allah yanında nə qədər hörmətin var! And içirəm ki, Allah yanında möminlərin hörməti səndən çoxdur. Çünki, Allah-taala səni bir, möminləri isə üç şeyə görə hörmət sahibi etmişdir. Onların malı, canı və haqlarında kimsəyə bədbin olmaq halal edilməmişdir»».

İmam Baqir (ə) buyurur: **«Möminlərin hörməti Kəbədən daha çoxdur».**

HƏSƏD (PAXILLIQ)

Mənfi xüsusiyyətlərdən və böyük günahlardan biri də həsəddir. Qurani-kərimdə Həzrət Adəmin (ə) yaradılışından söhbət açılarkən yer üzərində baş verən ilk günahın həsəd üzündən baş verdiyinə işarə olunur. Məhz bu xislət İblisin cənnətdən qovulmasına və tarixdə ilk dəfə yer üzərində qan tökülməsinə səbəb olur. O gündən etibarən bu şeytani xislət qəlblərdə özünə yer etmiş və minlərlə haqsız insanın qanının tökülməsinə, kin-küdurətin yaranmasına səbəb olmuşdur.

HƏSƏDİN TƏRİFİ VƏ NÖVLƏRİ

Həsəd - hər hansı bir şəxsin başqa birisinin malik olduğu ilahi nemətlərdən (istər maddi olsun, istərsə də mənəvi) məhrum olmasını arzu etməsinə deyilir. Belə şəxslər bəzən bu yolda əzab-əziyyətə qatlaşmağa belə hazır olarlar.

HƏSƏDİN NÖVLƏRİ

1. Özündə olmasını arzu etməsə belə, başqasının hər hansı bir nemətdən məhrum olmasını istəyər;
2. Başqa birisinin malik olduğu hər hansı bir şeydən məhrum olmasını arzu etməklə yanaşı, özünün də həmin şeyə malik olmasını istəyər;
3. Həmin şeyin özündə olmasını istəməsə də, ona oxşarına malik olmasını arzu edər. Əldə

etmədikdə isə başqalarının həmin şeydən məhrum olmasını istəyər;

4. Başqalarının malik olduqları şeylərin oxşarını özündə də olmasını arzu edər və eyni zamanda onların da malik olduğu şeylərdən məhrum olmalarını istəməz.

Yuxarıda qeyd olunan dörd xüsusiyyətdən üçü mənfi, sonuncu xüsusiyyət isə müsbətdir və buna «qibtə» deyilir. Qibtə nəinki mənfi xüsusiyyət deyil, əksinə, insanın əxlaq və mənəviyyətinin təkamülünə də səbəb olur. Bəzən insan başqalarına qibtə etməklə onların malik olduqları şeyləri əldə etmək üçün zəhmətə qatlaşmalı olur və bununla yanaşı başqalarının da zərər çəkmələrini arzu etmir. İmam Sadiq (ə) bu haqda buyurur: «Möminlər qibtə edər, lakin həsəd aparmazlar, münafıqlar isə həsəd aparar, lakin qibtə etməzlər».

QURANIN HƏSƏDƏ OLAN BAXIŞI

Allah-taala Peyğəmbərə (s) xitab edərək həsədin şeytani vəsvəsələrlə eyni olduğunu bildirir:

1. "[Ya Peyğəmbər!] De ki: Pənah aparıram sübhün Rəbbinə!
2. Yaratdıqlarının [insanların, cinlərin, vəhşi heyvanların] şərrindən;
3. Zülmətə bürünməkdə olan gecənin [və ya batan ayın, ziyası sönən ulduzların] şərrindən;
4. [Ovsun oxuyub] düyünlərə üfürən [yaxud cadu edib iplərə düyün vuran] qadınların şərrindən;
5. Və bir də paxılın şərrindən!"

Başqa bir ayədə Allah-taala möminlərə, başqalarına verilənləri arzu etməmələrini tövsiyə edir. Çünki, hər bir insanın nəsibi vardır:

"Allahın [maddi, yaxud mənəvi cəhətdən] birinizi digərinizdən üstün tutduğu [birinizə digərinizdən artıq verdiyi] şeyi [özünüzdə] arzulamayın. Kişilərin öz qazandıqlarından öz payı, qadınların da öz qazandıqlarından öz payı vardır. [Dilədiyiniz şeyi] Allahın lütf və mərhəmətindən istəyin! Şübhəsiz ki, Allah hər şeyi olduğu kimi biləndir!

NƏQL OLUNMUŞ HƏDİSLƏRİN HƏSƏDƏ VƏ HƏSƏD EDƏN ŞƏXSLƏRƏ MÜNASİBƏTİ

Peyğəmbərdən (s) nəql olunur ki, Allah-taala Həzrət Musaya (ə) xitab edərək buyurur:

Ey İmran oğlu! Camaata verdiklərimə göz dikib həsəd aparma və nəfsini [gördüklərinə] tabe etmə. Çünki, həsəd aparan şəxslər verdiyim nemətlərdən narazı qalıb bəndələrim arasında böldüyüm nemətləri əldə etmək istəyər.

Peyğəmbər (s) səhabələrə müraciət edərək buyurur:

- Allahın nemətlərinə təcavüz etməyin!

Səhabələr soruşdu:

- Ya Rəsuləllah, kimlər Allahın nemətlərinə təcavüz edərlər?

Buyurdu:

- Başqalarına həsəd aparan kəslər.

Əli (ə) buyurur:

«**Həsəd** sağalmayan bir xəstəlikdir».

«**Həsəd** xəstəliklərin ən ağındır».

«**Həsədin** verdiyi səmərə dünya və axirət bədbəxtçiliyidir».

«**Həsədi** tərək edənlər insanların ən sevimlisidir».

Həsəd aparan şəxslərə gəldikdə isə, Əli (ə) buyurur:

«**Həsəd** aparan şəxslər bol-bol həsrət çəkər və neçə bərabərində günaha düşər olarlar».

«**Həsəd** aparan şəxslər heç vaxt faydalanmazlar».

«**Həsəd** aparan şəxslərə insanların malik olduqları nemətləri itirmələrindən başqa heç nə rahatlıq gətirmir».

«**Həsəd** aparan şəxslər başqalarının qəm-qüssəsində sevinər, onların sevincində isə kədərlənərlər».

Həsəd aparan şəxslər hər hansı bir şəxsin nə isə əldən verməsini özünə qənimət hesab edər.

Həsəd aparan şəxslər dostluğunu dildə aşkar edər, düşmənçiliyini isə qəlbində gizli saxlayar. Bunun üçün də onların adı dost, xisləti isə düşməndir.

«**Dostların ən pisi həsəd aparan şəxslərdir**».

İmam Sadiq (ə) həsəd aparan şəxslər barədə buyurur:

«Həsəd aparan şəxslər iblis kimi ziyanı başqalarına vurmazdan əvvəl özlərinə vururlar. Belə ki, o, Adəmə həsəd aparmaqla özünün lənətlənməsinə, Adəmin isə peyğəmbərliyə seçilməsinə səbəb oldu.

YALAN

Yalan böyük günah və olduqca mənfi xüsusiyyət olduğu üçün qətiyyətlə pislənmişdir. Yalan, danışanın etimad və etibarını itirməsi ilə yanaşı, cəmiyyətdə etimadsızlıq, şəkk və tərəddüd toxumunu səpir. İnsanların bir-birlərinə etimad etmədikləri bir cəmiyyətdə yaşamaq isə, məlum olduğu kimi dözülməz və acınacaqlıdır.

YALANIN TƏRİFİ

Yalan - həqiqətə uyğun olmayan şeylərə deyilir. Əhəmiyyət doğuran məsələlərdən biri budur ki, danışılan sözün yalan olması mümkün olduğu kimi, bəzi iş və əməllərin də yalan olması mümkündür. Məsələn, hər hansı bir şəxsin özünü şəxsiyyətli bir insan kimi göstərməsini, amma həqiqətdə heç də elə olmadığını buna misal çəkmək olar. Demək yalan həm sözdə, həm də əməldə ola bilər. Yuxarıda verilən tərif onların hər birinə şamil olur.

QURANIN YALANA OLAN BAXIŞI

Quranın bir çox ayələrində yalan və onun müxtəlif yönləri haqda söhbət açılmış və insanın bu mənfi xüsusiyyəti tərk etməsinə təkid olunmuşdur. Biz onlardan bir neçəsinə işarə edirik:

1. Həcc surəsinin 30-cu ayəsində Allah-taala insanları bütlərə pərəstiş etməkdən çəkinmələrini əmr etməklə yanaşı, yalandan da çəkinmələrini əmr edir:

“...Bütlərdən qaçının, yalan sözlərdən də [Allaha şərik qoşmaqdan da] çəkinin”.

2. Nəhl surəsinin 105-ci ayəsində yalan danışmağın imansızlıqla bərabər olduğu göstərilir:

“Yalanı ancaq Allahın ayələrinə inanmayanlar uydururlar. Onlar əsil yalançıdırlar!”

3. Zümər surəsinin 3-cü ayəsindən belə qənaətə gəlmək olur ki, yalançılar Allahın hidayətindən məhrum və aqibətləri acınacaqlı olan şəxslərdir:

“...Allah yalançı, nankor olan kimsəni doğru yola müvəffəq etmər.”

Başqa bir ayədə buyurur:

“...Şübhəsiz ki, Allah [Ona şərik qoşmaqla, böhtan atmaqla] həddi aşanı və yalançını doğru yola müvəffəq etmər”.

4. Allahın hidayətindən məhrum olan kəslər Onun qəzəb və lənətinə düçar olurlar. Ali-İmran surəsinin 61-ci ayəsində Peyğəmbərlə (s) məsihilər arasında yaranmış qarşıdurma haqda söhbət açılarkən Nəcran keşişlərinə xitab edilərək buyurulur:

“...Sonra [Allaha] yalvarıb yalançılara Allahın lənət etməsini diləyək!”

Başqa bir ayədə deyilir:

“...Əgər yalan deyirsə, Allah ona lənət eləsin!...”

YALAN HƏDİSLƏRDƏ

1. Hədislərin bir çoxunda yalan “imani aradan aparır” və bu kimi digər ifadələrlə bəyan edilir.

Peyğəmbər (s) buyurur:

«Çox yalan danışmaq imanı məhv edib aradan aparır».

Başqa bir hədisdə buyurur:

«Yalan danışmaqdan çəkinin. Çünki yalan insanı imandan uzaqlaşdırır».

Əli (ə) buyurur:

«Yalandan uzaq olun. Çünki yalan insanı imandan uzaqlaşdırır. Daim həqiqəti söyləyən sadıq insanlar hidayət yoluna qədəm qoyurlar, yalançılar isə bədbəxtçilik və rüsvayçılıqla üzləşirlər».

Nəql olunmuş bir çox hədislərdə deyilir ki, yalan, möminlərə xas olmayan bir xüsusiyyətdir. Onlar bu günahə çox nadir hallarda düçar olurlar. Yalançılar isə bunu özlərinə peşə edirlər. Həsən ibn Məhbubdan nəql olunan hədisdə deyilir:

İmam Sadiqdən (ə) soruşdum:

- Mömin paxıl ola bilərmi?

Buyurdu: - Bəli.

Soruşdum, - bəs yalançı necə,- buyurdu: - Xeyr, mömin yalançı ola bilməz. Sonra sözlərinə davam edərək buyurdu: - Mömin hansı xasiyyətə malik olsa da, xain və yalançı ola bilməz.

2. Yalanın bütün pisliliklərin amili olduğu haqda deyilir:

«Yalan insanları pisliliklərə, pisliliklər isə cəhənnəmə sövq edər».

İmam Həsən Əskəri (ə) buyurur:

«Günah və pisliliklərin açarı yalan olan evlərdə olar».

3. Digər hədislərdə yalanın ən pis əxlaqi xüsusiyyətlərdən biri olduğu göstərilir. Əli (ə) bu haqda buyurur:

«Yalan danışmaqdan çəkinin, çünki ən pis əxlaqi xüsusiyyətlərdən olan yalan, pozğunluğun bir növüdür».

«Yalan danışmaq ən pis əxlaqi xüsusiyyət və insanlar arasında nifaq salmaqdır».

«Yalançılıqdan pis adət yoxdur».

Peyğəmbər (s) buyurur:

«Ən böyük cinayət yalan danışmaqdır».

Başqa bir yerdə buyurur:

«Ən böyük xəyanət odur ki, mömin qardaşın sənə danışdığı sözləri təsdiq edər, sən isə ona yalan satmış olasan».

Həzrət Əli (ə) buyurur:

«Düzlük əmanətdarlıq, yalançılıq isə xəyanətdir».

Başqa bir yerdə buyurur:

«Sözlərin ən pisi yalandır».

Həmçinin buyurur:

«İmanın nişanələrindən biri də budur ki, ziyanına olsa belə, düz sözü xeyrinə olan yalandan üstün tutasan».

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Ağıllı insanlar yalan danışmaz, əgər onların xeyrinə olsa belə».

QURANDA DÜZLÜK VƏ SƏDAQƏT BARƏDƏ

İslamın yalana olan münasibəti bəlli oldu. Burada düzlük və sədaqət barədə də söhbət açmağı məqsədəuyğun hesab edirik. Tövbə surəsinin 119-cu ayəsində deyilir:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və [imanında, sözündə, işində] doğru olanlarla olun!...”

Başqa bir ayədə isə Allah-taala düz danışan və düz yolda olanlara böyük nemət (Cənnəti) müjdə verir:

“Allah buyurdu: Bu, [Qiyamət günü] elə bir gündür ki, düz danışanlara düzlükləri fayda verər. Onları [ağacları] altında çaylar axan cənnətlər gözləyir. Onlar orada əbədi olaraq qalacaqlar. Bu, [möminlər üçün] böyük uğur və qurtuluşdur!”

Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur:

«Qiyamət günü sizlərdən mənə ən yaxın olanınız düz danışanlarınızdır».

Əli (ə) buyurur:

«Düz danışmaq böyük şərəf və ucalıqdır».

Başqa bir yerdə buyurur:

«Düz danışmaq ədalətlə qardaşdır».

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Allah elə bir peyğəmbər göndərməmişdir ki, düz danışan və əmanətdar olmasın».

DİŞLƏRİN YUYULMASI

Peyğəmbər (s) buyurur:

«Cəbrail (ə) dişlərin yuyulmasını mənə o qədər təkidlə tövsiyə edərdi ki, güman edərdim bu, dinin vacib olan hökmlərindən».

İmam Sadiq (ə) buyurur:

«Dişləri yumaq peyğəmbərlərin gözəl adət-ənənələrindən».

Peyğəmbər (s) buyurur:

«Əgər mənim ümmətimə çətin olmasaydı, namaz üçün dəstəmaz aldıqları zaman dişlərini yumağı onlara vacib edərdim».

Başqa bir hədisdə buyurur:

“Diş yuyulduqdan sonra qılınan namaz, dişlər yuyulmadıqdan sonra qılınan yetmiş beş namazdan daha fəzilətlidir”.

Peyğəmbər (s) Əliyə (ə) etdiyi tövsiyələrinin birində buyurur: “Namazdan əvvəl hər dəfə dəstəmaz aldığı zaman dişlərini yu”.

Başqa bir yerdə buyurur:

“Dişləri yumaq dəstəmazın bir hissəsi, dəstəmaz isə imanın bir hissəsi deməkdir”.

“Ağızlarınızla Quran qiraət etdiyiniz üçün vaxtaşırı dişlərinizi yuyun”.

“Ağızlarınızı təmiz saxlayın, çünki onunla Quran qiraət edirsiniz”.

Səhabələrə xitab edərək buyurur:

“Quranın yolunu təmiz saxlayın”. Səhabələrdən biri - Quranın yolu hansıdır? - soruşduqda buyurur, - ağızlarınız. Daha sonra nə ilə təmizlənməsini soruşduqda buyurur: “Diş fırçaları ilə”.

Başqa bir hədisdə buyurur:

“Ağızlarınız Allah yollarından biridir. Allahın ən sevdiyi gözəl olan yollardır (ağızlardır). Elə isə bacardığınız qədər ağız və dişlərinizi təmiz saxlayın”.

Peyğəmbər (s) səhabələrdən birinə müraciət edərək buyurur: “Nə üçün mənim yanıma gəldiyiniz zaman dişlərinizi qara görürəm?! Onları yumaqla təmizliyinizə diqqət yetirin!”

DİŞ FIRÇASININ MÜSBƏT XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Peyğəmbər (s) Həzrət Əliyə (ə) xitab edərək buyurur: “Ey Əli! Dişləri yumağın insana on iki xeyri var: Həm adət-ənənəmə riayət olunur, həm də ağız təmiz saxlanmaqla gözün görmə qabiliyyəti güclənir. Həmçinin, Allahı razı salır, dişləri ağardır, ağızın natəmizliyini aradan aparır, damağı bərkidir, iştahı gücləndirir, xeyirxahlığı çoxaldır və nəhayət, mələklərin sevincinə səbəb olur”.

Əli (ə) buyurur:

“Dişləri yumaq Peyğəmbərin (s) ənənələrindən biridir. Bu gözəl ənənəyə əməl etməklə həm Allahın razılığına nail olmaq olur, həm də ağızın təmizliyinə”.

Başqa bir yerdə buyurur:

“Dişləri yumaq gözün görmə qabiliyyətini artırır”.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Dişlərinizi yuyun, çünki bu, sinədəki vəsvəsinin aradan getməsinə səbəb olur”.

İmam Rza (ə) buyurur:

“Dişləri yumaq görmə qabiliyyətinin güclənməsinə, saç və tüklərin çıxmasına və gözün sulanmasının qarşısını almağa səbəb olur”.

Diş yumağın başqa bir müsbət xüsusiyyəti haqda Peyğəmbər (s) buyurur: “Dişləri yumaq fəsahtliliyi daha da artırır”.

DİŞLƏRİ NECƏ YUMALI?

Peyğəmbər (s) bu haqda buyurur:

“Dişlərinizi uzununa deyil, eninə fırçalayın”.

Hədislərdən birində deyilir: “Peyğəmbər (s) dişlərini hər gecə-gündüz üç dəfə uzununa deyil, eninə fırçalayardı. O, dişlərini adətən yatmazdan əvvəl, sonra və namaz qılmazdan əvvəl təmizləyirdi”.

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Oruc tutan zaman dodaqları quruyan şəxslər səhər (azandan əvvəl) və axşam çağı dişlərini yusun.”

“Səhər çağı və dəstəmaz almazdan əvvəl dişləri yumaq ən gözəl adət-ənənələrdəndir”.

Başqa bir hədisdə buyurur:

“Fürsət olmadıqda belə, heç olmasa üç gündən bir dişlərinizi yumağa çalışın”.

TÜKLƏRİN QISALDILIB SƏLİQƏYƏ SALINMASI

Saç və biğın qısaldılması, saqqalın dibindən qırılmaması və başın daranması islamın tövsiyə etdiyi ədəb-ərkan qaydalarındandır.

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Biğ və burun tüklərini qısaldıb vaxtaşırı saçlarınızı darayın. Belə etməklə öz gözəlliyinizi qoruyub saxlamış olarsınız”.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Burun tüklerini qısaltmaq üzün görünüşünə xüsusi gözəllik və yaraşlıq verir”.

“Biğ tüklerinizi uzatmayın, çünki şeytan oranı özünə sığınacaq edir”.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Biğlərinizi qısaltmayan kəs bizdən deyildir”.

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Biğlərinizi qısaltın, saqqalınızı (dibdən) qırxmayın və özünüzdü yəhudilərə oxşatmayın”.

DIRNAQLARIN TUTULMASI

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Hər kim cümə günləri dirnaqlarını tutarsa, Allah-taala bütün ağrı və xəstəlikləri onun barmaqlarından uzaq və onları daim sağlam edər”.

Səhabələrdən biri deyir: İmam Cəfər Sadiqdən (ə) ruzinin artması üçün mənə dua öyrətməsini xahiş etdim. İmam (ə) cümə günlərində biğ tüklerimi azaldıb, dirnaqlarımı tutmağı mənə tövsiyə etdi”.

İmam Cəfər Sadiq (ə) buyurur:

“Cümə günü dirnaqları tutmaq, cüzam və qotur kimi qorxulu xəstəliklərin qarşısını alır”.

Başqa bir hədisdə buyurur: “Cümə günü biğ tüklerini qısaltıb dirnaqlarını tutan hər bir şəxs “Bismillah və əla sunnəti Muhəmməd və ali Muhəmməd” deyərsə, tutduğu hər bir dirnağın və kəsdiyi hər bir tükün müqabilində Həzrət İsmayıl (ə) övladlarından bir qul azad etmək savabı qazanmış olar”.

Əlbəttə, nəzərdən qaçırmamalıyıq ki, nəql olunmuş hədislərdə cümə gününə təkid olunması həmin günün əhəmiyyətindən və təmizliyə verilən diqqətdən irəli gəlir. Yəni, tük və dirnaqlar uzandıqda onların qısaltılmasının cümə gününə təxirə salınması heç də zəruri deyildir. Bu mətləbə dəlalət edəcək hədislərdən birində deyilir:

İmam Musa Kazimin (ə) səhabələrindən biri ona müraciət edərək deyir:

- Bəziləri biğ tüklerinin və dirnaqların cümə günlərində qısaltılmasına təkid edirlər?!

İmam Kazim (ə) təəccüblənərək buyurur:

“Allah pak və münəzzəhdir! Onları istər cümə, istərsə də qeyri günlərdə qısaltıb təmizliyinizə diqqət yetirin”.

Lakin cümə günləri biğın və dirnaqların qısaltılması, ümumiyyətlə həmin gün təmizliyə riayət etməyin daha çox savabı vardır.

İmam Cəfər Sadiqin (ə) səhabələrindən biri cümə günü biğ tüklerinin və dirnaqların qısaltılması haqda ondan soruşduqda buyurur: “Belə bir gözəl adətə verdiş edən şəxslər gələn cüməyədək daim təmizlikdə olarlar”.

Peyğəmbərdən (s) nəql olunmuş hədisdə deyilir: “Cümə və cümə axşamı günlərində biğ tüklerini və dirnaqlarını qısaltan şəxslər diş və göz ağrılarından amanda qalarlar”.

İmam Sadiq (ə) dirnaqların necə tutulması haqda buyurur: “Cümə günü dirnaqlarınızı tutduqda sol əlinizin kiçik barmağından başlayıb, sağ əlinizin kiçik barmağında qurtarın”.

ƏTİRLƏRDƏN İSTİFADƏ

Nəql olunmuş hədislərdə möminlərə paltar və bədənlərinin səliqə və təmizliyinə diqqət yetirmələri ilə yanaşı, gözəl ətirlərdən istifadə etmələrinə də təkid olunmuşdur. Bu məzmununda nəql olunmuş bir çox hədislərdə möminlərin, ətirlərdən istifadə etməsi məsləhət görülməklə yanaşı, böyük savaba nail olacaqları haqda da danışılmışdır.

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Gözəl iy qəlbə güc verir”.

“Ətir vurmaq peyğəmbərlərin gözəl adət - ənənələrindən olmuşdur”.

İmam Rza (ə) buyurur:

“Peyğəmbərlərin gözəl xüsusiyyətlərindən biri də gözəl ətirlərdən istifadə etmək olmuşdur”.

İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Həqiqətən Allah gözəllik və zینətləndirməyi sevir, qəmginlik və qaraqabaqlığı xoşlamaz. Allah-taala Öz bəndəsinə nemət bəxş etdiyi zaman onun əlamətlərini Öz bəndəsində görmək istər. Onun qəmgin və qaraqabaq görməsini isə əsla istəməz”.

İmam Sadiqdən (ə) bunun necə olduğunu soruşduqda buyurur: “Paltarını təmizləyib, gözəl ətirlər vurmuş olsun və evinin divarlarını ağardıb tozunu alaraq səliqə-səhməna diqqət yetirsin. Həqiqətən

gün batmazdan əvvəl həyəti işıqlandırmaq həm yoxsulluğa son qoyur, həm də ruzinin artmasına səbəb olur”.

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Dünyanızda məni sevindirən iki şey var: ailə qurub gözəl ətiirlərdən istifadə etməyiniz, gözlərimə nur verən isə namazdır”.

Peyğəmbər (s) buyurur:

“Dörd şey peyğəmbərlərin gözəl adət - ənənələrindən olmuşdur: gözəl ətiirlərdən istifadə etmək, ailə qurmaq, dişləri yumaq və vaxtaşırı hənadan istifadə etmək”.

Başqa bir hədisdə buyurur:

“Mələklər gözəl ətiirləri iylədikləri üçün möminlər bu gözəl ənənəni tərk etməməlidirlər. Elə isə cümə günlərində ətir vurmağı unutmayın”.

İmam Cəfər Sadiq (ə) buyurur:

“Gözəl ətiirlərə nə qədər pul xərcləsəniz, israfə yol vermiş olmazsınız”.

İmam Musa Kazim (ə) buyurur:

“İnsan ətir vurmağı tərk etməməlidir. Əgər gündəlik ətirdən istifadə etməyə imkanı olmazsa, iki gündən bir, buna da qadir olmadıqda, heç olmasa həftədə bir dəfə ətirdən istifadə etməlidir”.

İmam Cəfər Sadiq (ə) başqa bir hədisdə buyurur:

“Peyğəmbər (s) ətirə çörəkdən daha çox pul xərclərdi”.

Əli (ə) buyurur:

“Bu bir həqiqətdir ki, Peyğəmbərə (s) ətir və ya şirniyyat şeyləri gətirdikdə heç vaxt onu geri qaytarmazdı”.

Ənəs ibn Malik deyir:

“Peyğəmbər (s) sovqat olaraq gətirilən ətiirləri geri qaytarmazdı”.

Səhabələrdən biri deyir:

İmam Sadiqdən (ə) sovqat olaraq verilən ətrin geri qaytarılmaması haqda soruşduqda buyurur:

“Belə bir böyük hörməti geri qaytarmaq yaxşı iş deyildir”.

AYAQ YOLUNUN QAYDALARI

Məsum övliyaların bəzən paltar, mənzil və ətraf mühitin təmizliyi haqda etdikləri tövsiyələrlə tanış olduqdan sonra, ayaq yolunun qayda-qanunları və oranın təmizliyi barədə olunan dəyərli tövsiyələrə işarə etməyi məqsədə uyğun hesab edirik.

ÖVRƏT ÖRTÜLÜ OLMALI

Hər bir müsəlman bütün hallarda, xüsusilə də ayaq yoluna gedərkən öz övrətini başqalarından gizli saxlamağa çalışmalıdır. Həmçinin birinin başqa birisinin övrətinə baxması da haram və böyük günah hesab olunur. Peyğəmbər (s) özünün “Mənahi” adlı hədisində buyurur:

“Çarəsizlikdən açıq havada qüsl aldıqda övrətinizi başqalarından gizli saxlayın. Hamamda qüsl aldıqda belə hökmən övrətinizi fitə ilə örtün. İstər kişilər, istərsə də qadınlar bir-birlərinin övrətlərinə baxmamalıdırlar. Ağah olun ki, belə şəxslərə yetmiş min mələk nifrən edər və lənət oxuyar. Allah-taala bilərəkdən müsəlman qardaşının və yad qadının övrətinə nəzər salan şəxsləri, tövbə etmədikdə münafıqlar arasına qoyaraq dünyalarını dəyişmədən böyük rüsvayçılıqla üzleşdirər”.

İmam Cəfər Sadiq (ə) Nur surəsinin 30-cu ayəsinin izahında buyurur: “Qurani-kərimin bütün ayələrində övrətin qorunması barədə söhbət açıldıqda, bu ayə istisna olmaqla, zinadan qorumaq nəzərdə tutulur. Burada isə başqalarının övrətinə nəzər salmaq nəzərdə tutulur. Ayədə buyurulur:

“[Ya Məhəmməd!] Mömin kişilərə də ki, gözlərini haram edilmiş şeylərdən çevirsinlər, ayıb yerlərini qorusunlar [və ya örtülü saxlasınlar]. Bu, onlar üçün [ədəb-ərkan, təmizlik baxımından] daha yaxşıdır”.

NECƏ OTURMALI?

Ayaq yolunda oturarkən nə arxa, nə də qabaq tərəf qibleyə olmamalıdır. Fiqhi bəhslərdə bu mətləbə toxunularaq deyilir: «Ayaq yolunda ikən üzünü və arxasını qibleyə tərəf olan şəxslər günaha yol vermiş olurlar».

Peyğəmbər (s) “Mənahi” hədisində bu mətləbə işarə edərək buyurur: “Ayaq yolunda olduğunuz zaman üzünü və arxasını qibleyə oturmayın”.

Başqa bir hədisdə buyurur:

“Ayaq yolunda olduğunuz zaman üzü və ya arxası qibləyə tərəf deyil, şərq və ya qərb tərəfə oturun”.
Açıq havada ayaq yoluna getdikdə küləyin əks istiqamətində oturmamağı nəzərə almaq lazımdır.
İmam Rızadan (ə) ayaq yolunda necə oturmaq haqda soruşduqda buyurdu:
“Üzü və ya arxası küləyin istiqamətinə oturulmamalıdır”.

DANIŞIB SÖHBƏT ETMƏMƏLİ

Ayaq yolunda oturarkən heç kəslə danışılmamalı və Quran oxunulmamalıdır. Lakin azan vaxtı Allahı zikr edib zümzümə etməyin heç bir nöqsanı yoxdur.

İmam Rza (ə) buyurur: «Peyğəmbər (s) ayaq yolunda ikən kimsəyə cavab verməyi və söhbət etməyi qadağan edərdi”.

Əli (ə) buyurur: “Yeddi halda Quran oxunmamalıdır: Rükü və səcdəyə gedərkən, hamam və ayaq yolunda olarkən, qadınlar heyz və nifas, kişi və qadınlar isə cənabət halında olduqları zaman.”

İmam Cəfər Sadiq (ə) buyurur:

“Ayaq yolunda olduğunuz zaman azan səsinə eşitdikdə müəzzinin dediklərini təkrar edib Allahı yad edin. Çünki yaxşı olar ki, Allah bütün hallarda yad edilsin”.

DİGƏR QAYDALAR

Ayaq yoluna sol ayaqla daxil olub, oradan sağ ayaqla xaric olunmalıdır və ayaq üstə idrar olunmamalıdır.

İmam Sadiq (ə) buyurur: “Üzürsüz olaraq ayaq üstə idrar etmək və necasəti sağ əllə təmizləməklə insan özü-özünə zülm etmiş olur”.

Qayıqlara, axarı olmayan sulara, habelə, havaya səpərək idrar olunmamalıdır.